

H. E. Moat

NEDERLANDSCHE
KLASSIEKEN,

UITGEGEVEN

EN MET AANTEKENINGEN VOORZIEN

DOOR

Dr. EELCO VERWIJS.

I.

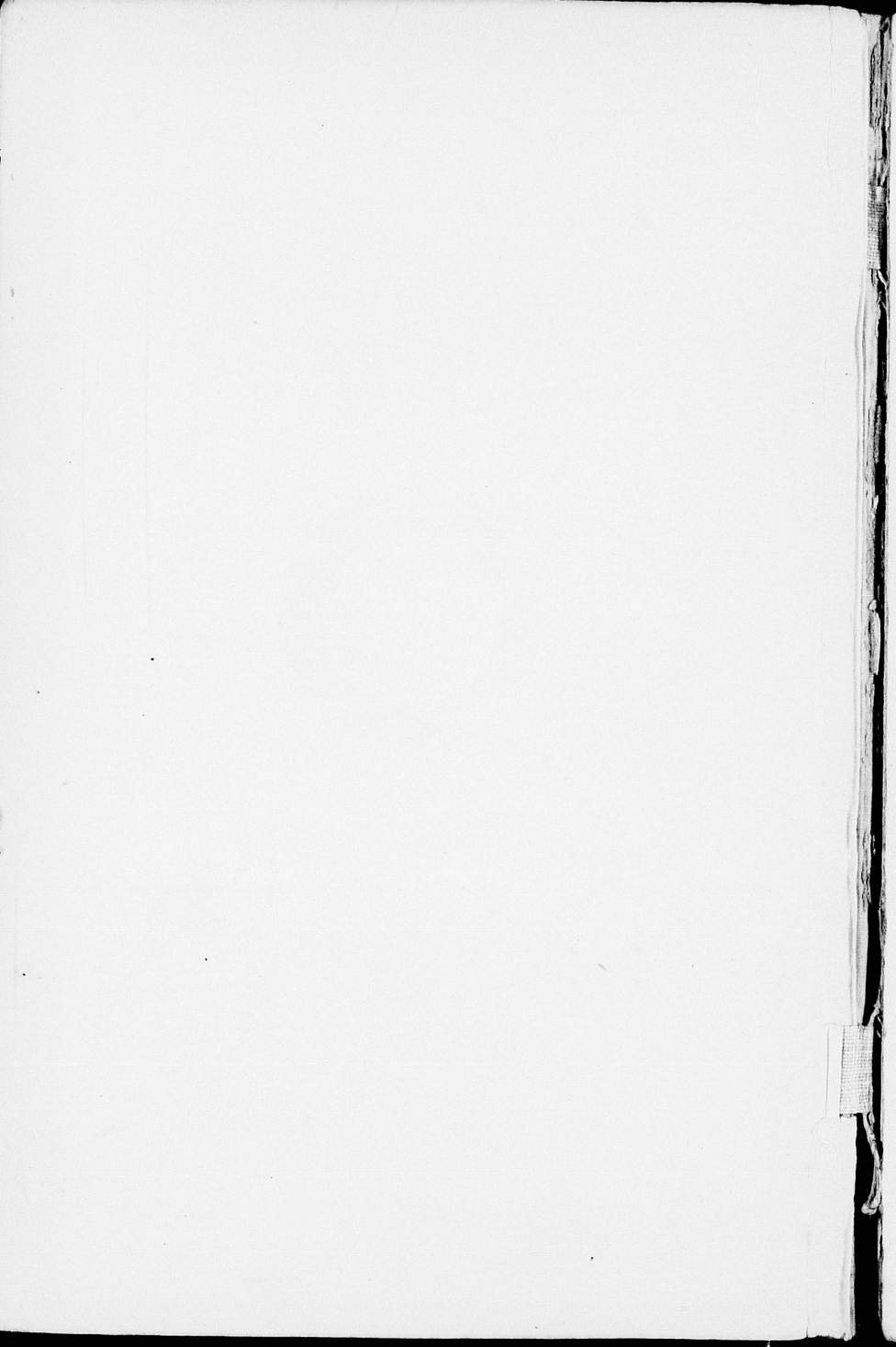
VONDEL'S LEEUWENDALERS.

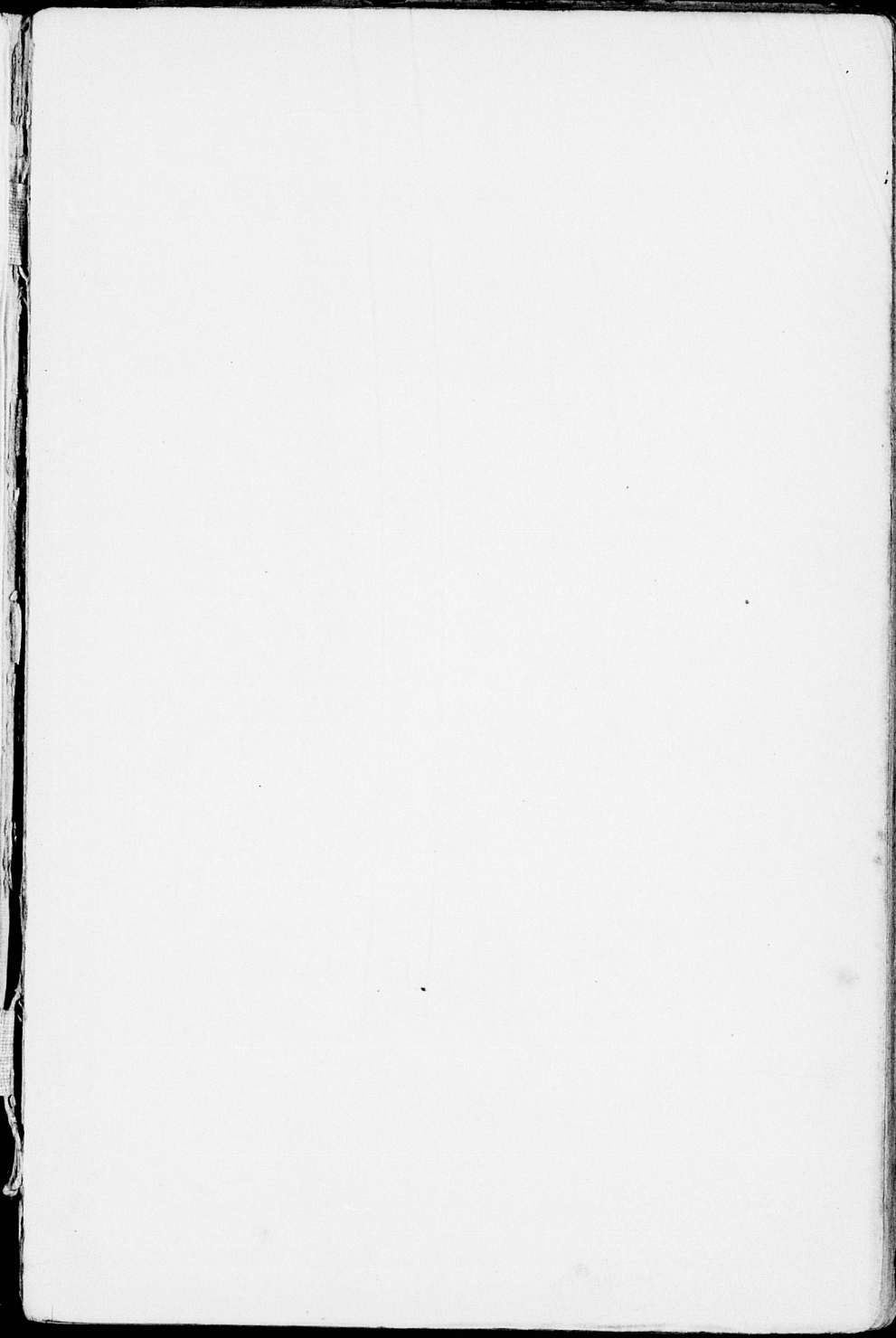
PERDE, HERZIENE DRUK, BEZORGD DOOR

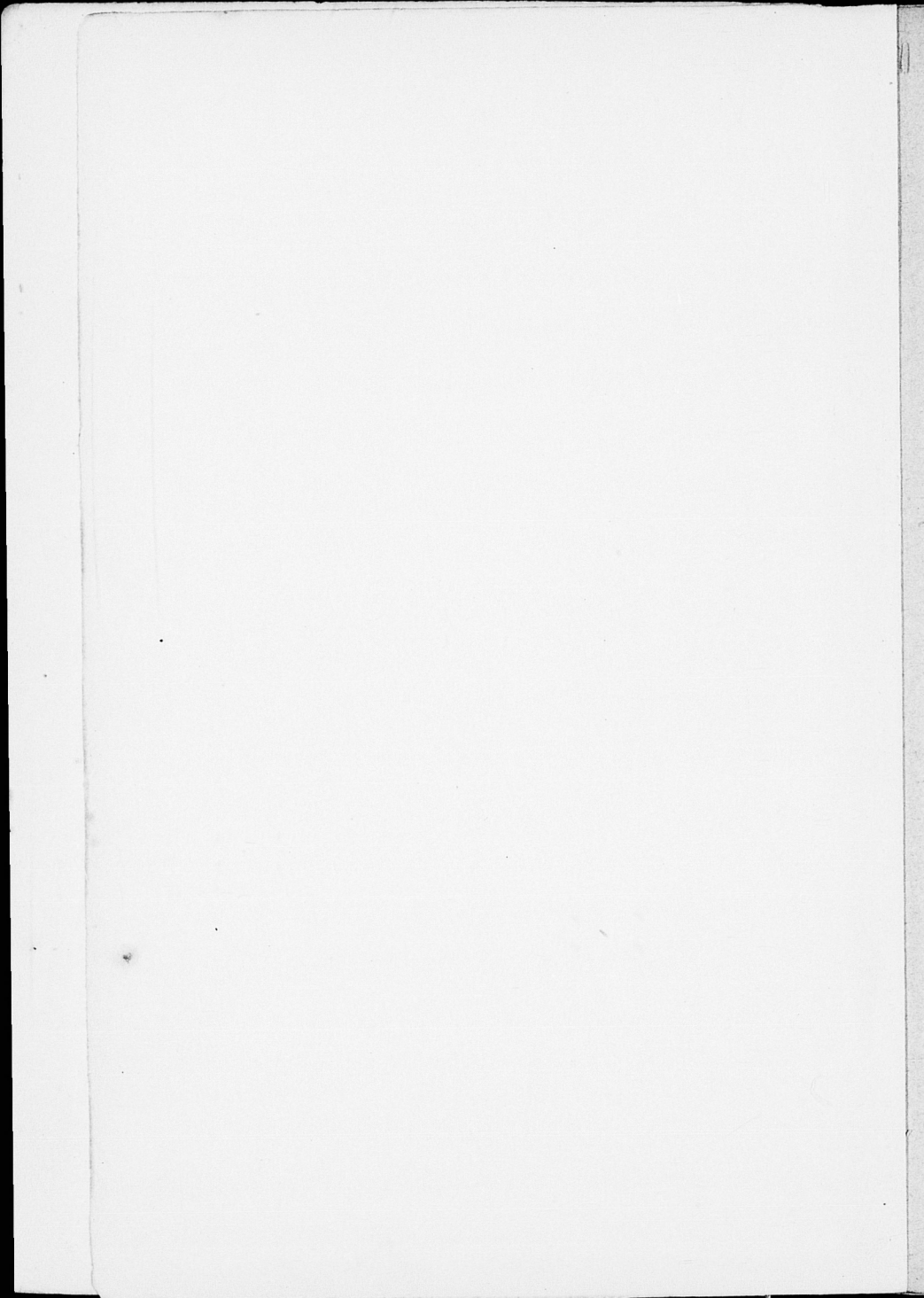
Prof. J. VERDAM.

LEEWARDEN,
HUGO SURINGER.

B.M. 5. F. 24^a.

VONDEL'S
LEEUWENDALERS,
LANTSPEL,

MET EENE INLEIDING EN AANTEEKENINGEN VOORZIEN

DOOR

DR. EELCO VERWIJS.

DERDE, HERZIENE UITGAVE, BEZORGD DOOR

Dr. J. VERDAM,

Hoogleraar te Amsterdam.

LEEWARDEN,
HUGO SURINGAR.
1885.

PAX OPTIMA RERUM.

Ten gevolge van de uitbreiding, die in deze nieuwe uitgave de Aanteekeningen aan den voet der bladzijden hebben ondergaan, sluit de bladwijzer in dl. IV der *Ndl. Klassieken* niet meer op dit deeltje. Bij een eventueelen herdruk van dat nummer der *Klassieken* zal dit gebrek worden verholpen, doch daar de tijd, waarop dit zal plaats hebben, nog niet met zekerheid kan worden bepaald, volgt hier voor het gemak van hen, die deze uitgave bij hunne studie gebruiken, een kort overzicht van de verhouding der bladzijden van deze uitgave, met die, waarop de cijfers in den bladwijzer betrekking hebben.

Bladz.	1— 13		zijn geworden	1— 16.
"	14— 31 (1e bedrijf)	"	"	17— 38.
"	32— 53 (2e	"	"	39— 64.
"	54— 72 (3e	"	"	65— 89.
"	73— 91 (4e	"	"	90—112.
"	92—106 (5e	"	"	113—129.

INLEIDING.

„Een landspel,” denkt misschien menig lezer, die de zoetigheden van den zoetelijken Florian in deze soort van geschriften kent, „een landspel met al zijne laffe overgevoeligheid en water-en-melkachtige sopperigheid: waartoe aan jongelieden, wien men smaak en liefde voor de vaderlandsche poëzie moet inboezemen, een landspel, een herdersdicht opgedischt?”

Gewis een slecht begin, vooral in eene eeuw, nu de hartstocht voor de werkelijkheid meer en meer in de kunst begint door te dringen.

En men denkt onwillekeurig aan enkele zalen en zaaltjes uit de vorige eeuw, toen onze aanzienlijken aan de heerschende mode offerden, en hunne wanden stoffeerden met allerliefste en alleronnatuurlijkste „Schäferereien”, waarop nuffige herdertjes en dito herderinnetjes in een even nuffige natuur met elkaar beuzelen en minnekoozen, en allersnoeperigst lachen, en die toen „allerliefst” werden gevonden.

Doch aan die Arcadische natuurtooneelen ontbrak alle natuurlijkheid, en het pleit niet voor den smaak onzer

voorouders, dat zij aan de gelikte stukken der Fransche school van Watteau en zijne volgers boven de stoute en forsche schilderschool uit de XVII^{de} eeuw de voorkeur gaven.

Dat gekunstelde en onnatuurlijke is altijd eenigermate eigen geweest aan het landspel der nieuwere schrijvers en dichters, uit de Italiaansche school van Guarini en Tasso door Hooft te onzent overgebracht; men denke aan Hooft's *Granida* en de tooneelstukken van Krul; aan Cats en de *Arcadia* van Heemskerk, door een tal van andere *Arcadia's* gevolgd; doch van de onnatuurlijkheid en jammerlijke overdrevenheid, die onze verfranschte Hollanders uit de XVIII^{de} eeuw er aan gaven, was de XVII^{de} eeuw nog vrij, en het landspel „de Leeuwendalers” is eveneens vrij van vele der fouten, die het genre later ontsierden.

Vondel's landspel is onder zijne hand geheel vaderlandsch, inheemsch geworden: de handelende personen, het landschap, de beelden zijn zuiver Nederlandsch, ja, herinneren ons vaak door hunne platheid aan de genre-stukjes van een Jan Steen, Brouwer en anderen, al heet dan ook het stuk in Arcadië te spelen.

Doch wat was wel de reden, dat de treurspeldichter Vondel Melpomene, de Muze met de hooge brozen, voor een wijl ontrouw werd, en in den dienst trad van Thalia, zooals hij zoo geestig in zijn voorzang heeft beschreven?

't Was algemeene vreugde in Nederland, toen den 30 Januari 1648 ¹⁾ de vrede van Munster werd gesloten. Holland en niet het minst de Regeering der stad Amsterdam had er krachtig toe medegewerkt om den vrede tot stand te helpen brengen. De rijke koopstad, die dage-

¹⁾ Er zijn reeds twee uitgaven der *Leeuwendalers* van 1647. Zie *Bibliotheca Vondeliana*, door Mr. A. de Vries (1884, Amsterdam), bl. 17. Vgl. *Catalogus der Vondeltentoonstelling*, bl. 28, en dl. 2, bl. 56 der *Bijdragen van mijn vriend Penon*, aan wiens welwillendheid ik voor deze nieuwe uitgave allerlei verbeteringen en toevoegselen dank.

lijks in bloei en aanzien toenam, en wier wereldhandel belemmerd werd door den oorlogstoestand, al werd de oorlog zelf dan ook in de laatste jaren zonder veel krachtsontwikkeling van beide zijden gevoerd, was dien strijd sinds lang moede. De haat, dien de eerste vrijheidshelden uit den tachtigjarigen oorlog tegen den Spanjaard hadden gekoesterd, was lang bekoeld, ja tot onverschilligheid geworden. De woeste, maar van geestdrift gloeiende Geus was allengs tot een kalmen Nederlander geworden, die bovenal zijne zaken liefhad, en niets liever verlangde dan een eervollen vrede, welke hem in staat zou stellen zijne stoffelijke welvaart door stoute handelsondernemingen te vergrooten.

Spanje, dat door het wanbestuur zijner vorsten hoe langer hoe meer de vorige grootheid verloor, hield op, eene mogendheid van den eersten rang te zijn, en verviel allengs tot onbeduidendheid. Frankrijk daarentegen was langzamerhand door het wijze bestuur van Hendrik IV, wiens staatkunde ook de Kardinaal de Richelieu volgde, in macht en aanzien gestegen, en had als het ware de plaats van Spanje ingenomen. De eerezuchtige blik van „son Eminence rouge” was steeds naar hooger gericht, en loerde vooral op de vele en uitgebreide erflanden der Spaansche kroon, inzonderheid op de Zuidelijke Nederlanden, die, hoezeer in bloei en welvaart achteruitgegaan, toch altijd nog eene begeerlijke prooi en voor Frankrijks grootheid eene haast onmisbare bezitting waren.

De staatkunde van Frederik Hendrik was vooral in het laatst zijns levens zeer Franschgezind geweest, en van den eerezuchtigen Willem II, die naar lauweren haakte en ongaarne aan den krijg een einde zoude zien, kon men wel niets anders verwachten. Sterker en sterker begon dan ook het wantrouwen tegen den Franschen bondgenoot te worden, en door de latere gebeurtenissen is bewezen, dat die vrees niet ongegrond was.

Groot was dus de zegepraal voor Amsterdam, toen de vrede werd gesloten, en niemand was er zeker, die zich met de Amsterdamsche overheid inniger en hartelijker

verheugde dan Vondel, die, volgens de geestige uitdrukking van Van Lennep ¹⁾, voor de Regeering zijner woonstad „bijna even veel eerbied koesterde als voor den Paus.” In twee Lierzangen aan de Amsterdamsche Vrededaders stortte zich Vondel's dankbaar hart uit, en de stoutste droomen voor Amsterdams toekomstige welvaart vloeiden uit zijne pen ²⁾:

„Neering, leggende op haer sterven,
Springt ten bedde uit, en ontluickt
Met dat zy de teervlam ruickt.
Bouwt nu zolders boven zolders.
Legh de kelders in tiras;
Spaer noch kranen, noch windas;
Legh verdroncke weide in polders;
Mael het Haerlemsch meir tot lant,
Nu de vette teerton brant.”

Dat zulk eene gebeurtenis niet zonder eene reeks van feesten kon voorbijgaan, behoeft wel niet vermeld te worden. De verschillende feestelijkheden te dezer gelegenheid gevierd, een vermakelijk staaltje van den smaak dier dagen, zijn door Van Lennep op recht boeiende wijze verhaald ³⁾ en wij bevelen een ieder aan Vondel's keurigen biograaf zelf ter hand te nemen. Kortelijk deelen wij er het een en ander van mede:

Den 5 Juni werd te Amsterdam de afkondiging van den vrede luisterrijk gevierd. Op den Dam hadden achttien vertooningen, geheel in den trant dier dagen, op drie aldaar opgeslagen tooneelen plaats. Coster, de directeur van den Stadsschouwburg, bijgestaan door den dichtsterlijken glazenmaker Jan Vos en den jongen Gerard Brandt, hadden zich met het in orde brengen dier vertooningen belast. Jan Vos had voor zijne toeschouwers de allegorie

1) *Vondel* 5, 571.

2) T. a. pl. 586.

3) T. a. pl. 587—88. Zie ook *Olijfkrans der Vreede, door de doorluchtigste geesten en geleerdste mannen deezer tijds gevlochten*, Amst. 1649, bl. 175—283.

te baat genomen, en de door hem ontworpen voorstellingen waren b.v.: het gewapend Europa; het bezweren van den Vrede; Amsterdam, dat het meest daartoe had bijgedragen; terwijl Brandt den strijd der Batavieren tegen de Romeinen in verschillende episodes als thema had gekozen, om de ontworsteling aan het Spaansche juk te verheerlijken.

Een zestal vertooningen ¹⁾ was gevloeid uit het geestige, maar ondeugende brein van Dr. Samuel Coster, en, zegt Van Lennep, „zoo de schalksche arts daarbij een proef had willen nemen, hoe verre de bekendheid van Heeren Burgemeesteren met de oude geschiedenis wel ging, en tot welke hoogte zij zich zouden laten mystificeeren, dan was hem zijn opzet wel gelukt.” Men oordeele slechts:

De eerste vertooning stelde onder de gedaante van Amphion, op het geluid zijner snaren Thebe stichtende, Willem I, den grondlegger onzer republiek, voor. De tweede was Numa Pompilius, den godsdienst der Romeinen regelende, en daarmede werd Maurits, de strijdhaftige Maurits, bedoeld. Grooter parodie kon Coster, de aartsvijand der rechtzinnige predikanten, wel niet bedenken. Fabius Maximus, de Draler, „*qui cunctando restituit rem*,” moest in de derde vertooning Frederik Hendrik voorstellen, en of er niet een klein angeltje school onder het gras, kon haast niet betwijfeld worden. Vrij hatelijk was ook de afbeelding van Willem II in de gedaante van den Vredevorst Augustus, met het motto van Seneca: „*Pax una Triumphis innumeris potior*.” Met den honderdoogigen Argus werden in de vijfde vertooning de Heeren Staten als „wakende zorgdragers” aangeduid; en in de zesde, waar men Mars geboeid, en aan Vulcaan het wapensmeden verboden zag, kwam nog iets, dat den Burgemeesteren alleraangenaamst moet geweest zijn en hun de overige hatelijkheden door de vingers deed zien: het afdanken van het krijgsvolk, later

1) Zes andere waren van G. Brandt; zes van Jan Vos; zes van A. Boelens.

de oorzaak van de bittere twisten tusschen Amsterdam en den Prins. Daarbij was het volgende bijschrift gevoegd:

„Dat zich de woeste mensch tot werken weer begeeve,
Want dat hy denke van de Bedel-zak te leven,
’t Zal mis zijn. Hier is drank en spijs te koop om zweet:
Voor die ’t zoo niet en lust is ’t Rasphuis al gereed.”

Doch aan het beschaafde publiek zal zeker de opvoering van het Landspel „de Leeuwendalers,” op den Stads-schouwburg beter hebben voldaan, want „hoewel maar een gelegenheidsgedicht,” is dit tooneelstuk zeker een der beste en voor opvoering het meest geschikte, die Vondel ooit heeft geschreven.

Doch waarom ontvloede aan de pen van Vondel bij eene gelegenheid als deze niets anders dan een Landspel; waarom werd door den Prins onzer dichteren geen Forscher toon aangeslagen; waarom werden geen waardiger personen ten toonele gevoerd, dan herders uit het idyllische Arcadië?

Gelijk bekend is, was Vondel eenige jaren vroeger (1639), na lang er toe overgeheld te hebben, openlijk tot de Katholieke Kerk overgegaan ¹⁾. De opstand van ketters tegen een der oudste zonen der alleen zaligmakende Moederkerk kon dus op geene instemming bij hem meer rekenen, en de strijd tegen het „goddelijk recht” van den wettigen landsheer moest hem nu toeschijnen een vertrappen der heiligste rechten, hoezeer hij van dien vrijheidskrijg de schoonste vruchten zag.

Dat hem de partij der kerkelijke rechtzinnigen — en geen wonder! — een afschuw was, getuige zoo menige bittere satyre, en zijn pleit voor Oldenbarneveld in den Palamedes; dat hij daarmede ook den haat verbond voor muitelingen tegen het wettig gezag, getuige zijn treurspel „Maria Stuart”, waarin hij zijne gloeiende verontwaardiging tegen de Puriteinsche Rondkoppen, de

1) De redenen van dien overgang vindt men breedvoerig uiteengezet in Van Lennep's *Vondel* 3, 620—25 en 4, 1—3.

moordenaars van Karel I, had lucht gegeven; en dat die weerzin niet alleen tegen de oproerlingen van „Over mere” zich richtte, maar ook evenzeer tegen de helden uit onzen opstand, vooral tegen den Zwijger, getuige zijn later treurspel „Lucifer”, in welks hoofdpersoon hij, hoewel onder een niet zoo gemakkelijk op te lichten sluier, het vermetele verzet van Prins Willem tegen het wettig gezag schilderde ¹⁾.

Onmogelijk ware het hem dus geweest, in een drama muiters als Willem I, Egmond, Marnix en anderen te doen optreden als weldoeners, aan wie men staatkundige en gewetens-vrijheid verschuldigd was; en toch verwachtte men van den dichter der Zegezangen een blijden toon bij de algemeene feestvreugde. En Vondel deelde in de blijdschap en het geluk zijner stadgenooten ten volle; ook hij wilde de stem zijns harten, ook hij wilde jubelende vreugdetonen weerklank doen vinden bij een ieder, wel niet om de bevochten onafhankelijkheid, wel niet om de zuur verkregen gewetensvrijheid; maar hij juichte om het ophouden van de rampen des oorlogs, in den heerlijken vrede en de zegeningen, welke deze alom zou verspreiden; om den krachtigen bloei, dien men nu voor het vaderland van de toekomst mocht verwachten.

Zulk eene algemeene blijdschap mocht hij niet door wanklanken ontstemmen; bij deze heuglijke gebeurtenis mocht hij niet zijne overtuiging uiten op godsdienstig en staatkundig gebied, hoe weinig hij dit anders ook schroomde; daartoe was het hart van onzen dichter te edel en te rein. Ook hadden vroegere ervaringen den zestigjarigen man grootere voorzichtigheid geleerd. Behoorde hetgeen na de uitgave van den *Palamedes* geschied was, reeds tot een meer verwijderd tijdperk in des dich-

1) Zie Jonckbloet, *De Lucifer van Vondel, eene politieke allegorie*, Overijsselsche Alm. v. Oudh. en Lett. 1850, 295 vlgg. Tegen deze zienswijze zijn opgekomen Beets, in *Verscheidenh.* 2, 137 vlgg.; Te Winkel in *Bladz. uit de Gesch. d. Ned. Lett.*, 263 vlgg. Zij worden weerlegd door Jonckbloet, *Gesch. d. Ned. Lett.*³, 4, 267; vgl. ook Alberdingk Thijm, *Portretten v. J. v. d. Vondel*, 147 vlg.

ters leven (1625), de harde les, welke hij anderhalf jaar vroeger had ontvangen na het verschijnen van zijn *Maria Stuart* ¹⁾, lag nog versch in zijn geheugen. Zijn lierdicht op *'t Eeuwigety der Heilige Stede t' Amsterdam*, zijne samenlezing uit De Groot's geschriften, bekend onder den naam van *Grotius' Testament*, zijn krachtig uitgesproken instemming met de Engelsche Cavaliers, zijn doorhalen der Puriteinen, hadden hem veel vijanden bezorgd, en den heftigen, hartstochtelijken man vele „lamme steekelichten en krabbelingen” van zijne tegenstanders op den hals gehaald ²⁾. Omzichtigheid was dus thans boven alles noodig, en hoe weinig die eigenschap ook in 's dichters karakter lag, ditmaal zou hij ze in toepassing brengen. In de Opdracht aan zijnen vriend en beschermmer Michiel Le Blon ³⁾ laat hij duidelijk de vrees doorschemeren, dat, terwijl „honighbyen uit deze bloemen niet dan honigh en nektar zuigen” zullen, een of andere „spinnekop” er „venijn uit mocht trecken ⁴⁾.”

Daarom was het, dat in den Stads-schouwburg slechts herders en dorpelingen uit het idyllische Arcadië de saamgestroomde menigte eenige uren genot moesten verschaffen; daarom was het, dat het stuk, dat Vondel ter gelegenheit van het sluiten van den Munsterschen Vrede schreef, onder den nederigen titel van een „Landspel” verscheen. Het veld der historie was voor hem al te gevaarlijk; hij moest dus wel tot het rijk der verbeelding zijne toevlucht nemen. Bekend met den *Aminta* van Tasso, met den *Pastor fido* van Guarini, al kon hij niet de zan-

1) Brandt, *Lev. v. V.* 69.

2) T. a. pl. 62—74.

3) Vondel was zeer bevriend met de geheele familie Le Blon, zooals herhaaldelijk uit zijne gedichten blijkt. Michiel Le Blon was een Hollander van geboorte, met eene Hollandsche vrouw gehuwd, en zeer in gunst bij den Zweedschen Rijkskanselier Axel Oxenstierna. Door bemiddeling van Le Blon ontving onze dichter van Koningin Christina een gouden keten, waaraan bevestigd was een medaillon met hare beeltenis, welke hem door de kinderen van Le Blon op een feestmaal werd omgehangen. Zie over des dichters betrekkingen met hem, dl. 3, 184, 280; 4, 397 vlgg.; 6, 98 vlg; 7, 141 vlg.

4) Zie *Opdracht*, 4, en vgl. ald. 5.

gerigheid en taalmuziek van het oorspronkelijke genieten, al moest hij zich met eene vertaling behelpen, had hij voorbeelden, waarnaar hij zich richten kon.³⁾

Het ligt buiten ons bestek hier verder de vergelijking der beide gedichten door te zetten, en te onderzoeken, welke trekken onze dichter aan zijn Italiaanschen voorganger heeft ontleend, in hoeverre hij bij dezen achter is gebleven, of waar hij zijn eigen weg is gegaan. Kortelijk slechts willen wij nagaan, hoe Vondel zich van zijne taak heeft gekweten.

Toen „Melpomens Treurpoëet in Taelleies dienst” trad, kon hij de wiken van zijn dichterlijk vernuft vrijelijk uitslaan. Als treurspeldichter was hij gemeenlijk te veel aan zijne stof gebonden, vooral als zijne stukken aan den Bijbel waren ontleend. Zijn eerbied voor de H. Schrift legde hem knellende boeien aan, daar hij zich niet de geringste afwijking van het bijbelverhaal durfde veroorloven, ook waar de gang der gebeurtenissen in strijd was met de Aristotelische eenheden, die hij stipt in acht nam. Door zijne gehoorzaamheid aan die tooneelwetten

3) Zie over den Italiaanschen oorsprong der *Leeuwendalers*, waarin vooral Guarini wordt nagevolgd, Van Helten, in *Tijdschrift* 2, 61 vlgg., vergeleken met Ten Brink, *Het landspel van Joost van den Vondel*, in den *Gids* van 1864, 4, 102—136 en Alberdingk Thym, *Vondel als dramatisch dichter en meer bijzonder over zijn Leeuwendalers* in den *Gids* van 1879, bl. 311—345; alsmede A. S. Kok, *Vondel in eenige van zijn Vrouwenkarakters*, bl. 44; Jonckbloet, *Gesch. d. Ned. Lett.*³, 4, 250, waar tevens er op gewezen wordt, dat het denkbeeld om eene Italiaansche pastorale op vaderlandsche toestanden toepasselijk te maken, door Vondel, met enkele namen (Heerman en Vrederijk) en wijzigingen van het Italiaansche stuk (de satyr, die het meisje wilde onteeren, is bij hem een boer), ontleend is aan Rodenburg's *Trouwen Batavier*. Het stuk van Guarini was reeds vroeger in het Ndl. vertaald door Mr. Govert van der Eembd. onder den titel: *Den getrouwen Herder uyt Arcadien*. Overgesteld uyt de Italiaanse in de Fransche sprake. Door Baptista Guarini, ende nu uyt de Franse in Neder-duyts vertaeldt (Haerlem, Vincent Casteleyn, 1618). Zie over van der Eembd, Jonckbloet, *Gesch.*³, 3, 190 en 217. Aan Vondel heeft weder Andreas Gryphius het hoofd-denkenbeeld ontleend van zijn tooneelstuk *Die geliebte Dornrose*; zie Dr. R. A. Kollwijn, *Ueber den einfluss der Holl. dramas auf A. Gryphius*, 48 vlgg.

werd, om een treffend voorbeeld te noemen, de drama-
tische gang in den *Jephtha* geheel opgeofferd ¹⁾.

Hier bewoog Vondel zich op het vrije gebied der fantasie, hier behoefde hij zich door niets de handen te laten binden; zijne karakters kon hij scheppen uit zijn dichterlijk brein, hoewel hij ook hier niet wilde afwijken van het vaste type der idylleherders en -herderinnen.

Adelaert, de pleegzoon van Lantskroon, „die 't woort van Spanje houdt”, is bestemd de held van het stuk te zijn: de naam drukt reeds uit, welke rol de dichter voor hem heeft bestemd. Edelmoedig, dapper, versierd met alle ridderlijke deugden, is hij, als het lot hem tot zoen-offer aanwijst, ten volle bereid zich aan den vertoornden God op te offeren. Met kalmte en bedaardheid gaat hij den zoendood te gemoet. Doch van waar die bereidvaardigheid, die blijdschap, om ten nutte van 't gemeenebest zijn leven te laten? Het leven is hem onverschillig geworden, hij is het moede na het tooneel met Hageroos, die „naer geen min (wil) luisteren”; hij is bereid te sterven, als „onbeloont van fiere Hageroos”. Geen hooger beginsel leidt hem hier alzoo: hij wil eenvoudig sterven, omdat het leven hem een last is, nu hij door de aanbeden Hageroos wordt versmaad. Adelaert is te zeer de verliefde herder, de *pastor fido*, en moge Vondel hem al met vele deugden hebben willen toerusten, in zijne handelingen toont hij te groote verliefde weekelijkheid. Zijne verliefdheid is de spil, waarom alles draait, en Hageroos zelve ergert het eenigermate, dat een jongeling uit zoo edel geslacht zoo „verblind lafhartig en teeder” zich kan vernederen, om eene maagd, wier ouders onbekend zijn, „na te jancken” (vs. 352 vlgg.). Deze overdrijving, die ons eenigszins koel maakt voor Adelaerts karakter, moet zeker aan des dichters leeftijd geweten worden. Het is niet meer de bruischende jongeling, dien het vuur van den hartstocht verslindt, die slechts in eigen boezem

1) Zie Vondel's bezwaren in het uitvoerige *Berecht* voor dit stuk, 8, 11 vlgg.

heeft te tasten om eene gloeiende liefde te kunnen schilderen, doch het is de krachtvolle grijsaard die hier spreekt, voor wien, hoe wakker en kloek ook overigens, de tijd der liefde voorbij is. Hare weelde moge ook hij eens in haren vollen omvang gekend hebben, doch een veertigtal jaren zijn sinds dat levenstijdperk over zijn hoofd heengegaan. Adelaert is eene schepping zijner dichterlijke verbeelding, niet een beeld van zijn eigen ik.

Het karakter van Hageroos is intusschen bij den dichter uitstekend geslaagd. Hageroos is als hare gezusters, de idyllische herderinnen, preutsch en maagdelijk fier. De jacht is haar lust en leven: van de liefde is zij afkeerig; tegenover de hartstochtelijke verklaringen van den verliefden jongeling toont ze niets dan koelheid, ja zelfs stugheid, zoodat ze zelfs na hare redding den boog weigert, dien Adelaert haar aanbiedt (vs. 1295 vlgg.). Doch die koelheid is slechts schijnbaar, ze moet hare liefde voor den jongeling verbergen, wiens moed, bij hare redding getoond, het ijs om haar hart heeft ontdooid. Doch moge de fiere jonkvrouw al verteederd zijn, en voor Adelaert niet geheel ongevoelig blijven, zij tracht dit gevoel te verstikken:

Z'ontveinst haer minne, en weet zich wonderlijk te wachten ¹⁾,

zooals de Rei van haar getuigt. Zij is zijner onwaardig, zoolang het geheim harer geboorte niet is opgelost, zoolang zij niet meer is dan de verlatene vondeling, die door hare liefde den edelgeboren Adelaert zou vernederen; want, zegt zij ²⁾:

Gelijckheit paert zich best en vreedzaem bij malkandere.

Zij is te fier om eene liefde aan te nemen, waardoor Adelaert zou „verkleinen (zijn) geslacht en 's vaders naem

1) Vs. 1143

2) Vs. 398.

en deught ¹⁾." Doch is eenmaal het leven van den teerbeminden jongeling in gevaar, dan weerhoudt haar geen maagdelijke schroom, om voor die liefde uit te komen.

Reeds in het eerste Bedrijf wordt door Wouter het orakel medegedeeld, dat eerst dan het onheil van het fel geteisterde land zou worden afgewend, „wanneer de wildeboogh zou micken naer zijn (*Pans*) hart." Een donker voorgevoel zegt ons reeds, dat de oude Kommerijn de duisternis zal helpen opklaren, en nadat wij gedurende de eerste bedrijven steeds meer en meer in spanning worden gebracht, volgt eindelijk aan het eind van 't stuk de herkenning, op uitstekende wijze geschilderd.

Wij wijzen nog op de levendige tooneelen tusschen de huislieden Warner en Govaert, waarin Vondel recht plastisch, doch misschien niet zonder wat ondeugende bijbedoelingen, het volk schildert, voor hetwelk de vrede niet de *optima res* was, daar het meende in troebel water het best te kunnen visschen. Tegenover hen treden de beide Heemraden op, de welgezinde en bezadigde partij in den lande, die niets liever willen, dan aan de rampen des krijgs een spoedig einde te zien. Eenigszins in een nevel gehuld zijn de beide figuren der Landsheeren. Was het opzet van den dichter, dat hij bij hunne karakter-schildering die figuren als op den achtergrond plaatste, om zoodoende het gevaar te ontloopen in politieke toespelingen te vervallen? Schroomde hij er voor, een te helder licht op Landskroon te doen vallen?

Ondanks de vele schoonheden, ook in de bijzonderheden, in ons Landspel, mogen we niet voorbijzien, dat Vondel ook hier meermalen in de fout van platheid is vervallen. Nu eens zoekt de dichter zijn Hollandsch landschap zoo getrouw mogelijk te schetsen, en brengt kleuren en versierselen aan, die wij gaarne zouden missen. Dan eens

1) Vs. 452.

slaan de verliefde uitingen van Adelaert over tot smake-loosheid, als b. v., waar hij zegt ¹⁾:

Veranderde 't geluck my heden in een' hont,
Patrijs, of snellen haes, ick vloogh u in den mont;

of waar hij over zijne onbeantwoorde liefde spreekt op de volgende wijze ²⁾:

De meit ontlast het vee zijn uijers, stijf gespannen
Van zoete melck en room, wel tweemaal alle daegh:
En ick, die, dagh op dagh, u mijn ellende klaegh,
Wort nimmermeer ontlast van 't juck der minnezorgen;

of waar hij bij de opsomming der bekoorlijkheden van Hageroos zelfs de tulpenmanie en de beroemde keizers-tulp er bij te pas brengt ³⁾. Min gelukkig is het ook, waar Adelaert, „onbeloond van fiere Hageroos”, haar nochtans wil blijven minnen,

Veel meer dan eenigh haen het puick van al zijn hinnen,
Beschut door zijnen beck, en pen, en spore, en poot.

De haan is zeker geen juist beeld van trouwe liefde, en de verdere uitwerking van de vergelijking niet bijzonder fraai. Doch moge ook al hier en daar een vlekje Vondel's Landspel ontsieren, daartegenover staan vele schoonheden, die wij wel niet zullen behoeven aan te wijzen ⁴⁾.

Hoezeer nu Vondel van alle inmenging van staatkunde vrij wilde blijven, kon het toch wel niet anders, of zijne overtuiging moest hier en daar doorschemeren, gelijk zij dit dan ook doet, daar de edelste rollen zijn toegedacht

1) Vs. 391 vlg.

2) Vs. 422.

3) Vs. 525 vlgg.; vgl. ook vs. 252: O weide, o boterkarn! Zie voor het oordeel van Jan Vos over de *Leeuwendalers* bij V. Lennep, *Vondel* 5, 691 en Penon, *Bijdr.* 2, 55 vlg.; van G. Brandt in de uitgave zijner *Ged.* (1649), bl. 270.

4) Zie Jonckbloet, *Gesch.* 4, 258 vlgg.

aan de Zuidzijde, die de Zuidelijke, den Koning getrouw gebleven Nederlanden vertegenwoordigen. Adelaert toch, de held van het stuk, behoort tot de Zuidzijde als voedssterzoon van Lantskroon, die „'t woort van Spanje" houdt. Deze is voor Vondel de rechte heer, die dan ook in 't laatste tooneel, waar de Noordzijde tot eene Vrijheid op zich zelf wordt verklaard, dit als een gift doet voorkomen, die door de vrije gunst van den Landsheer wordt verleend. Aan zijne zijde staat Heereman, de Heemraet der Zuidzijde, zooals de naam het aanduidt, de voorstander van den Vorst, getrouw gebleven aan zijnen Heer; terwijl Volckaert de Staten vertegenwoordigt, aan wie door Vondel de opperheerschappij stilzwijgend wordt toegekend, daar de persoon van Grooten Vrerick geheel op den achtergrond wordt geschoven. Doch vooral komt Vondel's voorliefde voor de Spaansche zaak uit in de ongunstige schildering van Warner, bijzonder in het tooneel tusschen Warner en Volckaert (vs. 929 vlgg.), waar de baatzucht van den Hollandschen koopman, die in den oorlog een rijke goudmijn vond, met scherpe trekken is geschetst. Verg. vs. 745—751 ¹⁾.

Van Lennep meent ook eene afkeuring van het beginsel van den opstand in vs. 600—602 te zien, en is dit door den dichter werkelijk bedoeld, dan was de toespeling toch te onduidelijk om iemand te hinderen.

Doch mocht Vondel als Katholiek de zaak van het zoogenoemd „goddelijk recht", het legitimiteitsbeginsel, verdedigen; was hij dit als zoon der Kerk verplicht, hij bleef toch bovenal NEDERLANDER: zijn hart klopte te warm

1) Naar aanleiding van deze plaatsen zegt Jonckbloet, t. a. pl., bl. 263: „Dit staaltje is genoegzaam om te doen zien, waar 's dichters sympathie is. De Katholieke Zuidzij trekt zijn hart. Het Noorden wordt met eene vrij wat zwarte kool geteekend. Geen woord van de opofferingen, die men zich daar gestroost, van de verdrukking, die men verduurd had; geen zweem van sympathie, zelfs niet voor de politieke zijde der kwestie. De verhevenste, edelaardigste gevoelens komen aan de Zuidzij voor; en geen wonder, *Adelaert* is de pleegzoon van *Lantskroon*, den rechtmatig gekroonden Heer dezer landen: een edele aard is alleen het erfdeel van wie eerbied heeft voor de Majesteit van den Spaanschen Monarch."

voor het land zijner inwoning, om verraad aan dat vaderland te plegen. Welke dan ook zijne geheime neigingen waren, toch kon hij zich innig verheugen over de voor ons land zoo heuglijke gebeurtenis, en gaarne bracht hij het zijne er toe bij, om haar luister bij te zetten: zijne ingenomenheid toch wordt reeds dadelijk kenbaar door het motto: *Pax Optima Rerum*.

Het stuk werd na de afkondiging van het vredesverdrag vijf malen kort na elkander vertoond (7, 11, 14 Mei en 2 en 23 Juli 1648 ¹⁾). Daarna verdween het van het tooneel en is, zoover bekend is, nooit weer opgevoerd tot het jaar 1879 toe. Doch op den 5den Maart van dat jaar, toen de tweehonderdste verjaardag van Vondels dood plechtig werd herdacht, is *de Leeuwendalers* onder grooten bijval op den Amsterdamschen Schouwburg vertoond, dank zij hun, die zich met de regeling dier gedachtenisviering hadden belast ²⁾). Het was eene zeer gelukkige gedachte, dit stuk, dat voor eene opvoering in onze dagen nog alleszins geschikt bleek te zijn, weder in eere te brengen, doch evenmin als in Vondels

1) Zie C. N. Wijbrants, *Het Amsterdamsche Tooneel*, bl. 259, en in *Dietsche Warande* 10, 423 vlgg.; Jonckbloet, *Gesch. t. a. p.* 263 en 321.

2) Vgl. het geschrift van Joh. Dyserinck, *Vondels sterfdag herdacht*. De heer Alberdingk Thijm, die den eersten stoot tot de opvoering gegeven had, gaf bij die gelegenheid eene uitgave der Leeuwendalers, ingericht voor het nieuwere Schouwtooneel. Naar deze bewerking, waarin slechts weinige wijzigingen en veranderingen zijn aangebracht, heeft de opvoering op den Amsterdamschen Schouwburg plaats gehad. De Heer Thijm heeft aan die uitgave toegevoegd een tweede deeltje, waarin nog enkele wijzigingen van den tekst worden voorgesteld, alsook gegeven wordt een „Volledig overzicht van de Tooneelschikking, de kostumeering enz., gelijk een en ander bij de beide voorstellingen op den Stadsschouwburg te Amsterdam in acht genomen is" (Amsterdam, Van Langenhuysen 1879). Ook vindt men daarin de opgave van de wijze, waarop de rollen waren verdeeld. Op het bij de opvoering uitgedeelde oud-hollandsche rolverdeelingsbriefje stond ook het volgende versje van Vondel (V. Lenep 3, 320):

Geen kind den Schouwburg lastigh sij.
Tabakspijp, bierkan, snoepery
Noch geenerley baldadigheyd.
Wie anders doet, word uitgeleyd.

tijd bleef het stuk op de rol; het werd na den 5den Maart nog eenmaal, eenige dagen later, vertoond, en daarna niet meer. Doch hetzij het stuk weder op de rol zal komen of niet, wij, die bij de opvoering tegenwoordig waren, waardeerden het voorrecht, haar te kunnen bijwonen, daar zij ons het vele schoons in het landspel, dat men reeds bij de lezing geniet, nog duidelijker voor oogen stelde, en ons met onze gedachten zoo levendig verplaatste bij den grooten man, aan wiens buitengewone eigenschappen op het standbeeld, dat onze stad in het naar hem genoemde park versiert, zulk een diep gevoelde hulde is gebracht ¹⁾.

1) Zie Van Lennep, Vondel 12, bl. 712; Beets, *Verscheidenh.* 5, bl. 6 vlgg. Het is wellicht niet ongepast, hier tevens in herinnering te brengen, dat datzelfde voetstuk van het standbeeld, waarop dat treffende inschrift prijkt (helaas door den tand des tijds en de ongunst van het klimaat gedeeltelijk onleesbaar geworden!) bij gelegenheid der zoo even genoemde gedachtenisviering verrijkt werd met eene metalen krans, in tegenwoordigheid van eene talrijke schare belangstellenden, die zich daartoe in plechtigen optocht naar het standbeeld hadden begeven, en van wier gevoel bij die gelegenheid de Heer Hofdijk de tolk was.

DEN HEERE
MICHEL LE BLON,

AGENT DER KROONE EN KONINGINNE VAN ZWEDEN

BY DE DOORLUCHTIGSTE

MAJESTEIT VAN GROOT BRITANJE.

MYN HEER,

Dichters zijn niet deurgaens zulcke ongeluckige Waerzeggers, of men ziet zomtijts, oock buiten alle hope, gebeuren het geen zy een goede wyl te vore spelden ¹⁾. Dat getuight ons de profecy des Stroomgodts van de Maze, die, eenige jaren geleden ²⁾, den Hollanderen dit voorzong:

Zoo wort met vier het eeuwigh vier gebluscht:
Zoo vreet de vlam des hemels taeie roe ³⁾:
En HENRICK houdt de heirbaen van August,
En sluit de poort van gruwelijk oorloogh toe ⁴⁾.

Dees vrolijke dagh, dees goude dagh is ten lange leste eens opgegaen. Wy hooren de zilvere vredetrompet den VREDE inblazen ⁵⁾. Wy beleven het geenwe naulix gelooven, namelijk

1) *Te vore*, te voren, behoorende bij een goede wyl. — *Spellen*, voorspellen, verkondigen. Vgl. onze uitdr. *dat spelt niet veel goeds*, en het bnw. *onheilspellend*. Zie ook *Noach*, vs. 667: den nadruk van zijn spelling, d. i. voorspelling.

2) In 1632.

3) De tuchtroede des hemels wordt *taai* genoemd, omdat ze zoo lang het volk had gekastijd. Vgl. *Noach* 961: Der waterroede, een een bykans te weeck geleght.

4) Frederik Hendrik betreedt denzelfden weg als Augustus en doet evenals deze de poort van Janus sluiten. De verzen zijn uit de *Stedekroon van Frederik Hendrik* (uitg. V. Lennep 3, 155). Over het onz. geslacht van oorlog, zie *N. Kl.* II, 49, 3 enz.

5) *Inblazen*, door trompetgeschal het begin van iets aankondigen; oock *Leeuwend.* 197. Zoo ook *Vondel* 5, 229: „Men blies met de trompet d'ingestelde spelen in.” Verg. de uitdrukking: *de kermis inluiden*.

het gewenschte einde des eeuwigen oorloghs, die den ganschen weereltkloot met zich omtrock, en in een geduurige bloetkoortse en onruste hield. Prins VREDERYCK HENRICK heeft zijnen naem met de daet, en alle zijne oorloghstriomfen, en laurieren met eenen eenigen Vredetriomf, en den gezegenden olijftack gekroont, en ons den Vrede, zijnen lesten adem, tot een geluckigh testament nagelaten. Hierom magh de Hollantsche Melcker ¹⁾, in de schaduwe des beuckebooms gedoken, den hemel en hem wel ter eere zingen ²⁾:

*O Matelief ³⁾, ick hou gewis, een Godt,
Een Godtheit, help ons aen dit vreedzaam lot.
Ick wil hem oock opoffren mijn gedachten,
En lam en vaers, het puick der kudde, slachten;
Dewijl hy my laet weiden zoo gerust,
En spelen wat mijn hert begeert, en lust.*

Wij mosten dan mede op het spoor van Virgilius (die in 't geruste bezit van zijn hoeve en lantgoet herstelt, Augustus aldus met Herderszangen eerde) den Hoogen mogenden ⁴⁾ Heeren Staten, d'assche van den Nassauschen Vredehelt, uit Keizerlijken stamme, WILLEM, zijnen eenigen zone, Prince van Oranje, en onze Burgemeesteren, die getrouwe Vredevaderen, dit Lantspel toespelen, het welk wy uwe E. opdragen, die een rechtshapen Neerlanders aert, uit den bloeienden welstant der Nederlanderen niet dan blyschap kunt scheppen, en wiens onbloedigh ampt eigentlijk bestaet in Vrede tusschen drie en vier Kroonen ⁵⁾ aen te voeden en t'onderhouden, en Koningkrijcken door zachte zijde banden van vriendschap en eendragt onder-

1) *Melker*, veeboer, als type der Noordnederlandsche landzaten. Zoo ook vs. 908.

2) Vertaling der bekende woorden van Tityrus in Virg. *Bucolica*, Ecl. 1, vs. 6 vlgg.: O Meliboeë, deus nobis haec otia fecit, *cet.* Verg. *Vondel* 5, 687 en 8, 141, waar twee verschillende vertalingen van den geheelen herderskout voorkomen.

3) Lieve maat, lieve makker.

4) Verkeerd voor *Hoogmogenden*. *Hoog-* toch is bijw., dat met het bnw. eene samenstelling vormt. Zie over derg. vergissingen de aant. op Verwijs' *Bloeml.* 3², bl. 206 vlg.

5) De drie kronen is eene benaming voor Groot-Brittannië; zie *Voorhout*, vs. 660 aant. De „vier kronen" is Zweden (Zweden, Finland, Livland en Esthland met Ingermanland, en Pommeren). Elders wordt *Zweden* als „het rijk van drie kronen" bestempeld; zie *Vondel* 4, 403, 179.

lingh te verbinden. Heerlijke pallaizen zijn zelfs Koningen en hun Gezanten en Agenten zoo aengenaem niet, of het lust hun zomtijts, ten platten lande, by simpele herders en ackerluiden, zich te vermeiden¹⁾, en hoffelijke grootsheit²⁾ en pracht voor kleinheit en eenvoudigheid te verwisselen. Ghy naemt, om u zomtijts van gewichtige bekommeringen wat t'ontlasten, altijd geen en lust³⁾ in historischilderyen van Vorsten, Vorstelijke personaedjen, en trotse hofgebouwen, maer oock dickwils in kunstige lantschappen, dorpen, en gehuchten, van boeren en herderen bewoont; en zaeght 'er met genoegen zelfs de Goden uit den hemel, in de gedaente van sterflijke menschen, den stockouden Filemon en Baucis, onder hun rieten dack vergasten, hun schamele hut in eenen rijcken tempel, hen beide in boomen veranderen. Hierom durven wy den Heer Agent te vrypostiger⁴⁾ ditmael aen den boerendisch noodigen, cp natuurlijk veltgwas, in teene⁵⁾ korfkens, houte nappen, en aerdewerck aangerecht. Uwe goetrontheit en rustigheid⁶⁾ zal ons open hart aenzien, dat zich en anderen op dit gezegende vredefeest wensch, uit danckbaerheit voor zulck een onuitsprekelijke deught⁷⁾ en hemelsche weldaet, te verquicken, en in het groen spelen te voeren⁸⁾, zonder gal⁹⁾, zonder erghwaen, zonder de helderheit van dien schoonen zomerschen zonneshijn, en dat zuivere hemelblauw met een allermiste neveltje te rimpelen en misverwen⁹⁾. Honighbyen zullen uit deze bloemen

1) *Hem vermeyen en meyen*, zich vermaken. Zie De Jager, *Versch.* 238. Het woordt komt van *mei*, de meimaand. De spelling *vermeiden* is dus verkeerd, doch reeds oud; zij komt al voor *Esmoreit* vs. 423. Zie de aant. in Verwijs' *Bloeml.* 3², 212. — *Hoffelijke grootsheit*, hoofsche weelde.

2) Wij zouden thans zeggen: Gij hadt *niet* altijd lust, gij scheptet *niet* altijd vermaak, daar de ontkenning bij het bijw. behoort, niet bij het znw. *Altijt(s) geen*en bet. in het mnl. *volstrekt geen*. Zie *Mnl. Wdb.* op *altijt* en altoos, en *N. Kl.* II, 34. 1. —

3) *Vrypostig*, vrijmoedig, zonder de ongunstige bijbeteekenis van thans. Zie vs. 685.

4) De weglating der *n* bij stoffelijke bnw. is bij Vondel gewoon. —
5) Welwillendheid, goedhartigheid. Zie Kil., en Oudem., *Wdb. op Bredero*.

6) *Deught*, goed, weldaad. Zie *Wdb. op Bredero*. Het mnl. *doget* heeft dezelfde beteekenis.

7) *Spelen te voeren*. De inf. hangt af van *wensch*. Het obj. van het ww. is *zich en anderen*. *Spelen voeren* is het caus. van ons *spelevaren* en bet. *doen ontspannen, laten spelen*.

8) *Gal*, nijd. Zoo ook in 't mnl.

9) Het weglaten van *te* voor een tweeden inf., in proza minder aan te bevelen, komt in verzen dikwijls voor. Zie Huyd. *Proeve* 2, 62.

niet dan honigh en nektar zuigen. Indien by ongeval een spinnekop hier venijn uit trecke; het komt by haren aert, niet by de bloem toe ¹⁾. De Voorredenaer zal het wit van dit werck ontvouwen. Wie hier te diep in verzinckt, en neuswijs, in alle personaedjen, vaerzen en woorden, geheimenissen ²⁾ zoekt, zalze'r niet visschen. Wy hebben slechts eenige verwen en geuren, die ons voornemen dienen konden, uitgezocht, en onder een gemengt, en het beloop van oorloge en vredehandel aldus in het klein ten ruighsten ontworpen ³⁾, om alle hate-lijkheit te schuwen; anders had men de bloem van deze ver-zieringe ⁴⁾ netter op de zaeck zelf kunnen passen. D'aeloutheit getuight nergens dat de Heidenen Pan, maer wel Diane, menschen opofferden. Evenwel brengen wij Pan op het tooneel; eensdeels dewijl de veerijckheit der Nederlanden een Veegodt-heit vereischt; anderdeels om iet grooters aen te wijzen, 't welk van het Heidendom door dien zeldtamen afgodt uitgebeeldt wert. Want die vervloekte afgodery, en het menigh-vouwigh verdeelen van het enckele en eenige Wezen der Godt-heit in ontelbare bygoden, ter zijde gestelt ⁵⁾, zoo schilderde Pan haer wat groots en waerachtighs voor d'oogen. Pan is in het Grieksch AL ⁶⁾ gezeit, en de natuurwijze Heidenen wouden door zijn beelt de geheele Natuur, of liever de Godtheid, die zich in alle schepselen uitstort, uitbeelden. Zijn bovenste deel vertoont den hemel; zijn onderlijf en ruige bocksvoeten, het aertrijck met zijn ruigte, en bosschaedjen, en boomen, en steenklippen. De roode troni ⁷⁾ betekent het vier, dat om

1) Vgl. Maerlant, *Kerk. Cl.* 12: Die bie treect honech uter brame, dats der copen onbequame.

2) *Geheimenissen*, eig. *geheimen*; vgl. vs. 697. Elders bet. het *mysteriën, verborgenheden*, als in den titel *Altaergeheimenissen*. Hier heeft het de bet. van *geheime bedoelingen, bijbedoelingen, toespelingen*.

3) Wij hebben er een ruwe schets, een ruw ontwerp van gemaakt. Vgl. den titel *Ruigh Bewerp der Redenkaveling*.

4) Wel te onderscheiden van *versiering*, ornatus. *Verzieringe* is van mnl. *visieren, verziëren*, bedenken, uitdenken, dus hier *verdichting*, evenals *verziësel*, verdichtsel (bl. 5), en afgeleid van fr. *viser*, mlat. *visari*; *versieren*, tooien, een echt Germaansch woord: verg. hd. *zierde*, en zie over de afleiding *Taalg.* 9, 166 vlgg.

5) *Die afgoderij ter zijde gestelt*, absolute uitdrukking. Zie *Tijdschrift* 2, 188 vlgg.

6) *Pan* beteekent niet *al*, maar *weidegod*; uit gr. *paoon*, van den stam P A, *voeden*, dien men o. a. ziet in lat. *pascere*, fr. *pâître*; ndl. *pleisteren* (mnl. *peisteren*).

7) *Troni(e)*, van fr. *trogne*, waarvan de oorsprong onzeker is. Thans staat *tronie* in kleur met ons *bakhuis* gelijk. Zie vs. 359.

hooge zweeft: de horens op het voorhoofd, de maan: de lange baert, de zon met hare stralen: de gespickelde huid om het lijf geslagen, de starren: de gekringelde¹⁾ wichelstock in d'eene hant, het ronde jaer, 't welck zijn begin aen het einde knoopt: het speeltuigh van zeven ongelijke fluiten aen een gekleeft, de zeven dwaelstarren en het goddelijck muzijck der overeenstemmende hemelklooten²⁾. Zy wouden met Pan het zelve zeggen, dat Anchises geest tegen Eneas zeide:

*Een innerloeiend Geest voedt hemel, aarde en zee,
De klaere zon en maen, en alle starren meê.
Een eenigh geest, gestort door 's ueerelts lijf en leden,
Beweeght dit groot gevaert, van boven tot beneden³⁾.*

In zulck eenen zin, en niet anders moet men vatten deze woorden van eenen anderen Poeet:

*Al wat ghy ziet, in 't lang en bree,
Is Godt, het zy dan lucht, of zee⁴⁾.*

D'alleroetmoedighste en wijste Filosoof, die in den derden hemel, ja in den Paradijze⁵⁾, ter schole voer, pooghde zelf den bygeloovigen Atheneren den waerachtigen Godt, in wien wy leven en zweven, levendigh in te boezemen⁶⁾ door het opschrift van hun eigen altaer, DEN ONBEKENDEN GODT toegewijdt⁷⁾. Het zal den Agent gelieven onze onnozele⁸⁾ tooneelschildery

1) Van *kring* komen *kringelen* en *krinkelen* als frequentatieven. Zeer fraai bezigt Van Lennep het eerste in zijne Paradijsroos:

Het riet *kringelt* weg voor zijn vlammengeschroei.
Gekringelt bet. dus *krom*, *gebogen*, in den vorm van een kring of cirkel. — *Gespickelt* komt in fig. opvatting voor Vondel 2, 571: „*gespickelt* met wat logenschijns.”

2) D.i. de harmonie der sferen, door Van Lennep in zijn *Klaasje Zevenster* geparodieerd.

3) Virg. *Aen.* VI, vs. 724 vlgg., en verg. eene andere vertaling bij V. 8, 450.

4) Lucanus, *Phars.* IX, vs. 652:

Juppiter est quodcunque vides, quodcunque moveris.

5) Zie II *Corinth.* 12, vs. 3 en 4.

6) *Inboezemen*, inprenten, op het hart drukken. De zin is: Paulus trachtte hun een levendig besef te geven van den waren God, door hen te wijzen op hun eigen opschrift.

7) Zie *Handel.* 17, 23.

8) *Onnozel*, onschuldig, onschadelijk (van mnl. *nosen*, lat. *nocere*, benadeelen). De beteekenis van *onwijs* voor *onnozel* is eerst later opgekomen, doch ligt voor de hand.

aldus of andersins een luttel te helpen ontschuldigen, nu wy, naer den aert der weelige Poëzy en hare vryheit, onder de schors van een verziensel, toeleggen ¹⁾, om jeught en burgerye by deze gelegenheit vermakelyk te stichten, niemant t'ontstichten, met dit Lantspel, dat niet te plat en plomp van toon moet vallen, nocte hooger dan zijn behoorlycke maet rijzen, en welcks onbebloet ²⁾ tooneel doorgaens vast en stil staet ³⁾: gelijck het Spel oock niet bloot ⁴⁾ behoorde te wezen van gezonde leeringen en zeden, en die beide van outs her gepreze eigendommen ⁵⁾, de Herkennisse en den Overgangk ⁶⁾, hier van zwaricheit en verlegenheit in blyschap en geluck, het welck uwe E. in zijn doorluchtigh Agentschap toegewenscht wort van

Uwe E. dienstdienden
JOOST VAN DEN VONDEL.

1) *Toeleggen*, thans *het er op toeleggen*. Dergelyke leelijke omslachtige uitdrukkingen hebben wij meer. Zoo b. v. *er op na houden*, mnl. *nahouden*; *erop tegen hebben*, *er is iets vanaan*; *daar van daan*, mnl. *danen*; *er van door gaan*, in de 17de eeuw *door gaan* (Waremar neermalen); *er op aanstaan*, in de 17de eeuw *aenstaan* (Leeuwend. vs. 417); *het er voor houden*, mnl. *houden*; *zich aan iets gelegen laten liggen*; enz.

2) *Onbebloet*, onbloedig, vreedzaam.

3) D. i. de wet van eenheid van tijd en plaats is in acht genomen. Verg. *Berecht* voor den *Jeptha* (8, 13): „Ons tooneel staet hier doorgaens onverwrickt en vast, voor het hof te Masfe in Galaad; eene uitsteekende opmerckinge, waerop Euripides in zijne volvrochte Fenisse zonderling gelet heeft.” V. is steeds zeer zorgvuldig in het naleven van Aristoteles' tooneelwet, gelijck hier weder blijkt, en in het *Berecht* op het aangehaalde stuk ten duidelijckste door hem ontvouwd is. Hij noemt de „schickelijcke t'zamenstellinge der bedrijven” „de ziel des treurspels, dat zonder deze niet rechtmaetigh kan bestaen, schoon 'er manhaftige uitspraek, nocte zeden, nocte spreucken ontbrecken.” Vgl. Jonckbloet, *Gesch.* ³, 4, 213.

4) *Bloot van*, zonder, ontbloot van. Zoo ook in 't mnl.

5) *Eigendom*, eigenschap, eigenaardigheit, kenmerk.

6) Verg. het aangehaalde *Berecht* (8, 13): „De beide hooftcierraden, hier by een gevoeght, by de Latijnen *peripetia*, en *agnitio*, of staetveranderinge en herkennis genoemt, gaen in arbeit, om hunne kracht met eene maghtige beweegenisse te baeren.” *Peripetie* of *catastrophe* is in een tooneelstuk enz. de gebeurtenis, die den stand der zaken geheel verandert, de ontknooping ten gevolge heeft; de *agnitio* het tot bewustzijn komen van hun toestand door de verschillende hoofdpersonen.

INHOUDT.

Toen de Leeuwendalers, door vrede en voorspoet verwaent en baldadig geworden, op de feestspelen van vee- en jagtgodt Pan de groote lantmaeltijt hielden, gebeurde het, datze, al beschoncken, en droncken, van woorden tot vuisten, en messen quamen. Waerandier ¹⁾, Helt genoemt, om zijn sterckheit, en vromicheit ²⁾, een zoon des Woudtgodts; en Duinrijk, een zoon van Pan, zich midden onder het gevecht werpende, om onheil te verhoeden, en hevigen ³⁾ te scheiden, lieten 'er onnozelijk hun leven. Woudt- en Veegoden hierom gestoort, plaegden het lantschap, dat sedert noit rust hadde: want Zuidtzy en Noortzy bleven door haet en nijt gedeelt, en beschadigden, en quetsten elckandere dagelijks; de Zuijdtzijde onder Lantskroon; de Noortzijde onder Volckaert, en zijn Medeheemraden ⁴⁾. Godelieve, Waerandiers weduwe, was op haer mans lijk overleden, en had eenen zoon nagelaten, Adelaert genoemt, dien Lantskroon aennam, en opvoedde. Vredegunt, Duinrijcks zwangere weduwe, wert gedwongen met Kommerijn, wiens man onnozelijk neergeleit was, in duin ⁵⁾ te vluchten, gelijk meer andere vrouwen; daerze van een schoone dochter beviel, en op

1) Om de vele *waranden*, d. z. *boschrijke dreven* in Zuid-Nederland, de vertegenwoordiger van de Spaansche Nederlanden, terwijl Duinrijk die van het Noorden is.

2) *Vromicheit*, dapperheid. *Vroom* was oudtijds *dapper*, *kloek*, *sterk*, en is eerst later tot de beteekenis van *braaf*, *godsdienstig* gekomen.

3) *Hevigen*, hartstochtelijken, lieden die op elkander verbitterd zijn. Niet *hevig* heeft thans deze beteekenis, maar, althans eene die er na aan verwant is, *heftig*.

4) *Heemraad*, raad van het *heem*, landraad (fri. *hiem*, hd. *heim-ath*, eng. *home*). *Heem* leeft nog in *Heemstede*, *inheemsch* enz. *Heemraad*, hier ongeveer in de bet. van *burgemeester*, is thans geworden benaming van een lid van een waterschapsbestuur.

5) Verouderd voor *in het duin*. Verg. in zee, in huis, naar stad, op stroom, in bed, enz.

haer verscheiden leggende ¹⁾, Kommerijn, wiens ²⁾ borsten zy gezogen hadde, haren merckring gaf, en belofte van haer nam, datze het kint, alzoo zy voor vergift vreesde (want men uit boosheit Duinrijcks bloet zocht te vernielen) zoude onbekent op Heemraet Volckaerts werf te vondeling leggen, en deszelfs herkomste twintigh jaren verbergen. Aldus wert dit kint, met een bloetroos op den arm geboren, in de hage gevonden, Hageroos hier naer geheten, en Grooten Vrerick overgelevert, die het zorghvuldigh opvoedde. Kommerijn uit haer armoetje ³⁾ geschupt, en hier langer geen heil te gemoet ziende, vertrock naer een vreemt gewest, daerze zich armelijck en eerlijck beholp ⁴⁾. Verscheide voorspoken van aenstaende zwaricheden, en een vreesselijke staertstar voor haer vertreck opkomende, en de lantzaten dreigende, beweegden hen raedt te vragen by Velleede, Priesterin en Waerzeghster van Pan, die jaerlijcks eenen jongeling, ten gezetten dage wettigh by keur en lot getrocken, eischte, om tot een zoenoffer der gequetste Godtheit gestelt te werden ten doele des Wildemans, hun van Pan opgezonden ⁵⁾: en hoewel men ondertusschen dickwijls by Velleede om een uitkomst aenhielt; zy troosteze niet dan met dubbeltinnigh antwoord. Na twintigh jaren keerde Kommerijn, oudt en arm, weder, op het verschijnen van Vredegunst, haer radende den schuilhoeck der ballingschappe, oock door tweedraght en oproer gesteurt, te verlaten, en het vaderlant en d'oude buurt te bezoeken, daerze heur geluck zou vinden. Zy quam'er dan juist ten zelven daghe, dat het bloedigh lot op Adelaert viel, en hy na veele moeite ten doele des Wildemans gestelt wert. Hageroos uit minne, en door Adelaerts langduurige gediensstigheid bewogen [te meer, alzoo hy haer, effen te voren op de jaght, des schoffeerders ⁶⁾ handen ontweldighde] boodt zich aen

1) D. i. op sterven liggende. Over de zeer gewone verwarring van *liggen* en *leggen*, zie *N. Kl.* II, 17, 4; III, 11, 7 enz.

2) *Wiens*. *Wiens* en *diens* (*wies* en *dies*) werden vroeger als betr. vnw. gebruikt, van alle geslachten en getallen, evenals fr. *dont* en *en*. Zie voorbeelden *Segh. v. Jerusalem*, bl. 183.

3) *Armoetje*, nog gemeenzaam gebruikt voor *schamele inboedel*. Vondel gebruikt hier twee schilderachtige woorden, die ieder nog bezigt wanneer hij spreekt, doch die uit de schrijftaal verbannen zijn.

4) *Beholp*. Voor den vorm vgl. *holp*, bl. 2, reg. 11.

5) *Opzenden*, onze gemeenzame uitdr. op het lijf, op het daikzenden. Vgl. onze uitdr. op iemand afzenden.

6) *Schoffeerder*, onteerder. *Schoffeeren*, minn. *sconfieren*, ofr. *des-*

voor hem te sterven: maer Pan verschenen, schutte dien scheut ¹⁾ en schortte ²⁾ het offer, niet zonder een duistere uitspraek, waer over d'omstanders verbaest stonden. Kommerijn, op dit gerucht aenkomende, en hoorende den naem van Vredegunt noemen, geraeckte in gespreck met hun, broght de gelegenheit ³⁾ der geboorte van Hageroos aen den dagh, en wert voor haer getrouwicheit beloont. Toen zagh men den dagh door het orakel ⁴⁾, sloot het huwelijck van Adelaert en Hageroos, beide uit Ackergoden gesproten; en vereenighde en verzoende in dit paer Zuidtzijde en Noortzijde. Lantskroon kende ⁵⁾ de Noortzijde van Leeuwendael voor een VRYHEIT ⁶⁾ op zich zelve. Men verwelkomde en omhelsde malkandere van wederzijde ⁷⁾, en hier op ging de bruiloft in.

confire, mlat. *disconficere*, beteekende oorspr. *geheel en al verslaan*. Zie *Lsp.* Gloss.; Huyd. op Stoke II, 196; III, 100. Later ging het in de beteeckenis van *onteeren eener maagd* over.

1) Men lette op de alliteratie, die bij Vondel telkens voorkomt, als in dit stuk in vs. 347, 355, 384, 959, 1214 enz.

2) *Schorten*, opschorten, uitstellen.

3) *Gelegenheid*, omstandigheden; zij bracht aan het licht hoe het met de geboorte van H. stond, gelegen was.

4) D. i. men zag licht in het orakel, begreep het.

5) *Kende*, erkende. Vgl. onze uitdr. *iemand ergens in kennen*, d. i. *iets niet doen zonder de voorkennis van iemand, die daartegen bezwaren zou kunnen inbrengen, dus zijne bevoegdheid, gezag of macht daardoor erkennen*.

6) *Vryheit*, vrij rechtsgebied, fr. *franchise*, vooral gezegd van het grondgebied eener stad buiten de poorten, waar de stads vrijheden en rechten van kracht zijn, b. v. goederen gelegen binnen de *vrijheid* van Gouda; de *vrijheid* of het *Vrije* van Brugge.

7) Thans verkeerdelijk van *weerszijden*, gelijk ook van *weers-kanten*. Vgl. vs. 700, 724, 731, 734, en Rein I, 293: In *wedersiden* van der bare.

PERSONAEDJEN.

KOMMERYN , Vredegunts minnemoeder.

BLINDE WOUTER , Roeper , en bode.

Luid. ADELAERT , Lantskroons voesterkint.

mm HAGEROOS , Groote Vrericks voesterkint.

REY VAN LEEUWENDALERS.

Luid. HEEREMAN , Heemraedt van de Zuidtzijde.

mm VOLCKAERT , Heemraedt van de Noortzijde.

Luid. LANTSKROON , } Heerschappen.

mm VRERICK , }

WARNER , } Huismans.

GOVAERT , }

VELLEEDE , Priesterin en Waerzeggerin van Pan.

DE WILDEMAN.

PAN , Vee- en jaghtgodt.

Het tooneel vertoont Leeuwendael. De Rey bestaet uit Leeuwendalers.

- Schoon nu alle personaedjen
 Ree staen, om op dees ¹⁾ stellaedjen,
 Op dit groene speeltooneel,
 In dit boere ²⁾ lantprieel,
 5 Uit te komen, en uw ooren
 Haere rol te laten hooren;
 Noch zent my Taelleie ³⁾ hier
 Eerst vooruit ['t is haer manier]
 Om onze Aemstelnymf te groeten,
 10 En met reden te gemoeten ⁴⁾;
 Want zy niet begrijpt, noch weet
 Hoe Melpomens Treurpoëet,
 In Taelleies dienst getreden,
 Dorpen kiest voor groote steden;
 15 Mangelt ⁵⁾ al de pracht van 't hof
 Voor een stulp, en ackerstof;
 Leiendack voor riete daken;
 Tabberts, die van purper blaecken ⁶⁾,
 Voor een ruwe huismans ⁷⁾ py;
 20 Koningklijke leckerny

1) *Dees stellaedjen*, enkv. *Stellaedje(n)* was in Vondels tijd vrouwelijk. Zie Hoogstraten 513.

2) Dialectisch voor *boeren*. Deze minder gewenschte eigenaardigheid vindt men zeer vaak bij Vondel; zie vs. 17, 45, 224, e. e.

3) *Thalia*, de muze van blijspel en het herdersdicht; *Melpomene*, die van het treurspel. — *Noch*, nochtans, toch, zooals zoo vaak in de 17de eeuw.

4) *Gemoeten*, ontmoeten, te gemoet komen. Vgl. vs. 162 en 605. De zin is: En met een gesprek, eene toespraak aan hare bezwaren te gemoet te komen. *Reden*, enkv., bet. *gesprek*, lat. *sermo*. Zie vs. 163, 1626 vlg., 1670; in de bet. *rede*, lat. *ratio*, staat het vs. 1685 en 1733.

5) *Mangelen*, ruilen, verwisselen. Zie *Ned. Wdb.* op *Ommangelen*.

6) *Blaecken*, in de thans niet meer gebruikelijke beteekenis van *schitteren*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 1284.

7) *Huisman*, landman; zoo ook in vs. 71; hd. *hausmann*.

- Voor wat melcks, en roggekorsten;
 Koningen en rijke Vorsten
 Voor een' lantman, slecht ¹⁾ genoegh;
 Scepters voor een schup en ploegh;
 25 Kroonen, trots om op te roemen,
 Voor een krans van boterbloemen;
 Treurzang voor een boereliet
 Op een fluit, of herdersriet.
 Goelijke Aemsteljoffer ²⁾, luister,
 30 Zaeghtghe Apollo niet zoo duister ³⁾
 Schuilen in een' herdersrock,
 Met een' hazelaeren stock,
 En een' staf de schapen drijven?
 Lees dan wat al d'Ouden schrijven.
 35 Zaeghtghe Paris, en Adoon,
 Elck een Koningskind en zoon,
 Niet op 't velt de harten winnen
 Van hun Nymfen en Godinnen?
 'k Gaef den Dichter ongelijk.
 40 „Maer de stadt is nu te rijk ⁴⁾
 Om een Lantspel te begapen ⁵⁾
 En een dorp vol herdersknappen.
 Herdersspelen, het is nacht ⁶⁾,”

1) *Slecht*, eenvoudig, gering, hd. *schlicht*; oorspronkelijk *effen*, got. *slaihts*. Vandaar het ww. *slechten*, effen maken en het in Friesland gebruikelijke *slecht*, de trottoirs, het effene gedeelte der straat. Den overgang van *eenvoudig*, *gering*, *arm* tot *slecht*, *kwaad*, heeft men ook in *snoed*, oorspronkelijk *gering*, *onaanzienlijk*; het mnl. *dorper* en het fr. *vilain*, mlat. *villanus*, eigenlijk *dorpsbewoner*, en allengs tot de verachtelijke beteekenis afgedaald.

2) *Goelijk*, lief, schoon, bekoorlijk. Zie 499, 1192 en *Warenar*, vs. 232, en vgl. eng. *goodly*; vandaar *vergoelijken*, d.i. *verschoonen*. — *Joffer*, saamgetrokken uit *jonefer*. *Ver*, eene afkorting uit *vrouw*, als mnl. *her* uit *here*, werd vóór een eigennaam of eene persoonsverbeelding gebruikt, als *Ver Aleit*, *Ver Hovescede*.

3) Vs. 30—38 is de voorwaardelijke zin, waarvan vs. 39 de hoofdzin is. Ik zou den dichter ongelijk geven, zoo gij bij de ouden niet gezien hadt, hoe Apollo (bij koning Admetus) de schapen weidde, enz.

4) Dit is het antwoord der Amsteljoffer, door welke V. den roem en den luister zijner woonstad laat verkondigen.

5) *Begapen*, met open mond zitten kijken naar iets. Het mnl. *begapen* heeft andere beteekenissen. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 693.

6) *Nacht*, voor *akelig*, *verschrikkelijk*, *onuitstaanbaar*. Zoo zegt men nu hier en daar in denzelfden zin: Het is een moord!

- Roept de Heere- en Keizersgracht ¹⁾.
 45 „Wegh met herderinne, en boeren.
 Legh ons marmersteene vloeren,
 Treck de gevels hemelhoogh:
 Trots van buiten in het oogh.
 Bouw de zalen trots van binnen.
 50 Dat een storremleer de spinnen ²⁾
 Daer bestorme, reis op reis.
 Kleet den wandt van 't graftpallais ³⁾
 In tapijt: ontzie geen kosten.
 Dat de schoorsteen met zijn posten ⁴⁾
 55 Vry van louter marmere glimm'.
 Dat de stoep by trappen klimm' ⁵⁾,
 Als een troon, en kunst van leunen ⁶⁾
 Onzen Adel ondersteunen.
 Dat de rijkdom, vol ontzagh ⁷⁾,
 60 Door een ysre tralie ⁸⁾ lach',
 En beschimpe een' kermiskinckel,
 Die hier kraem en poppewinckel
 Komt bekijken uit het groen;
 En verbaest om 't nieuw fatsoen,
 65 Stockstijf staet en gaept daer buiten,
 En vergeet zijn' mont te sluiten."
 „Zacht Mejoffer, niet te prat ⁹⁾:

1) Deze waren eerst onlangs gebouwd.

2) De zalen moesten zóó hoog zijn, dat een stormladder noodig zou zijn, om er de spinnewebben uit te verwijderen.

3) *Graft van graven*, thans *gracht*. Zoo ook van *koopen*: *kof*, nu *kocht*; *kluft* en *klucht*; het *hd. sanft*, ons *zacht*; *luft* en *lucht* enz.

4) Vgl. Vondel 8, 102, 10: de posten van zijne poorte. Wij spreken thans nog slechts van *deurposten*; van *lat. postis*. *Post* beteekent *steunbalk*, dus ook *zuil*, *pilaar*.

5) *Bij trappen klimm'*. De uitdr. is niet zeer duidelijk of juist. De bedoeling is: dat er stoepen gebouwd worden met even zoo vele treden als om een troon te bestijgen.

6) D. i. kunstig gevormde leuningën. Daar *ondersteunen* van het enkelv. *kunst* afhangt, zou men regelmatig *ondersteune* moeten lezen; doch om het collectieve begrip is ook het meervoud te verdedigen.

7) *Vol ontzagh*, niets anders dan eene vereerende toevoeging (*epithon ornans*) van *rijkdom*: de rijke lui, waarvoor men zich diep buigt.

8) De benedenramen der huizen waren doorgaans tegen het inbreken met ijzeren tralies voorzien, waardoor men alles begluurde, wat er op straat voorviel. Verg. *N. Kl.* VII, 185, op *Tralye*.

9) *Prat*, trotsch, hooghartig, verwaand. De oorsprong is onbe-

- Amsterdam is tot een stadt
 Uit de groene zo gewassen ,
 70 Uit haer veen , en visschersplassen.
 Laeck den huisman ¹⁾ niet te veel.
 Rome roept met luider ²⁾ keel ;
 'k Haelde voortijts met genoegē
 Burgemeesters ³⁾ van de ploegen :
 75 Die in dorp en acker school ,
 Klom op 't gouden Kapitoel.
 Hooptghe, als Rome, noch wat verders ?
 Danck den hemel : danck uw Herders ,
 GROOTEN VRERICK ⁴⁾, Vooght van 't lant :
 80 Danck der landen rechte ⁵⁾ hant ,
 Ons Stadthuis met al zijn Heeren ,
 Die het zwijn des oorloghs keeren ,
 Dat de weerelt ommewroet ,
 Zat en dol van menschenbloet.
 85 Maer wie zal de paiskroon ⁶⁾ spannen
 Onder ons doorluchte mannen ,
 Vredeviders , nimmer moe ?
 Zinghze prijs en eere toe.
 Noem nu elck een' lantbeschermer ,
 90 *(diegenen)* Waert een beeldt van gout, of marmer ,
 By 't gekroonde Wapenkruis ⁷⁾ ,
 Midden voor ons nieuw stadthuis ;
 Dat gebouwt op die pylaren ⁸⁾ ,

kend.—Hier begint weder de Voorredenaar (lat.-gr. *prologus*) te spreken.

1) Zie bl. 11, vs 5.

2) Sterke verbuiging van het bnw. als in *met luider stem, ter elfder ure, van ganscher harte, zaliger gedachtenis, in aller ijf.*, enz.

3) De gewone vertaling van *consules*, een purisme, waarvan vooral Hooft een groot voorstander was.

4) Frederik Hendrik, nog in leven, toen Vondel zijn stuk schreef (1647). Zie bl. IV, noot. — *Voogt*, vgl. vs. 439 en 1002.

5) *Rechte hant*. Wij kunnen nog slechts met een naamval der sterke verbuiging (gen. of dat.) zeggen: *rechter, linker hand*. Zoo ook *midternacht*; vgl. eng. *midnight* en ons *mid-dag*.

6) *Paiskroon*, vredekrone. Wie zal zich de kroon mogen aanbinden (*spannen*), de kroon spannen, den hoogsten lof behalen voor het bewerken van den vrede? Niet één van allen, maar allen te zamen moeten zij bezongen worden (vs. 89). — *Ze*, in vs. 88, grammatisch onjuist: er moet een 3de nv. staan, nl. *hun*.

7) Zinspelning op de kruisen in het wapen van Amsterdam.

8) *Die pylaren*, dat ontelbaar aantal palen, dat wij er in den

- D'eeuwigheid, ontelbre jaren ¹⁾ ,
 95 Kan verduuren, zonder last,
 Schoon de Nijt hier tegens bast.
 Laet de Dichter dan geleiden
 Door de Nederlantsche weiden
 Met een Lantspel deze vreught ²⁾ ;
 100 Dat u toone, hoe de Deught
 Zoo van hooge als lage Heeren
 Haere rol in boerekleeren .
 Uitvoer' met een boeretael;
 Hoe dit kleine Leeuwendael
 105 Durf ³⁾ heel Neerlant overschreeuwen ,
 Dat met wapenen, vol leeuwen ⁴⁾ ,
 [Nu getoomt, en mack, en tam]
 Brullende te velde quam.
 LANTSKROON houde 't woort ⁵⁾ van Spanje.
 110 VRERICK ga hier voor Oranje;
 Heereman van genen kant ⁶⁾ ,
 Volckaert hier, voor Staet van 't lant,
 Dat gereten aen twee deelen,
 Zuidt- en Noortzy hoort krakeelen.
 115 Zie eens hoe een Wildeman

grond hebben zien heien. Vgl. Vondel's *Inwydinge van 't Stadhuis* (6, 659).

1) De toevoeging *ontelbre jaren* bederft, daar zij minder zegt dan *eeuwigheid*, den indruk van dit woord. Omgekeerd zou het een climax zijn.

2) D. i.: Laat de dichter deze vreugdebedrijven (over den vrede) dan door de Nederlanden geleiden, er in voorgaan met een Landspel.

3) *Durf*, oorspronkelijke vorm van den 3den pers. van *durven*, dat een praeterito-praesens is.

4) Leeuwendaal mocht met Nederland, dat om de Leeuwen in zijn wapen ook Leeuwendaal kon genoemd worden, mededingen, op ééne lijn worden gesteld. *Overschreeuwen* zal hier wel beteekenen *een toon aanslaan minstens zoo hoog als een ander doet*.

5) *Het woord houden van*, het woord voeren voor, iemand vertegenwoordigen. Vgl. Vondel 3, 291, 58. Hetzelfde beteekent *gaen voor* in vs. 110.

6) Heereman, voorstander van den Opperheer (Spanje); Volckaert, die van het volk, vertegenwoordigd door de Staten-Generaal. Verkeerdelijk wordt hier het enkely. *staet* voor *lid der Staten* gebruikt. Nog heden spreekt men zoo in Friesland, b.v. *Provinciale Staat*. Ook elders vindt men bij Vondel dit verkeerde enkv., b.v. in *Staet-generael*. Zoo b.v. 3, 205.

*nu niet
gehoord.*

- U wat groots verbeelden kan ¹⁾,
 En den oorloogh weet te schilderen,
 Daer de menschen door verwilderen,
 En alle ackers, wilt en woest,
 120 Maejen eenen jammeroegst ²⁾.
 Zie wat Wildaert ³⁾ u kan dwingen,
 Die de bloem der Jongelingen
 Jaerlicks eischt, en helt op helt
 Deerlijck ⁴⁾ schiet, en nedervelt,
 125 Eer in 't loof van Haeghsche ⁵⁾ linden
 Wy door Godt een uitkomst vinden,
 Die partyen, korts zoo schuw,
 In een paer te gader huw'.
 Leen dan leerzaam ons uw zinnen,
 130 Want men gaet de rol ⁶⁾ beginnen:
 Looptze op uw genoegten af ⁷⁾,
 Danck den Dichter, dieze gaf."

1) *Verbeelden*, afbeelden, vertoonen.

2) Een oogst van jammeren. — Bij *maaien* is het woord *oogst* zeer juist gebruikt. Men stelle zich de uitdrukking voor: eene zee van rampen *maaien*! *Oegst* (spr. *oest*: *woest*) hier concreet in den zin van *tal van*. *Oest*, *oegst* komen meer voor voor *oogst* (uit *Augustus*). Zie Oudem. 5, 5 vlg. en vs. 724.

3) Hetzelfde als *Wildeman*, de persoonsverbeelding van de Woede des oorlogs. *Wat*, wat voor een, welk een afschuwelijke Wildeman. Over dit gebruik van *wat* ook bij nl. en vr. woorden, zie *Cost. Mal.*, vs. 87, *Aant*.

4) *Deerlijck*, op eene deerniswaardige wijze, tot onze smart.

5) Woordspeling van *haag* (heg) en *Den Haag*. Zoo ook *Voorhout*, vs. 784.

6) *De rol*, het stuk zelf. Zoo vindt men bij V. ook de *treurrol*.

7) D. i. Indien het stuk naar uw genoegten afloopt. Voor den laatsten regel vergelijkte men *Lippijn* 191: Daerbi biddic u, dat ghi ontfaet in dancke onse fobitasie; en het gewone slot van lat. too-neelstukken: Vos valet et plaudente.

HET EERSTE BEDRIJF.

KOMMERYN, BLINDE WOUTER.

K O M M E R Y N .

- Ter goeder ure toont de klaere morgenstrael, *juist bij lys.*
Een veurbo van de zon, my 't oude Leeuwendael ¹⁾,
135 Het vleck van mijn geboorte, en zijn beplante wallen;
Waer langs de versche ²⁾ beeck zachtzinnigh komt gevallen, *beek veld.*
De zandige oevers schaeft, en Zuydt- en Noortzy deelt;
Terwijl een morgenlucht in 't boomloof ruischt, en speelt.
Hier rijst de Leeuwenbrugh, en ginder breit de linden ³⁾,
140 Waer onder my ter sluick mijn vryer wist te vinden, *verholen heimlich*
Zijn bevende armen uit, en is alreede krom,
En gemelyck ⁴⁾, als ick, van hoogen ouderdom.
Aen deze zijde plagh de koe van room te zwellen;
Aen d'andre 't weeligh ooft, en pruimen, en moerellen ⁵⁾.

1) *Leeuwendael*. Eig. is dit de 3de nv. van *Leeuwendaal*, zooals het zou moeten luiden; doch *bij plaatsnamen* is *meermalen* de 3de nv. 1ste nv. geworden. Zoo b. v. in *Bloemendaal*, *Bergendaal*, *Heiligerlee* (eig. op den heiligen heuvel), *Den Haag*, *Den Bosch*, *Den Briel*, enz. — *Ter goeder ure*, zie vs. 1014.

2) *Versch*, frisch, waarmede het één in oorsprong is. — *Komt gevallen*, zie vs. 164, 481, 689.

3) *Linden*; de goede vorm is *linde*. Deze boom was steeds de geliefkoosde boom voor minnenden, gelijk uit de oude volkspoëzie genoegzaam blijkt. Zie Hoffmann von Fallersleben's *Horae Belg.* II, XLII. Ook heette de linde in de middeleeuwen *der minnen boom*. Zie *Mnl. Wdb.* op boom.

4) *Gemelyck*, ouwelyk, zijn jaren door zijn uiterlijk vertoonende, kwijnende. Zie vooral *T. en Lettb.* 1, 123—131.

5) De dichter duidt hiermede het verschil van land in Noord- en Zuid-Nederland aan. *Moerel*, *morel*, misschien door bijgedachte (hd. *anlehnung*) aan *moerbe* (quasi *kleine moerbe*) ontstaan uit *angel*, wrange vrucht. Zie *Noord en Zuid* 6, 163. Het fr. *morelle* heeft andere betekenissen. Vgl. 1231: *moerbay* of *morellen*.

- 145 Ick zie de lantkappel¹⁾ des Veegodts in 't verschiet,
En 't schamel²⁾ dack des Godts, gedeckt met mosch en riet,
Daer 't volck om zegen bidt. Ick zie ons boerehuizen,
En hoore, zoo my dunckt, van veer de baren bruizen.
Ter goeder ure broght ick 't hier al steenende aen³⁾,
150 In 't kriecken⁴⁾ van den dagh, op 't kraejen van den haen,
Die vast den huisman weckt, en duizent nachtegalen,
Gewoon hun' wilden zangk te leeren aen de dalen⁵⁾.
O goede Vader Pan, ghy zegenaer van 't vee,
Mijn komst mishage u niet, in mijn geboorteste,
155 Den zeilsteen van mijn hart, zoo krachtelijck bewogen⁶⁾.
Heeft Vredegunt my hier in deze streeck getogen⁷⁾,
Zoo stierme voort te recht met dezen krommen stock,
Waer op ick leun en steun: verdelgh den bittren wrock,
En wortel van 't krackeel, indien het noch blijf duuren,
160 En legh een' bant van vrede om zulcke nageburen⁸⁾. —
Maer luister: wat bediet dat ysselijck getoet⁹⁾,
Gevolgt van iemants stem en galm, die my gemoet¹⁰⁾?
Hoe vat ick deze leus¹¹⁾, en onbekende reden?

1) Vondel schrijft nu eens *kappel*, dan weder *kapel*. Ook *lantkappel* komt meer bij hem voor, nl. vs. 624, 976 en Vondel 5, 610, 145, 666, 1869; 668, 1922 e. e. Zoo schrijft hij ook soms *rappier*, *pappier*, *panneel*. Vgl. ons *alleen*, *wanneer* en *allom* (bij Huygens).

2) *Schamel* (van *schamen*) beteekende oorspronkelijk *schaamachtig*, en vandaar iemand, die zich van schaamte verschuilt, dus arm en nederig; thans op zaken toegepast, *armelijck*. De schrijfwijze *mosch* voor *mos* is niet juist. Zie Weigand, *D. Wtb.* op *moos*; E. Müller, *Eng. Wtb.* op *moos*.

3) *Stenen*, waarvan een wisselvorm is *steunen*, even als *lenen* en *leunen*. — *Het ergens aenbrenghen*, ergens komen. Wij zeggen evenzoo: *het er goed afbrengen*.

4) *Kriecken*, voor *griecken*, wisselvorm van *graken*, d. i. *grauwen*, van *gra*, *grauw*. Zie *T. en Lettb.* 3, 151. Vgl. *lieke* en *lake*, d. i. *bloedzuiger*, *Tijdschr.* 2, 199.

5) D. i.: wier „wildzang” (natuurzang, het tegenovergestelde van kunstzang, door kunst aangeleerde zang), door de dalen herhaald, weerklaart wordt.

6) *Bewogen*, 4de nv. onz., behoorende bij *hart*.

7) *Getrokken*, gelokt. Van *tien*, trekken; hd. *ziehen*.

8) *Zulcke nageburen*. Vondel meent „mensen die zulke naë (wij kunnen dit eig. niet meer schrijven, maar men hoort het nog wel zeggen; vgl. hd. *nake*) burens zijn, die zoo dicht bij elkander wonen.”

9) Van Wouters koehoorn.

10) *Gemoeten*, te gemoet komen, tegenklinken. Zie vs. 10.

11) Het hoorngelblaas was eene *leus*, een herkenningss-, d. i. een oproepingsteeken, t. w. voor de Leeuwendalers. — *Onbekende reden*, vreemde taal, zonderling signaal.

Men wort door vragen wijs: hier komt hy aengetreden.
165 Verstout u, Kommerijn, en vraegh hem naer bescheit.

WOUTER.

Ghy Leeuwendalers, rijst: de zoendagh, langh beschreit,
Het gruwlijck jaergety verdaeght ¹⁾ u om te loten.
De Wildeman heeft noch zijn pijlen niet verschoten:
Hy eischt den Jongeling, tot boete ²⁾ van 't geschil.
170 Ghy Leeuwendalers, op: gehoorzaemt 's hemels wil.

KOMMERIJN.

Ay Roeper, wat bediet ³⁾ dit blazen van den horen,
Dit roepen voor de zon? wat komt my hier ter ooren?
Wat eischt dit jaergety ⁴⁾? wat wil „de Wildeman”,
„De Jongeling” en 't geen ick niet begrijpen kan?

WOUTER.

175 O bestemoër, ghy zijt te grijs en out ⁵⁾ van dagen,
Om naer de jammeren van Leeuwendael te vragen:
Al 't omgelegē lant gewaeght van 't ongeval,
Dat jaren heeft geduurt, en eeuwigh duuren zal,
Ten zy de Woudtgodt zelf, of vader Pan dit keere.
180 Wy vigren ⁶⁾ dezen dagh, dit feest, geen' mensch ter eere, *feriari*
Noch reuckloos ⁷⁾, maer door last, ja Godtheën tot een' zoen, *x*
En offren haer een' man, om erger te verhoën.

1) Niet in de tegenwoordige beteekenis van *uitstellen*, maar van *dagvaarden*, tot den (gerechts)*dag* oproepen.

2) *Boete* in de oorspr. beteekenis van *herstel*, *goedmaking*, ook *middel tot herstel*. Vgl. vs. 188, en *boet*, vs. 1010 e. e.

3) *Bedieden*, beduiden, met dezelfde klankwisseling als bij *lieden* en *lui*, *diet* (volk) en *Duitsch*; *kiesch* en *kuisch*. *Bedieden* is *eigenlijk*: in de taal van het *diet* overbrengen, verduitschen. Zie *Mnl. Wab.* op *bedieden*.

4) *Jaergetij*. een op bepaalden tijd terugkeerende dag van het jaar, vooral de gedenkdag van iemands dood. Zoo ook in 't mnl. Vgl. het gedicht van Vondel: *Jaergetijde van Oldenbarnevelt* (3, 116), en den eersten regel: 's Lands treurspel weer verjaert.

5) Grammaticsch juist ware te *oud*. Anders is *van dagen* ook eene bepaling bij *grijs*.

6) *Vieren*, oorspr. *rusten*, afgeleid van lat. *feriari*: van *feriae*, hd. *feiertag*.

7) *Reuckloos*, roekeloos, d. i. zonder reden, zoo maar, of gelijk wij zeggen *uit een open reden*. *Eu* is klankwisseling (umlaut) van *oe*. Van *roecken*, d. i. zich bekommeren, hd. *rucken* (in *geruhen*), eng. *reck*. Zie E. Müller, *Eng. Wtb.* 2, 285.

- Het Leeuwendaelsch krakeel was reede¹⁾ hoogh gelooopen,
 En d'aerde had het bloet der Ackergoôn gezopen,
 185 Wanneer Velleede²⁾ ons riedt met haren eigen mont,
 Voor dezen Wildeman, dien vader Pan ons zondt,
 Een' Jongelingk, by keure en lotinge uitgekoren,
 Te stellen, tot een wit en boete van Gods toren.
 Wy zagen twintighmael den bloessem aen den boom³⁾,
 190 Dat hier de zode dreef in eenen rooden stroom
 Van dit onnozel bloet, uit hoogen noot vergoten;
 En sedert heeft ons ramp de Godtheit noit verdrotten.
 Ghy zult, eer noch de zon de westkim raecken kan,
 Le jaerlijcsche offergaef zien offeren aen Pan,
 195 En dien rampzaligen, van 's Wilden pijl getroffen
 En Wildemans geweer⁴⁾, ter aerde hooren ploffen.
 Ick blaze met den dagh aldus het hooghtijt in⁵⁾.
 Men vraeght d'Orakels vast, en 's lants Waerzeggerin,
 Door welck een middel best dees roe werde afgebeden;
 200 Maer zy vertroost ons slechts met dubbelzinnigheden:
*„Dat Pan genezen zal de langgeproefde smart,
 Wanneer de wilde boogh hem micke⁶⁾ naer zijn hart.”*
 Wy zien dien tijt te moet⁷⁾, en tellen dagh en uren,
 Te lang, och arm, vergeefs.

KOMMERYN.

En blijft die twist noch duren?

- 205 Wat Wildeman is dit, die dus het lantschap quelt?

WOUTER.

Een gruwzaam boschgedroght: hy houdt zich op het velt,
 In bosch, in duin, aen strant, en leeft by raeuwe kruiden,

1) *Reede*, alreede, reeds. Zoo ook vs. 346 en 351. Vs. 141 gebruikt Vondel *alreede*.

2) *Velleede*, de naam der Druïdische priesteres en waarzegster, uit de geschiedenis der Batavieren bekend.

3) D. i.: gedurende twintig jaren. — *Boete*, vs. 188; zie vs. 169.

4) *Geweer*, wapen in 't algemeen, van *weren*.

5) Zie bl. 1, aant. 5. *Hooghtijt* wordt hier onz. gebruikt, evenals *Gysbr.* vs. 663: Als de kercken op 't *hooghtijt* sijn gepropt van menschen. Het onz. geslacht is uit het er naast staande *hooggetijde* te verklaren.

6) *Wilde boogh*, de boog des Wildemans. — De voor ons hier ongebruikelijke subjunctief is uit het voorwaardelijke *wanneer* te verklaren. Verg. vs. 209.

7) *Te moet*, te gemoet. Zoo ook Vondel 3, 25.

- En dorre wortelen, dan Noortwaert, dan ten Zuiden ¹⁾,
 Waer hem een buy, in 't brein gestegen, henedrijf. *vlaag, luim*
- 210 Een holle boom is 's nachts zijn slaepstal, en verblijf.
 Men zagh hem onder dack, gebouwt met menschenhanden,
 Noit rusten. Hy erk^aeuwt ²⁾ de boomschors met de tanden,
 En valt op d'aerde plat voorover met zijn borst,
 En slorrept plassen uit, tot lessing ³⁾ van den dorst.
- 215 Wanneer de zee begint het avontvier te dooven,
 Dan leunt hy op zijn' rugh, en rooekt, gelijk een oven,
 En ronckt, dat koe noch kalf kan rusten hier ontrent.
 De menschen loopen voor ⁴⁾, wanneer hy loopt en rent,
 Noch sneller dan een paert. De vrijsters ⁵⁾ ziet hy garen,
- 220 En lachtze minlijk toe, die anders van bedaren
 Noch vrientschap weet, en grimt gestadigh even nors ⁶⁾.
 Zijn grof gebeente is ruigh bewassen met een schors.
 De handen, vingers, voet en teen gelijken wortelen.
 Zijn eicke hielen treên de k^aien zelfs te mortelen ⁷⁾.
- 225 Hy wandelt barevoets, en spoelt de voeten niet.
 De baert is groen, als gras: de locken schijnen riet;
 En biezen onder een, en lieten zich noit kemmen,
 Of scheeren, noch met strick, of lint en hairsnoer temmen.

1) Noortwaert — ten Zuiden; bij het ww. *leven* ware het voorz. in beter. — *Buy*, in vs. 209 bet. *vlaag*, *luim*. Vgl. *Taalg.* 3, 208 en *Franck*, *Etym. Wdb.* op *bui*.

2) *Erk^aeuwen*, herkauwen. Een afzonderlijk suffix *her* heeft in 't germ. niet bestaan. Het is in oorsprong één met *er*, got. *us*, d. i. *uit*. Vgl. ons *herinneren* met hd. *erinnern*. Het mnl. *edercauwen* mag ons niet verleiden tot het aannemen van een praefix. *eder* waaruit (*h*)*er* zou zijn samengetrokken. *Edercauwen* is ontstaan door het voorbeeld van *ede-riken*, dat men beschouwde als *eder-riken*; vgl. ohd. *ita-rukjan*; mhd. *iterücken*, *itrücken*, van *it-*, got. *id-* in *idveit*, hoon, verwijt; mnl. *edwijt*, ndl. *et-* in *etmaal*, *etgroen*. *et* = *weelde* *opnieuw* *monstert*

3) *Lessing*, juist ware *lessching*. *Lesschen* is het grondwoord van *blusschen*. Zie *Mnl. Wdb.* op *blusscen*. Vgl. vs. 383 en 945, en vooral 848: Wy *lesschen* den brant.

4) *Voorloopen*, voortloopen, wegloopen.

5) *Vrijster*, jong meisje, als nog heden in de spreektaal.

6) *Nors*, oorsprong onbekend. Kil. beweert, dat het van *noorsch* afkomt (dus als *de Noren*). Merkwaardig is, dat reeds in den mnl. *Limborch* de vorm *norgts* voorkomt (VI, 1100). Vgl. vs. 447.

7) *Mortel*, puin, gruis. *Morzelen* luidde oudtijds *mortelen*. Van lat. *mortarium*, een mengsel van zand en kalk, cement. Zie *Weigand*, *D. Wtb.* 2, 138. Vandaar *vermorzelen*. Zie *De Vries*, *War.* 183. — *Kai*, Amst. dialect voor *kai*.

- Hy spalekt twee uiens¹⁾ op, en geeft u een gezicht,
 230 Gelijk door een lantaerne een kaers by avontlicht²⁾.
 Een bondel pijlen, boogh, en knodts verstreckt³⁾ zijn wapen,
 Die wappren⁴⁾ aen den boom, waarin hy 's nachts gaet slapen.
 Maer zeghme, bestemoer, indien men 't weten magh,
 Wat jaeght u hier, zoo vreemt, in uwen ouden dagh,
 235 In dit geplaeght gewest? Wie zijtge, die zorghyuldigh⁵⁾
 Naer onze ellende vraeght? Ghy zijt geen antwoord schuldigh,
 Doch meltme niettemin uw' naem, en uit wat oort
 Ghy eenzaam herwaert koomt; maer spoedigh: ick moet voort.

KOMMERYN.

- Jonghel* O lantsknecht⁶⁾, schroom niet eens⁷⁾ te vragen naer wat zaecken
 240 Het u believe, en 't geen my vry stae aen te raecken.
 Mijn naem is Kommerijn⁸⁾, dit lant mijn vaderlant.
 Ick zocht uit dezen twist, aen eenen andren kant,
Kommel Nootdrufftigheit en rust, gestooten uit mijn eigen⁹⁾;
 En teegh¹⁰⁾ den Rijn op, toen de staertstar ons quam dreigen,
 245 Gelijk een roode roede, en menigh vrouwmensch vloot
 Om 't Leeuwendaelsch gevecht, in bittren haerens noot.
 Nu oproer my verbiet by vreemde oock stil te leven,
 Zoo koom ick dus uit noot den Rijnstroom afgedreven,
 En zoek mijn avontuur, en oude kennis hier¹¹⁾.

1) *Uie*, oog; verg. eng. *eye*, deensch *öie*. *Ooge*, met wisseling van *g* en *j*, in de volkstaal *ooje*, kreeg door invloed der *j* den umlaut: *öje*, *euje*, waaruit *uie*. Het mv. *uiens* als *hoogtens*, *geberg-tens* enz.

2) De vergelijking komt mij niet zeer duidelijk voor. Wat is „een kaers by avontlicht”? En welken indruk wordt die verondersteld te weeg te brengen?

3) *Verstrecken*, als onz. ww., strekken tot. zijn. *Wapen* is dus 1e nv.

4) *Wapperen*, slingeren, bengelen. Zie De Jager, *Freg.* 1, 703 vlgg.

5) *Zorghyuldigh*, nauwkeurig, met zooveel belangstelling.

6) *Lantsknecht*, d. i. *landsknecht* (niet *lansknecht*), jongeling, borst. Zie vs. 938 en vooral vs. 720.

7) *Niet eens*, volstrekt niet, in het minst niet, in geenen deele. Zoo ook *Grjsb.* 225: Verwondert u *niet eens*; de nood heeft hen gedrongen; en 291: Sy saegen *niet eens* om en reckten vast hun pad.

8) *Kommerijn*. Zie vs. 263.

9) *Eigen*, znw. ml., *eigendom*; zoo meermalen in het mnl.

10) *Teeg* is van *tijgen*, zeggen. Het moest zijn *toog*, van *tien*, trekken, dat thans ook *tijgen* geworden is. Een zeer gewone fout in de 17de eeuw.

11) *Avontuur*, geluk. — *Oude kennis*, bekende streek.

Ooge
ooje
öje
euje
uie

- 250 O knaep, mijn ouderdom viel zuur, en staetme dier
 Indien ick mijn fortuin u levendigh zou melden.
 O weide, o boterkarn¹⁾, o kampen, klavervelden,
 Weest hartelijk gegroet: zijt anderwerf gegroet,
 Wel eer gezegent lant, en vleck: mijn weerkomst moet²⁾
 255 Mijn lantsliën tot geen' last, en my tot rust gedijen.

W O U T E R.

- Indien mijn korte tijt het eenighzins kost³⁾ lyen,
 'k Had lust uw avontuur wat breeder te verstaen,
 Nu jaeght mijn ampt my voort, en dwingt my om te gaen.
 Ghy Leeuwendalers rijst: de Zoendagh is geboren:
 260 Op, op, en treckt het lot: verzoent der Goden toren.

K O M M E R Y N.

- Wat hoor ick hier al nieuws, och och, maer luttel goets!
 O Kommerijn, moest ghy, na zoo veel tegenspoets
 En kommers⁴⁾ en verdriets, noch hooren d'ongelucken,
 Die uw geboorteplaets en Leeuwendalers drucken?
 265 Waer heeft u d'ouderdom ten leste toe gespaert,
 Daer menigh⁵⁾ zoo gerust, zoo stil ten grave vaert?
 Tot noch toe hebtghe dan vergeefs met uw gebeden
 Geworstelt, en om hulp met vader Pan gestreden;
 Naerdien hy 't vleck bezwaert met zulck een' wreeden eisch,
 270 En zich niet zoenen laet dan och door menschevleisch.
 Afgrijslijk zoenaltaer! ick ben mijn hoop ten ende,
 Ten zy de hemel 't radt van 's lants fortune wende,
 En zette ons lantschap weër in zijnen eersten staet,
 Verlost van nijt en twist, en bittren burehaet.

*Konde - kon
 Konste - keert*

1) De *boterkarn* bederft den pathetischen regel.

2) *Moet*, moge. Zoo ook in 't mnl. bij wenschen (den optatief).

3) Van *konnen*, *kunnen*, waren twee verschillende vormen van het imperf.: *konde*, dat wederom tot *kon*, en *konste* (uit **kondde*, of gevormd uit den 2den pers. enkv., die in de latere middeleeuwen op *ste* uitging) dat tot *kost* werd.

4) Bij het kiezen van den naam *Kommerijn* heeft Vondel mischien aan *kommer* gedacht, doch de oorsprong der benaming is anders. *Kommerijn* komt van fr. *commère*, d. i. doopmoeder, *peet*, *peetmoet*. In den *Lippijn* heet zij *Commère*. Zie *Bloeml.* 3e bl. 215. Zoo komt in 't mnl. herhaaldelijk *petrijn* of *peterijn* voor *peetvader*, dat dus het ml. van *Kommerijn* is. Zie *Aiol-fragm.* 503.

5) *Menigh*, menigeen. Zoo ook mnl. Thans wordt *menig* niet meer als zelfstandig vnw. gebruikt. Vondel 2, 320: de wijze mond die *menigh* met verwond'ren hoorde. Vgl. ook *elk* en *elkeen*, *ieder* en *iedereen*.

- 275 My schrickt¹⁾ voor dezen dagh. Wat moet een mensch beleven!
 Wat uitkomst zal ons Pan in zoo veel jammers geven!
 Maer kijk eens, wie komt hier met zulck een blijde vlaegh²⁾
 In 't aenzicht? 'k Wil hem gaen beluistren uit dees haegh.

ADELAERT. HAGEROOS.

ADELAERT.

- O schoone zon, ghy rijst wel schoon
 280 En heerlijk uit den oostertroon³⁾,
 En treckt tot u al 's weereits oogen;
 Maer met een krachtiger vermogen
 Verrijst mijn zon, die opgeweekt⁴⁾,
 Zoo vele harten tot zich treckt,
 285 En waerdiger is aengebeden⁵⁾
 Van al wat ademt hier beneden.
 'k Verwachtze nu, schier afgepijnt⁶⁾:
 Hoewelze slechts voor andren schijnt,
 En niet voor my, wanneerze uit jagen,
 290 In niemant minder schept behagen
 Dan in een' minnaer, die zoo trouw,
 Zijn zinnen hing aen zulck een vrouw,
 En in een' doolhof van gedachten
 Om haer verdwaelt geheele nachten,
 295 Geheele dagen, op het spoor,
 Daer hyze vont, en stracks verloor:

1) Zoo ook Vondel 10, 547: Helaes, my schrickt alree voor 't opgaer van 't geschal. Het onpers. gebruik van *schrikken* met den dat. is ongewoon, en naar de oorspronkelijke beteekenis niet verdedigbaar. Ohd. *scrican*, *screccan*, beteekent opspringen, en vandaar van vrees, van schrik opspringen, bang zijn. Zie Kil. en Weigand, Wtb. 2, 636. Vgl. omgekeerd *ik walg* voor *mij walgt*, *ik dorst*, *honger*, voor *mij dorst*, *hongert*; *ik heug* (bij Hooft) voor *mij heugt*; *ik lust* uit *mij lust*; eng. *I like* uit *it likes me*; vlaamsch *ik geluk* (= ik slaag) uit *het gelukt mij*, fr. *je réussis*. Zie ook Warenar, op vs. 1480: *mijn verlanght* nae de kraemvrouw.

2) *Vlaegh*, gemoedsbeweging, uitdrukking van vroolijkheid. War. vs. 172 *feest* geheeten. Vgl. *vlaegh* in de bet. *bui*, vs. 415, in fig. zin.

3) *Troon*, mnl. *trone*, uitspansel, firmament, hemel.

4) *Opgeweekt*, verzezen, uit den slaap opgestaan.

5) *Waerdiger is aengebeden*, Elliptische uitdrukking. Zie Huyd. Proeve 1, 185.

6) *Afgepijnt*, deelw. van *zich afpijnen*. Zie Ndl. Wdb.

Gelijk een hart ¹⁾, dat, niet te vangen,
Den jager pijnicht met verlangen.

Ick zieze, en wilze aen dezen kant
300 Al stil verwachten. Zy houdt stant,
Voor ons kappelle, als jagers plegen,
En groet den Godt, op hoop van zegen;
Dewijl, zoo vroegh voor zonneshijn,
De deuren noch gesloten zijn.

305 Zie Hazepoot ²⁾ van blyschap springen.
Zy heft haer stem op om te zingen,
En zal gewis den voglezangk
Ontsteken aen dien zoeten klanck ³⁾. *gaande make door*

H A G E R O O S.

310 Nu ren de hazepooten,
Mijn trouwe hazewint,
Door duin en over slooten
Voorby ⁴⁾, en grijp gezwint
Dees hinde, die geen honden
Grijpen konden.

A D E L A E R T.

315 Mijn nuchtre ⁵⁾ Hageroos, die met den dageraet, *matineus*
Belust op koelen dauw, zoo geurigh open gaet,
En 't velt een' geur verleent, die alles kan verquicken;
Hoe wensche ick u ten dienst iet oirbaers ⁶⁾ te beschikken.
Behaeght het u, dat ick den hont by 't leizeel ⁷⁾ ley,
320 Of hazen/onderscheppe, of 't vlugge wilt verbey,

Fiets in geloop schippen schuiten.

1) Hart, hert; zie vs. 406.

2) Naam van den jachthond van Hageroos, om zijn snelheid aldus genoemd, tevens met bijgedachte aan *hazewint*, d. i. *hazehond*. *Windhond* is eig. eene tautologie.

3) *Ontsteken aen*, gaande maken door. De vogels zouden als door het vuur van haren zang aangestoken worden en mede hun lied aanheffen.

4) *Voorbyrennen*, in snelle vaart voorbijloopen. Hier zijn natuurlijk de hazepooten pooten van hazen.

5) Niet in de tegenwoordige beteekenis, maar in die van *met den dag, den uchtend opgestaan, matineus*; Kil. *nuchter*, *matutinus*. Over den oorsprong zie *Voorhout*, vs. 344 aant.

6) *Oirbaer*, nuttig. — *Beschikken*, tot stand brengen, verrichten.

7) *Zeel*, hd. *seil*, touw. *Leizeel*, jachtterm voor het touw, waaraan men de honden vasthoudt tot men het wild opstoot. *Leizeel* verbasterde later tot *leidseel*, en *leits*. Zie Huyd. *Proeve* 1, 456.

En keere in zijnen loop, of uwen boogh help' dragen?
Gewaerdigh¹⁾ my die gunst, dat ick u onder 't jagen
Magh dienen, of daer ghy wat adems schept in 't groen.

H A G E R O O S.

Een minder dienaar kan het Hageroos wel doen.

- 325 Neen Adelaert, ick ben om niemants dienst verlegen,
En minst met u gediend. Ick ken genoegh de wegen,
En holen, daer de haes zich heimelijck onthoudt²⁾. *su: sich onthalt*

A D E L A E R T.

Alleen en onverzelt te jagen, is 't niet stout?

wich gewas

- 330 Wie weet wat Saters, hier en daer, in duin en kuilen,
In heggen, ruighte, en riet, zich bergen, en verschuilen?
Wat schoonheit blijft in velt en wouden onbeloert?

Hoe dickwils wort een maeght van Boschgoon aengesnoert³⁾,
Mishandelt, en gesleurt in duistere speloncken?

- Wie 't vier te dicht genaect, verzengt zich aen de voncken,
335 Of brandt zich in de vlam: men koom' het niet te na.

H A G E R O O S.

Ick leedt in 't jagen noit de minste schimp, of scha:

't Is veiliger dan oit: en quaem my iet t' ontmoeten,
Mistrouwen blijft mijn borgh⁴⁾: 'k verlaet my op mijn voeten.

A D E L A E R T.

Maer d'eerbaerheit vereischt gezelschap op de jaght.

H A G E R O O S.

- 340 Dat vinde ick aen mijn' hont, mijn troost, mijn trouwe
[wacht⁵⁾].

A D E L A E R T.

*Separateloos
of 1160/1*

Een hont, die redenloos⁶⁾ slechts bijten kan, en bassen?

1) Gewaerdigen, toestaan. Zoo ook vs. 1942. Vgl. ons *zich verwaardigen*, het over zich verkrijgen. — Daer, vs. 323, d.i. *terwijl*.

2) Onthouden (*zich*), hd. *sich enthalten*, zich ophouden. Zoo ook in 't mnl.

3) Aensnoeren, aan het snoer, aan 't lijntje krijgen, het best te vertalen met het tegenwoordige *aanklampen*, *aanranden*. Zie *Ned. Wdb.* 1, 328.

4) Wantrouwen in hen, die ik ontmoet, is de beste borg voor mijne veiligheid.

5) *Wacht*, vs. 340, in de 17de eeuw vrouwelijk, ook als het een nl. persoon uitdrukt. Zie Hoogstraten, bl. 596 vlg., en voor meer dgl. *epicoena*, *Tijdschr.* 4, 214.

6) Thans *redeloos*. Tusschen *rede* en *reden* was oorspronkelijk geen verschil. Het ohd. znw. *redina* (Schade, 2, 705), had de beide beteekenissen van *ratio* en *oratio*. Vgl. bij vs. 10.

H A G E R O O S.

Twee eigenschappen, die ons dienen, honden passen.

A D E L A E R T.

Geluckigh dier, hebt ghy met haer de jaght gemeen ¹⁾!

H A G E R O O S.

Indien u 't jagen lust, sla voort ²⁾, en jaech alleen.

A D E L A E R T.

345 Helaes! ick jaegh vergeefs, en vang alleen de schimmen.

H A G E R O O S.

Ghy raeskalt, als ghy plaght. De zon is reede ³⁾ aen 't klimmen.

Zie daer hoe zy den top van bosch en boom vergult.

De tijt verbiet dien kout. Ghy leertme vast gedult,

Met eenen ⁴⁾ dezen hont. Ay, zie hem 't leizeel trecken.

350 Hy janckt van vierigheit, en wenscht zijn padt te recken ⁵⁾.

A D E L A E R T.

Ick hoop niet dat u reede een luttel kouts verveelt.

H A G E R O O S.

't Is wonder dat een zoon, gewonnen en geteelt

Van Godtheen, zoo verblint lafhartig blijve, en teder ⁶⁾,

Zich zelve tegens my zoo klein kenne, en verneder,

1) D. i. dat gij haar gezelschap moogt houden op de jacht!

2) Slaan had vroeger eene ruimere beteekenis, t. w. die van be-
wegen. Voortslaan is dus hier verder gaan, heengaan. Zoo zeide men
ten vianden slaen, den vijand aanvallen; te hemelwaert slaen, ten
hemel stijgen (*Lsp.* en *Mlp.* Gloss.), en nog spreekt men van een
weg inslaan, een hoek omslaan. Vgl. *Ned. Kl.* II, 70, aant. 8.

3) Reede, alreeds, alreede, alree. Zie bij vs. 183.

4) Met eenen, en tevens, en te gelijk. Dit en werd in de 17de
eeuw vaak niet uitgedrukt. Vgl. Vondel 6, 661: in te wyen de hoogh-
tijdt van 't Stadthuis . . . met een de jaermerckt; 5, 457: die naer
's anders hart durf steken, met eenen naer heur kroon. Doch vgl.
ald. bl. 471: ontslaetse, en al het rijk met eenen van die zorgen.

5) De bedoeling is niet: „de ruimte, waarin hij zich bewegen kon,
grooter te maken”, maar op den loop gaan, (er van) doorgaan. Zie
Grijsbr. vs. 294: „hoe men 't vechten socht, sy saegen niet eens om,
en reckten vast hun pad, van dooden schrick beseten.” Zoo ook zijn
weg, zijn voetspoor, zijne reis recken (*Huyd. Proeve* 2, 130 en 131
noot), d. i. snel afleggen. Merkwaardig is dat dit zelfde uitgedrukt
wordt door 't lat. *corripere* (*viam*), d. i. eig. samenvatten, dus het
tegegengestelde van recken. Recken schijnt hier alsook in andere
uitdr. een synon. van strekken te zijn, nl. de beenen. Vgl. de uitdr.
in *gestrekten draf*. Dit gebruik vereischt nog nadere opheldering.

6) Teder, overgevoelig, sentimenteel.

- 355 En najancke eene maeght, die maegh noch moeder kent ¹⁾;
 Een maeght, die dagelicks door woudt en weide rent,
 En meer behagen schept in hazen, en konijnen,
 In dootsche wildernisse, en zandige woestijnen,
 Dan in de tronien ²⁾ van al de jonge jeught,
- 360 Die zich ten reie schickt, en noemt de min een deught
 Van 's levens lentebloem, en schept vermaeck in verven
 Van lip en wang, die ras verbleecken, en versterven.
 Ay Adelaert, my deert uw dwaes en blint bejagh.
 Verander van beraet ³⁾, zoo raet u helpen magh.
- 365 Bestee den tijt voortaan in nutter oeffeningen,
 Of zie naer uws gelijk: of zoek by jongelingen
 Gezelschap hier en daer. Beschry ⁴⁾ een brieschend paert,
 Dat geene weerga hebbe in snelheit, vlught, en vaert ⁵⁾,
 En ren om strijt door 't velt: of win den prijs met schieten:
- 370 Of kaets en kolf om prijs: of zwem door breede vlieten:
 Of luchtigh met een pols gesprongen over hegh
 En slooten: of den kloot geschoten ⁶⁾ by den wegh.
 * Dit past een' helt, een' borst ⁷⁾, die vroom is, en rechtschapen.
 Dit voeght een' man, als ghy, en welgebore knapen.
- 375 Een vrijster achteraan te loopen door het stof,
 En noch ⁸⁾ zoo laegh te zien, verdient geen krans van lof.
 Verschoon uw fiere jeught: betoom uw bijstre zinnen ⁹⁾:

1) *Najancken*, jankend achterna loopen, als een hond. Zoo ook Vondel 8, 176: dat hy my luidt *najanck'*, dol van wee. Verg. *janken* en *moesjanken* bij Oudemans, *Wdb. op Bredero*, 159, 232. Men lette op de stafrijmen *maegh noch moeder, woudt en weide, kaets en kolf*.

2) *Tronie*, aangezicht, fr. *trogne*; zie bl. 4, aant. 7.

3) *Beraet*, plan, besluit. Kil. *beraet*, deliberatum consilium.

4) *Beschrijden*, bestijgen. Vgl. Vondel 2, 677 en *Mnl. Wdb.* op *bescrijden*. Waarom er de conj. *hebbe* staat, is niet duidelijk.

5) Zinverwante woorden met dit onderscheid: *snelheid* ziet op de beweging zelve, *vlught* op de wijze, *vaart* op de kracht der beweging (V. Lennep).

6) *Kloot schieten* (waarom den kloot geschoten?), een soort van *balspel*, wel hetzelfde als hetwelk in 't mnl. en thans nog in Vlaanderen *bolle werpen* genoemd wordt; een langwerpig ronde bal, een schietbal, op eene baan (*bollebaan*) in eene zekere richting of met eene bepaalde, goed berekende kracht doen bewegen. De verklaring *bal slaan* is niet juist: dit is hetzelfde als het reeds genoemde *kaatsen*.

7) Zie vooral vs. 724.

8) *Noch*, bovendien, daarbij. Hageroos was eene vondeling.

9) Vgl. Vondel 2, 619 het bnw. *bystersinnig*.

My deert uw tijtverlies, daer niet en ¹⁾ valt te winnen.

ADELAERT.

- Och, of ghy waerheit spraeckt, en deernis kreeght met my:
 380 Ten minste zoude ick noch aen uwe slinke ²⁾ zy,
 Of achter op uw spoor, langs heggen, boomen, vlieten,
 Door duin en dal, uw' troost en schaduwe genieten:
 Of lesschen uwen dorst met water, als kristal,
 Geschept uit beeck, of bron, in een gezoncken dal ³⁾:
 385 Of, daer ghy nederhuckte ⁴⁾, een bedt van bloemen spreien,
 En decken, daerghe sleet, uw hooft met groene meien ⁵⁾:
 Of wiegen u in slaep, met mijne Duitsche fluit:
 Of huwenze aen uw keel ⁶⁾, een goddelijck geluit, ^{stem}
 Dat duizenden verruckt, die in de boomen hangen,
 390 Of luisteren in 't riet, van uw muzijck gevangen.
 Veranderde 't geluck my heden in een' hont,
 Patrijs, of snellen haes, ick vloogh u in den mont:
 Ick woude u al het mijne, en lijf en ziel en leven
 Ootmoedigh tot een buit en roof ten beste geven ⁷⁾.

HAGEROOS.

- 395 Niet hooger ⁸⁾, Adelaert: ghy houdt noch streeck noch maet.

1) *Niet*, niets. *En*, als ontkenning, zie vs. 1633.

2) *Slink*, linksch, thans zelden meer gebruikt, dan in *slinksche streken*. Vgl. Hooft, *N. Hist.* 174: het *slinksch* (d. i. het zwaard), dat zy in schee op zyde draaghen. Zoo nog in *Ev. Gezang* 7: de *slinke* en rechte (nl. hand).

3) *Gesoncken*, diep inzinkend, deelw. bnw. van *zinken*. Zoo zegt Maerlant, *Nat. Bl.* II, 1622, dat een paard moet hebben „ghesonken lange siden.” Verg. het vlaamsche *zonk*, diepte of laagte tusschen twee heuveltjes (*Vl. Idiot.* 892), dat Van Beers bezigt in *Levensb.* 101: uit een zonk van den heuvel.

4) *Hucken* en *hurken*, gaan zitten, worden door elkander gebruikt. Zoo Coster, *Ithis*, 1: *Hurckt* Nympe by my neer; en Poot 1, 317: Hier zweeg de maegt en *hukte* met haer leden in 't groen van Pin-dus neer. Verg. Huyd. *Proeve* 3, 276.

5) *Mei*, meitak, loovertak. Zie Kil. Zoo sprak men reeds in de Middeleeuwen van *eikemeien*. Vgl. vs. 973 en Vondel 8, 180:

Wie zou het groene velt met groente en loof bestroien?

Wie bronnen met den *mei* besteecken, cieren, toien?

6) *Huven aen*, paren aan, vereenigen met. Zoo ook 2, 199. *Keel*, geluid, stem. Vgl. onze uitdr. *een keel opzetten*, en de uitdr. *klok en keel*; zie vs. 867 en 1078.

7) Zie over deze regels, *Inl. bl.* XIII.

8) *Niet hooger*, niet verder, niet meer. Zie *Voorhout*, vs. 376 en de aant.

Wat is 'er, dat zich niet van vryers zeggen laet?
Ay, spaer dien roof ¹⁾ voor u, of liever voor een andere.
Gelijckheit paert zich best en vreedzaam by malkandere.

A P E L A E R T.

- Gelijkheit niet van goet en staet, maer van gemoedt :
400 Gelijkheit van gemoedt best vrede en vrientschap voedt :
Waer deze ontbreekt, moet vrede en vrientschap oock
[ontbreken ;
Waer buiten ick noch goet, noch bloet, noch afkomst reken.
De vrede en vrientschap houdt de weerelt in den bant²).
De hemel drijft op haer : de bare kust het strant ,
405 De zee omhelst de duin³), de duiven treckebecken ,
Het dartel klimop klimt⁴ en hart en hinde lecken
Elckandere , op 't muzijk van een' gelijken aert.
De hemel met zijn bruit, het aertrijk, dus gepaert
In liefde en eendraght, wint ons maght⁴) van groente en telgen,
410 Terwijlze gratigh⁵) is met zon en dauw te zwelgen.
Mijn lieve Hageroos, mijn dauw, mijn lentevuur,
Woudt ghy u spiegelen aen d'edele natuur,
Gelijkghe met de zon u spiegelt in de beecken ;
Ick zaghe een zon van troost voor my de nevels breecken ,
415 Die nu uw aengezicht beroeren, vlaegh op vlaegh⁶),
Zoo menighmael ick u vergeefs om oorlof⁷) vraegh,
En aensta om wat gunst en voordeel te genieten,
Tot loon van trouwe min. Het zou⁸) u eens verdrieten ;
Dat ick geketent sleip die zware minneboey ,
420 Gedurigh quijne, en treure, en nimmer groey', noch bloey',

1) *Sparen*, bewaren; zie *Voorhout*, vs. 324. — *Roof*, terugslag op vs. 394: buit en roof.

2) Zie de schoone navolging dezer regels (403—410) bij A. Pierson, *Gedichten*, bl. 83.

3) *Duin*, door Vondel vr. gebruikt. Zoo ook vs. 696 en Vondel 11, 399: Klim vooruit *de duin* op. Verg. 2, 302, 65. — In den volgende regel is bij *klimt* de eig. onmisbare toevoeging *tegen een eik* op weggelaten.

4) *Maght*, overvloed, verg. *macht van geld*, er was *macht van volk*, en Vondel 3, 266: *maght* van opgeleyde granen. — *Groente*, thans slechts in de bet. van moeskruid, hier *groen* in 't algemeen. Zoo ook *Voorhout*, vs. 650 e. e.

5) *Gratigh met*, gretig op, begeerig naar.

6) *Vlaegh.* Zie vs. 277.

7) Oorlof, verlof, vergunning. — *Aensta.* Zie bl. 6, aant. 1.

8) *Zullen*, hd. *sollen*, moeten.

- Gelijk vertreden groen, of gras op muur, en pannen.
 De meit ontlast het vee zijn uiers, stijf gespannen ¹⁾
 Van zoete melck en room, wel tweemaal alle daegh:
 En ick, die, dagh op dagh, u mijn ellende klaegh,
 425 Wort nimmermeer ontlast van 't juck der minnezorgen.

H A G E R O O S.

- Het zy ghy 's avonts kermt, of opzingt ²⁾ met den morgen, *alzingen*
 Ghy houdt al eenen toon, en gaet den zelveu gangk.
 Zoo schept de koeckoeck lust in zijnen ouden zangk.
 Men leitme, dagh op dagh, en kermt en klaeght aen d'ooren.
 430 Ga zoeck een, die het lust uw jammerklaght te hooren.
 Ick houde u niet ³⁾, noch acht my zulcke diensten waert,
 Noch reken-tiet voor dienst, dat ghy u zelf bezwaert.
 Ick zoeck geen bloem of roos te plucken op uw' doren.

A D E L A E R T.

Ghy noopt ⁴⁾ met weigeren mijn liefde noch met sporen.

H A G E R O O S.

- 435 Verzoeckme niets, op dat u niets geweigert wert ⁵⁾.

A D E L A E R T.

'k Verzoeck slechts artseny tot troost van mijne smert.

H A G E R O O S.

Ghy zoeckt verkeert een kruit, dat elders liefst wil spruiten.

A D E L A E R T.

De min beheerscht mijn hart: wie kan de minne stuiten,
 In 't heetste van haer jaght? Ick ben my zelf geen vooght ⁶⁾.

H A G E R O O S.

- 440 En wat belet u toch te doen wat ghy vermooght,
 En wilt, en wenscht?

1) Zie over vs. 422—25, Inl. bl. XIII. — *Alle daegh*, uit *alle dage* (vs. 725), acc. plur. Vandaar het bijw. *alledaags* en het bnw. *allegaagsch*.

2) *Opzingen*, al zingend beginnen.

3) Men vulle aan: zulcke diensten waert.

4) *Nopen*. eig. raken, stooten, steken, en vandaar aansporen, opwekken. In 't mnl. veelal van paarden gebruikt: *sijn ors met sporen nopen*. (*Lsp. Gloss.*). Vgl. ons *nopens* (voor *nopends*), d. i. *rakende, aangaande, betreffende*.

5) *Wert*, d. i. *wordt*. Vgl. vs. 1888, en Vondel 2, 147; 3, 267.

6) *Vooght*, heer. meester. *Mij zelf*, 4de nv. (oorspr. 2de nv.), afh. van *vooght*. Ook hier heeft, als zoo vaak, de 4de nv. den 2den vervangen.

ADELAERT.

Wat 's dat?

HAGEROOS.

Een andre te beminnen.

ADELAERT.

Verplant dien ouden boom: verzet mijn jonge zinnén.

HAGEROOS.

Uw vader, door de kracht, die hem de hemel gaf,
Verwickte en ruckte een eick van haren wortel af;

- 445 Vertilde een' molesteen; en dreef vol viers, vol torens,
Een gildos ¹⁾, dat hy plofte; en wrong een' stier de horens
Uit zijnen norssen kop ²⁾, en won den naem van Helt,
Daer niemant voor de vuist ³⁾ hem wachten dorst in 't velt:
En zoudt ghy aen een maeght, een weeskint, u verhangen ⁴⁾?
450 Om my, een slechte maeght, met bleecke en dootsche wangen
Gaen bucken naer het graf, in 't hartje van uw jeught?
Verkleinen uw geslacht, en 's vaders naem, en deught?
Ay Adelaert, ghy zult zoo wijs zijn, en bedaren
Van deze razerny.

ADELAERT.

Wanneer de wilde baren

- 455 Niet langer tegens strant en hooge duinen slaen,
De leeuwrick zode en gras, de nachtegael de blaen,
De koe de klaver schuwe ⁵⁾, en 't knijn de diepe holen;
Wanneer de Noortstar verre in 't Zuiden om ga dolen,

1) Een vette os, die als 't ware voor een gildemaaltijd gemest is. Zie Ter Gouw, *Volksverm.* 555 vlg. — Men lette op den vorm *mole* in *molesteen*, die vroeger meer voorkwam.

2) *Nors*. Zie vs. 221; hier in de bet. *hard ijzersterk*. Zoo wordt ook ons *stug* gebruikt in den zin van *onbuigzaam, wat niet meegeeft*. Eene soortgelijke bet. heeft ook *wreed*. Zie *Ferguut*, Gloss.

3) *Voor de vuist*, onvoorbereid, ongewapend, niet in staat van tegenweer zijnde.

4) *Verhangen*, nog krachtiger dan *verslingeren*, daar *verhangen* den dood na zich sleept, terwijl men bij *verslingeren* weer los kan komen. Verg. Vondel, *Noah* 390:

Te reuckeloos *verhanghtghe* uw ziel aen schoone vrouwen.
Coornhert, *Od.* 40b:

Tis dan fijn datse weygerende dus lang heeft ghewacht,
Om een vreemde te soecken, en haer daer aen te *verhangen*.

5) Over *wanneer* met de aanv. wijs zie vs. 202 en verg. vs. 466, 476. — *Knijn*, in de volkstaal uit *konijn* samengetrokken.

De winter sneeuw en ys, de zomer zaet ontbeer',
 460 Dan neemt de min van my, mijn hart van u zijn' keer.

H A G E R O O S.

Mijn Hazepoot wil voort: hy ruckt het zeel aan flarden.

A D E L A E R T.

Vergun my eerst een' kus.

H A G E R O O S.

Hoe qualijk kunt gy 't harden ¹⁾!

A D E L A E R T.

Och Hageroos, een' geur van uwen rooden mont,
 Een luchtje van uw ziel, mijn roos, mijn morgenstont,
 465 Verquick²⁾ mijn' flaeuwen geest, gelijk de wint de kruiden.

H A G E R O O S.

Ick ga, en hope, eer 't licht ons toestralt uit den Zuiden,
 Te keeren met een hinde, en vetten buit gelaen.

[4f.]

A D E L A E R T.

Zoo moet ick noch zoo lang in uwe stralen braen,
 Oock daer ³⁾ het dichte loof, of dack van riete hutten *hemel*
 470 Het schaep, dat lommer zoekt, kan decken, en beschutten,
 Voor 't steken van de zon, die op den middagh schijnt,
 En inzwelght al het nat, waer na de weide quijnt?

Neen zeker, Adelaert: het velt staet voor u open:

Het staet u vry op 't spoor van uw vriendin te loopen;

475 Te volgen hare vlucht, als Hazepoot den haes;

× Te wachten op haer leus ⁴⁾, als zy den horen blaes' *herkenning*

Dat gelt heur na ⁵⁾: z'is nu al wijt vooruit gevlogen. *afwezig*

K O M M E R Y N. A D E L A E R T.

K O M M E R Y N.

Hou stant, o jonge helt, en dienme uit mededogen
 Ten minste met een woort of twee, een enkel woort.

1) *Harden*, verduren, uithouden. Hageroos zegt ironisch: „Hoe slecht kunt gij het zonder kus uithouden, d. i. gij zult het er zonder moeten stellen.

2) *Verquicken*, eig. levend maken, doen opleven. Verg. mnl. *quic*, klein vee, en *kwikzilver*, d. i. levend zilver; eng. *quick*, vlug.

3) *Daer*, terwijl; hier *hoewel*.

4) *Leus*, hd. *losung*. Zie vs. 163.

5) *Gelden*, er op aan komen, zaak zijn. De zin is: „Nu moet ik

ADELAERT.

480 Wel moeder, wat 's uw vraegh? wat zoekt ghy? ick moet voort.

KOMMERYN.

Ick koom hier vreemt gegaen, en hadt u wat te vragen.
Wat dochter is het, die daer buiten loopt uit jagen?
Het schijnt of ghyze kent, en zomtijts onderhoudt ¹⁾.

ADELAERT.

Ick kenze maer te wel: een kennis die my rouwt,
485 En eeuwigh rouwen zal, zoo d'onderlinge kuntschap ²⁾
Niet verder ga, en zy verstockt geen nader vruntschap
Wil houden met een ziel, die haer zoo trouw bemint.
En woudtghe weten wie de vader van dit kint,
En moeder zy? Zy weet van vader noch van moeder.
490 De Groote Vrerick wert haer trooster en behoeder,
En voedeze eerlijck ³⁾ op: men noemtze Hageroos:
Hoe schoon de morgenstont, hoe schoon oock d'avont bloos',
Zy hoeft noch avontstont noch morgenstont te wijcken.
Wanneerze in onze beek zich toie, en ga bekijken,
495 En spiegelen, dan zietze alleen ⁴⁾ heur wederga.

KOMMERYN.

Zoo hoor ick ⁵⁾, z'is een wees.

ADELAERT.

Alle eere waerdigh, ja.

Ghy zoekt met vragen slechts haer afkomst te beschamen,
Een zaeck vernoecht ⁶⁾ mijn' geest: zy paert twee gaven
[t'zamen.

haar na." Zoo ook Vondel 3, 793: Dat *gelt* naer Hebron toe. Verg. hd.: „hier *gilt* es laufens", hier komt het op loopen aan. Zie vooral *Ned. Wdb.* op gelden.

1) *Onderhouden*, bezighouden door gesprekken, zich met iemand onderhouden. Zie Vondel 5, 371 en *Ned. Wdb.*, kol. 1359.

2) *Kuntschap*, kondschap, kennis. Thans nog slechts in gebruik in de uitdr. op *kondschap* uitgaan.

3) *Eerlijck*, deftig, fatsoenlijk. Vgl. *Mnl. eerlike leven*, en nog heden: *icmand een eerlijke begrafenis bezorgen*.

4) De bedoeling is: *dan alleen* ziet zij. Deze fout in de woord-schikking wordt meer gemaakt: Vgl. *Evang. Gez.* 20: „God kent alleen het naaste pad", voor: *God alleen* kent.

5) *Zoo hoor ick*, naar ik hoor, is zij eene wees.

6) *Vernoegeen*, d. i. *genoegen doen*, *aangenaam stemmen*. Vgl. vs. 805 en Vondel 2, 319.

De goelijckheit ¹⁾, en deught: ick schel het d'afkomst quijt ²⁾:
 500 Het zy hier meê hoe 't wil: dies hou uw rust. De tijt
 Ontdeekt het al.

K O M M E R Y N.

Ja wel, ick zie my zelve bijster,
 En blind en stom. Hoe vrijt ghy zulck een slechte ³⁾ vrijster,
 Een onbekende wees? ghy schijnt te braef ⁴⁾ van aert.

A D E L A E R T.

Ay moeder, laeckze niet: z'is my zoo lief en waert,
 505 Als eenige Vorstin in vorstelijcke hoven.
 Ick hoefde ⁵⁾ een goude tong om al haer deught te loven.

K O M M E R Y N.

Het minnende oogh bedrieght, en schat ook 't leelijck schoon ⁶⁾.

A D E L A E R T.

Ay, spreek zoo reuckloos ⁷⁾ niet: dat gaet mijn eer, mijn kroon,
 Ja Venus kroon te na, en Venus roozetacken ⁸⁾.
 510 Heur gaven zaghen men noit door nijt of opspraeck vlacken.
 Al wieze ziet, bemintze oock tegens zijnen danck ⁹⁾.

1) *Goelijckheit*, schoonheid. Zoo ook Hooft, *Tac.* 226: „Haare moeder, hebbende de vrouwen haarder eeuwe in *goelykheit* te booven gegaan.” Zie Vondel 8, 140 aant., en boven bij vs. 29.

2) *Schel*, voor *scheld*. De weglating der *d* is uit de assimilatie van de *d* aan de *l* te verklaren. Verg. *N. Kl.* VI, 82, 5. — Moet men wellicht lezen: „ick schel haer d'afkomst quijt”, d. i. ik schenk haar de (hooge) afkomst? Rau, *Proeve van Aant.* 63, oppert de vraag of ook misschien de uitdrukking *Het kwijtschelden aan iemand of iets* zou kunnen beteekenen: *Den persoon of de zaak niet tellen, laten gaan, laten loopen* (zie over het vnw. *het* bij ww. den Bladw. op de Klassieken). Dan zou *afkomst* in den 3den nv. staan. Vs. 1512 pleit voor deze opvatting. Vgl. Vondel 1, 77, 851: Om d'ander goden straf t'ontslaan en *maken quijt*.

3) *Slecht*, eenvoudig, gering. Zie bl. 12 aant. 1.

54) *Hoeven*, behoeven.

45) *Braaf*, flink.

6) Vgl. het Mnl. spreekwoord: Men en sach noit lelijke lief (*Limb.* XI, 776).

7) *Reuckloos*, roekeloos, onnadenkend. Vgl. vs. 181.

8) *Venus roozetacken*, krans. De kroon en krans van Venus drukken te samen de attributen van de godin der liefde uit, die door de woorden van K. worden aangerand; dus wordt Venus zelve daardoor gesmaad.

9) *Danck*, afgeleid van denzelfden stam als *dinken* en *denken*, beteekent *meening*, en bij uitbreiding *wil*. Verg. *Kl.* II, 109, 4 en Huyd. op Stoke, Dl. 2, bl. 221.

vermenigvuldigd
met de vijf

- Zy houdt met eenen wenck zoo menigh oogh in dwangk
Als haer belonckt. De felste en vreesselyckste stieren
Bedaeren in 't gevecht, waer zy voorby komt zwieren.
515 De boterbloem vergult de weide op haren treedt.
De stroom gevoelt een' gloet in 't koelste van zijn bedt.
Wat zou men van den mont al zeltzaamheen vertellen?
Een moerbay, rijp van pas, geen moerbay, twee morellen.
Wat zou men roemen van dat levendige git,
520 Of liever van de kool, die onder 't voorhoofd zit,
En gloeit my al te heet? wat zou men van de vlechten,
Zoo geel en eel, als gout en barrensteene hechten ¹⁾,
Verhalen, daer mijn hert en ziel zich in verstrickt?

KOMMERYN.

Ick hoor, ghy hebt de bloem van 't lantschap uitgepickt.

ADELAERT.

- 525 Ja wel te recht de bloem: men praetme van geen tulpen,
Noch van Augustus zelf ²⁾. Geen parlemoere schulpen
Zijn schooner dan dit vleesch. Zy hangt van melck en bloet
Te ³⁾ wonderlijk aen een. Maer zwijgh: de horen toet.
Wat suf ick langer hier? men hoort den horen blazen.
530 Ick volgh mijn Hageroos, gelijk heur hont de hazen.

[ADELAERT af.]

KOMMERYN.

Het heughtme, hoe weleer mijn Koeman, als een leeuw,
My nabrulde, in mijn jeught: nu treur ick, arme weeuw,
En ga met eenen voet, of liever met drie beenen
In 't graf: zoo krimpt de tijd al lachende, of met steenen ⁴⁾.

scherp

- 535 Hy gafme dwers ⁵⁾ bescheit, al vraeghde ick zonder ergh.

1) *Hecht*, gesp. vooral die waarmede de mantel werd bijeengehouden.

2) Eene in Adelaerts mond vrij dwaze toespeling op de tulpenmanie, die in dien tijd haar *hoogste teppunt* had bereikt. V. L. verhaalt hoe men in 1637 voor *een bol f 900* à *f 1200* betaalde, en er in één jaar wel voor tien millioen gulden aan bloemen werd verhandeld. De „Augustus” of „Semper Augustus” is de beroemde Keizerstulp. Zie Ter Gouw, *Volksverm.* 638 vlg. en vgl. Inl. bl. XV.

3) *Te wonderlijk*, d. i. zeer w. Vgl. onze uitdr. *niet al te wel*, d. i. niet zeer wel. — *De horen*, nl. die van Hageroos, niet die van Wouter.

4) Zoo gaat de tijd voort, hetzij onder vreugde (lachen), hetzij onder verdriet (stenen, zuchten).

5) *Dwers*, onaangenaam, scherp. Vgl. over *dwars*, *Tijdschr.* 4, 209 vlg.

- 't Is beter dat men dit een oude kennis vergh' ¹⁾,
 En omzoeck', wie noch leef, wie doot zy, en begraven.
 Hoe brengh ick noch dit schip behouden in de haven?
 Waer blijft dit oude wijf? heur oogen vallen toe
 540 Van onlust: 't lichaem is van 't lange reizen moe.
 Waer ga ick in een schure, of hoibergh, of in heggen
 Best rusten dezen dagh? geen eten gaet voor 't leggen ²⁾.
 Hoe slaeptme 't hart in 't lijf! Nu went uw' tragen tret
 Naer dezen huisman toe: de vaeck is 't zachtste bedt.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER:

- 545 Wat sleipt een staertstar al ellenden
 En jammer na ³⁾!
 Als Goden zulck een' voorbo zenden,
 Dan dient men dra
 Dees springkaër naer te speuren ⁴⁾, *den oorsprong*
 550 Te mercken uit *ervan*
 Wat bron het spruit,
 Dat vleck en volck zal treuren.

TEGENKEER.

- Wy zagenze, als een roode roede, *Laar en komeet*
 Ten Westen staen
 555 Van 't Oosten ⁵⁾; als een zwaert, dat bloedde,
 En halve maen,
 Dit lantschap dreigen, uit ons teken ⁶⁾,
 Den Steenbok van
 Den vader Pan,
 560 Vergramt op deze streken.

1) *Vergen*, vragen; thans *eischen*. Zie over *vergen*, dat één in oorsprong is met *vragen*, al is het reeds in het ohd. een ander woord, Kluge op *vragen*.

2) Er is geen eten, dat boven slapen gaat. Fr. *Qui dort dine*.

3) *Sleipt na*, trans. ww. Wij kunnen dit ww. slechts omschrijven door: welk een nasleep van ellenden heeft toch een staertster!

4) Dan is het noodig de springaar, den oorsprong er van na te sporen.

5) De komeet stond van het Oosten naar het Westen. Verg. aant. 3, en vs. 582.

6) De Steenbok, aan Pan geheiligd, is het teeken der Leeuwendalers.

KEER.

De zee scheen mede ons ramp te voelen
 En uit den bant
 Gesprongen, 't voorspook aen te spoelen.
 Een walvisch strant.
 565 De waterblazers, zijn gezellen,
 Aen 't blazen luit,
 Met open snuit ¹⁾,
 Daer zanden hem bewellen ²⁾. *doen verzinken*

TEGENKEER.

Wy loopen vast naer vrouw Velleede
 570 Om troost: zy spelt ³⁾,
 Maer geeft geen uitkomst op ons bede.
 Ons vleck en velt
 Blijft quijnen: vee, geboomte en menschen,
 Een ieder klaeght,
 575 Een ieder vraeght,
 Maer sterreft onder 't wenschen.

1) In den gedrongen lyrischen stijl is het ww. in vs. 566 weggelaten. Verg. met de laatste verzen Hooft, *N. H.* 546: „Des nachts voor den inval . . . quaamen, ter Heyde een zeedorp in Zuydthollandt, dertien oft veertien walvisschen zoo dicht onder 't landt gezwommen, dat 'er een aan strandt klemde. *D'andere, om hem te verlossen, bliezen kraft van waater ter snuyt uit . . .* Deeze zeldzaamheden, als bediedtzels van genaakende ontsteltenissen, stonden den volke droeflyk voor: en noch bet het verschynen eener yslyke komeete oft staartstarre, die, *geplant in den vijftienden graadt des Steenboks, haare roede uit het Wes'e naa 't Ooste strekte.*” Zou V. deze plaats niet voor oogen gezweefd hebben?

2) *Bewellen*, doen verzinken, in zinkzand bedelven. Bij Kil. *welle*, sinckzand. Verg. Vondel 5, 141: „D'Oostewint drijft . . . drie (scheppen) naer het strant toe, op *weizant* en platen; . . . en *beweltze* met eenen hoop zants.” Zie *Mnl. Wdb.* 1, 1212; Oudemans 1, 676; *Wdb. op Hooft* en *op Bredero*.

3) *Spellen*, voorspellen. Zie bl. 1, aant. 1.

HET TWEEDE BEDRIJF.

H. v. Luyck
HEEREMAN. VOLCKAERT. REY.

HEEREMAN.

De maen, na middernacht, een poos met eenen nevel
Betrocken, en vermomt ¹⁾, bescheen daer na den gevel
Van onze lantkappel, veel blijder danze plagh,
580 En schiep uit eenen nacht ('t is vreemt) een' klaren dagh.
De nachtuil, vledermuis, en nachtrave ²⁾, uit hun nesten
Gevlogen, langh voor dagh, begaven zich ten westen ³⁾,
En kozen piepende de zee, en 't zandigh strant.
Het vee rees t' effens ⁴⁾ op. Het dorre en drooge lant,
585 Dat eene wijl de lucht om regen scheen te prachen ⁵⁾,
Zach groener, en begost ⁶⁾ de melckmeit aen te lachen.
Wat dit bediet, versta een wijzer, die het hooft
Op zulcke tekens slijpt ⁷⁾, en gaerne wort geloofd

1) *Vermomt*, gesluiert, aan het oog onttrokken.

2) *Nachtrave*, een soort nachtvogel; eene uitsoort. Zie *Nat. Bl.* III, 2809: *Nocticorax* in Latijn mach in Dietsche een nachtraven sijn ende es ene maniere van ulen.

3) *Ten westen*, naar het westen; zie vs. 554. — *Voor dagh*, zonder lidw., als in onze uitdr. *voor dag en dauw*.

4) *T'effens*, tevens, te gelijk, op hetzelfde oogenblik.

5) *Prachen*, dringend verzoeken, bedelen. Zoo ook Vondel 10, 34: Lantloopers vlammen op een aelemoes te *prachen*.

Beaumont 39:

Dewyl de gheen', die met my lacchen,

Luy, ledich, over straet, gaen *pracchen*.

Zie Huyd. *Proeve* 2, 110 vlgg. en verg. *Ned. Wdb.* op *Afprachen*.

6) Van *beginnen* was het regelm. sterke imperf. *began* of *begon*. Doch ook vindt men *begunde* en *begonste* (eig. praet. van het ww. *begonnen*; zie *Mnl. Wdb.*), en uit het laatste ontstond *begost*, evenals *kost* uit *konste*.

7) Evenals men spreekt van een *geslepen* brein, in tegenoverstelling van een *bot*, *stomp* verstand (Lat. *acutus* en *obtus*), zei men in de 17de eeuw *het hoofd*, *de hersenen slijpen*, in den zin van

- x In zijne wichelkunst: wy slaen 'er naer in 't hondert ¹⁾,
 590 En eeren 't geen met recht de schrandersten verwondert.
 Het zy dan wat het wil, het brenge ons heil in 't lant,
 Byzonder dezen dagh; nu Pan den wraeckboogh spant,
 En daghvaert al het dorp om 't offer te bereiden.

VOLCKAERT.

- Het volck vergaert, om hier den Heemraet te verbeiden.
 x 595 Wat grimmelt 'er een drang van menschen onder een,
 Zoo man, als wijf, en maeght, en knecht ²⁾, en groot en klein,
 En oudt, en jongk. Wat raet? Hoe stillenwe die zwarmen?
 De mannen morren vast: de vrouwen hoort men kermen.
 O vader Pan, versterck den Heemraet met gedult:
 600 D'onwetende gemeente ontzagh zich noit haer schult
 En misdaet op den hals der Heerschappen te laden.
 Zy volght haer onbescheit ³⁾, en laet zich naulijcks raden.
 Dit buldrende onweër waeit hier jaerlijcks op de kust,
 En steurt, een maent vooruit, de Raden in hun rust:
 605 Maer gaenwe niettemin haer minnelijk gemoeten.
 De burgery genaect, gereet om ons te groeten.

REY.

Welbore ⁴⁾ mannen, Pan behoede u lang gezont:
 Wy wenschen 't uit ons harte, en uiten 't met den mont.

HEEREMAN.

- Ghy vrome burgers, lang moet vader Pan u spaeren,
 610 En haelen uw geluck in top met uwe jaeren:
 Ons jammert u te zien zoo jammerlijk gestelt.

de zinnen scherp en, diep denken over iets, zich inspannen om iets te vinden; zoo vs. 166: de herssens slijpen. De uitdr. is nog niet geheel buiten gebruik; vgl. *Schoolmeester* 96:

't Sabijnsche brein zich gek zitten te slijpen.

1) In 't hondert, in het wilde, in den blinde. Vgl. Hoogstraten *Geslachtsl.* (aangeh. uit Vondel): Wy hoorden 't slechts in 't hondert, d. i. niet als zekerheid, losweg, zoo maar.

2) Knecht, in tegenoverstelling van maeght, dus jongeling, gelijk in de Bijbelvertaling knechtken voor jongen. Vgl. vs. 640.

3) Onbescheit, onverstand. Zoo ook vs. 1289. Bescheiden had oudtijds eene veel ruimere beteekenis dan thans. Het was oorspronkelijk onderscheiden, schiften, en vandaar ook met juiste onderscheiding beoordeelen, uitwijzen, beslissen enz. Zie *Mnl. Wdb.* op bescheiden.

4) Welboren man, welgeboren, vrijgeboren man, in tegenstelling tot den dienstman, en alzoo de titel van alle vrijen.

- De koeien eten gras en klaver; langs het velt ¹⁾;
 Ghy eet uw eigen hart, beknelt gelijk met hoepen ^x
 Van stael, zoo menighwerf de Zoendagh, uitgeroepen,
 615 Den Heemraet roept te hoop, op dat hy wijsheit schaff',
 En langkzaam zich berade, om d'opgeleide straf
 Te schutten ²⁾ naer hun maght, of immers te verminderen;
 Het welck men noit voorheen kost ³⁾ keeren, noch verhinderen.
 Betrouw ons 't beste toe: men handelt hier ter stee
 620 Niet ruw, en onbedacht: het kost ons kindren meê.
 Hier gelt noch goet, noch bloet, noch haet, noch gunst,
 [noch voordeel,
 De hoofden staen gelijk: de blinde strijckt het oordeel ⁴⁾). *het noodlot*

R E Y.

- Welbore mannen, ghy spreekt redelijk en wel.
 Beschuldighden wy u, zoo most de lantkappel,
 625 Waer uit men 't lot verwacht, met boosheit zich besmetten,
 Als ghy de lotbus laet voor vrouw Velleede zetten,
 Die eenen naem uit twee beslote ceelen ⁵⁾ treckt, *elst*
 En noemt hem, die ten zoen des grammen Veegodts streckt,
 Voor 't Leeuwendaelsch gewest. Neen mannen, wy betrouwen
 630 U beter toe. Het volck, dat zich geneert ⁶⁾ met bouwen
 En karnen, past een hart zoo rein, als melck en room,
 Geen erghwaen: neen by Pan, wy achten u te vroom.
 Daer schort het niet, dat wy van daegh u komen moeien.
 Wy gaen met koeien om, maer slaghten ⁷⁾ paert noch koeien,
 635 Die achteruit slaen, en hun voer met voeten treên.
 Wy zijn met Heemraets keur en loting wel te vreên,

1) Eene niet zeer dichterlijke vergelijking. *Eten* in den volg. regel beteekent *verteren*. — *Gelijk*, als het ware. — *Hoep*, hoepel. Zie Oudemans 3, 153; Hoogstraten 205.

2) *Schutten*, afkeeren, stuiten. — *Immers*, althans; mnl. *emmer*, d. i. in elk geval.

3) *Kost*; zie vs. 256 en 718.

4) *De blinde*, d. i. de blinde godin, het noodlot.

5) *Ceel*, lijst, samengetrokken uit *cedel*, lat. *cedula*.

6) *Generen* (zich), zich onderhouden, in zijn kost voorzien; hd. *nähren*, en nog over in ons *nering*. Het is het got. *ganasian*, causatief van *ganisan*, ons *genezen*. De *r* heeft in weerwil van de *j*, de *s* verdrongen, als in *leeren*, got. *laisjan*. Vgl. ook Franck, *Mnl. Gramm.* § 100.

7) *Slaghten*, gelijken, aarden, overeenkomen in geslachts-eigenaardigheden; van denzelfden stam als *geslacht* en *slag*, *soort*. Zie ook *Mnl. Wdb.* op aenslacht.

- En komen slechts, geport ¹⁾ door 't huilen, en het schreeuwen
 Van 't vrouwvolck, als ghy ziet, ons wyven, en ons weeuwen,
 En oude besten, elk voor ander dus belaeñ ²⁾;
 640 De vrijster om een' knecht, de moêr om 't kint begaen,
 De zuster om den broêr, de peten om haer neven ³⁾.
 Wy bidden, stelt de keur, en uwe stem te geven
 Tot loting, uit, tot dat de zon de middaghlijñ
 Vergulde, en loop' voorby, en uit den zuiden schijn'.
 645 Men heeft dan tijts genoegh om 't offer te bereien,
 Te zuivren aan de beek, te kranssen, te beschreien.
 Ay mannen, doet zoo veel ons vrouwluy tot gerijf ⁴⁾.
 Al die hier huilen, rijt de doot van angst door 't lijf.

H E E R E M A N.

- 't Is reden dat het bloet zijn eigen bloet beklage,
 650 De moeder voor haer kint, haer vleesch, oock zorge drage,
 Niet min dan eenigh dier, of vogel voor het jong.
 De koe bemint het kalf, en likt het met de tong:
 De merrie, in de weide en stal, het weeligh veulen.
 De zwaluw aest ⁵⁾ het nest, en vaert' er mede uit speulen:
 655 En wat maeckt d'oeivaer ⁶⁾ van 't hooge nest al werck?

1) *Porren*, aanzetten, opwekken.

2) *Best*, verkorting van *beste moeder*, waarnaast *beste vader* (*bestevaer*) oorspr. *grootvader* en *grootmoeder*. *Best* was eig. gemeenschlchtig, doch werd langzamerhand alleen op vrouwen toegepast, in de beteekenis van *oude vrouw*. Men moet dus eigenlijk schrijven *bestie*, niet *besje*, en *best*, niet *bes*; doch vgl. *kersmis* en *kersfeest* voor *kerst*. — *Elck voor ander*, thans zouden wij zeggen: *voor elkander*.

3) De *peet*, *peter*, is de geestelijke vader, die het kind ten doop houdt, en tot het kind als in een soort van bloedverwantschap wordt gerekend te staan.

4) *Gerijf*, de oude oorspronkelijke spelling van *gerief*. Nog heden luidt het tegenovergestelde van *gerieven* in de spreektaal *ont-rijven*, iemand een ondiensd doen. De spelling met *ie* is evenwel al zeer oud; het znw. komt in 't mnl. reeds voor, zoowel *gerief* gespeld, als *gerijf*. Kil. kent slechts de spelling met *ie*. Bij Zuster Hadewijch vindt men herhaalde malen het ww. *geriven* gespeld. Verwant zijn ook de mnl. woorden *rive*, *rivelike* en *gerive* (ons *grif*).

5) *Asen*, voeden, spijzen, van aas voorzien; in het Mnl. in die beteekenis zeer bekend, thans slechts in die van *op aas uitgaan*. Vgl. Vondel 2, 571: eer den Geest, die 't hert met seldsame in-spraeck aest.

6) Door V. verkeerdelijk als een saamgetrokken vorm beschouwd uit *ooievaer*. *Ooievaer*, *odebaer*, nnd. *adebär*, ohd. *odebero*, d. i. *gelukaanbrenger*, hetzelfde als het Geldersche *heilleuer*.

- Toen over ¹⁾ menigh jaer het oosteint van ons kerck
 Verbrandde, zagh men zelf hoe d'ouden, zoo bewogen,
 Dan uit, dan in den roeck, rontom de jongen vlogen,
 En troosten hun gebroet, het kale en naeckte kroost;
 660 Dat piepte vast om hulp: maer als 'er langer ²⁾ troost
 Noch redding quam, en 't stroo in lichten brant geraeckte,
 Zoo vlogen vaer en moer op 't nest, dat brande, en kraeckte,
 En lieten zich tot asch verbarnen ³⁾ met hun nest.
 Natuurlijk doet het al, wat leven teelt, zijn best
 665 Om d'afkomst ⁴⁾ ga te slaen, te helpen, te behoeden. *Wien naeure*
 Al zweert ons niemant dit, wy kunnen 't wel bevroeden:
 Een mensch is block noch steen; veel minder vaer, en moer.

R E Y.

- De Heemraet vat het recht, als mannen, wien het roer
 Van deze Vryheit past te houden ⁵⁾, en te stuurē,
 670 Zoo lang ghy Heereman en Volckaert elck zijn buuren
 Verdadight ⁶⁾, kan ons dorp noch overende staen.

V O L C K A E R T.

Maer 't is geen noot ⁷⁾, datze al zoo bijster zijn belaeen:
 Het lot gelt een' alleen, en nimmermeer ons allen.

1) *Over*, voor, als nog in verschillende Nederlandsche tongvallen.

2) *Langer*, onjuist. Vondel heeft aan deze twee denkbeelden te gelijk gedacht: „als er langer geen hoop was”, en „als er troost noch redding quam”, of „als er langer troost (*hoop, vertrouwen*) was noch er redding quam.”

3) *Verbarnen*, verbranden. *Barnen* wordt thans alleen nog overdrachtelijk gebezigd, als in *het barnen der gevaren*. — Zie over ooievaars op kerken en het hier medegedeelde verhaal Martinet. *Katech. d. Natuur*, 6de druk, dl. 2, bl. 199. Het feit had in 1536 te Delft plaats. Vgl. het gedicht van S. J. van den Bergh, *De Eiber van Delft* (V. Vloten, *Bloeml.* XIXde eeuw, dl. 2, bl. 424, 2de druk).

4) *Afkomst*, kroost, en bij uitbreiding, nakomelingschap. Zie *Ned. Wdb.*

5) D. i. wien het past het roer enz. — Over *Vrijheid* zie bl. 9, aant. 6.

6) *Verdadighen*, ook vs. 1092 en Vondel 2, 694, bij Kil. *verdaedinghen*, is de verbasterde vorm van *verdagedingen*, afgeleid van *dageding*, ohd. *tagadinc*, mhd. *tagedinc*, *tegedinc*, *teidinc*. De beteekenis van *dageding* is: de op een bepaalden dag vastgestelde gerechtshandeling, en vandaar het ww.: in zulk eene handeling voor de zaak spreken. De *e* van ons *verdedigen* is aan dialectischen invloed toe te schrijven.

7) *Geen noot*, geen noodzaak, niet noodig.

REY.

Een ieder zorgt ¹⁾ dat dit zijn bloet te beurt moght vallen.
 675 Eer 't lot bekend is, vreest een ieder wien het gelt.

VOLCKAERT.

Waer toe de keur van 't lot dan langer uitgesteld?
 Het lotrecht ga zijn' gangk, zoo raecht men uit dit vreezen.

REY.

Geen huisman is zoo wijs, die weet wat dit magh wezen:
 Ons vrouwvolck heeft te nacht vervaerelijck ²⁾ gedroomt.

HEEREMAN.

680 Het vrouwvolck is by nacht wel tienmael meer beschroomt
 Dan over dagh. Des nachts verdubblen en verslimmen
 De zorgen. D'avontzon verlengt de zwarte schimmen.
 Maer laet ons hooren: waer komt dit gedroom op uit?

REY.

'k Geloof Velleede zou niet raen wat dit beduit.

685 Met oorlof, dat wy dus vrypostigh ³⁾ 't hart uitschudden.
 Een groene weerwolf ⁴⁾ greep een lam uit al de kudden,
 En sleipte 't by de keel al bloënde langs den wegh;
 Dit droomde Duif, en hoe, ter zijde uit eene hegh,
 Een bock, zoo root als vier, hem quam op 't lijf gesprongen,
 690 Dat hy dien roof terstont most slaecken ⁵⁾, en gedwongen,
 Verandert scheen van aert, ja macker dan een lam.
 Ons Maghtelt zagh den vloet noch hooger dan de Dam:
 En toenze kreet, als of de zeesluis door wou breken,

1) *Zorghen*, vreezen, bezorgd zijn.

2) Van mnl. *vare*, vrees, komt *vervaarlijk*, vreesverwekkend, verschrikkelijk, en *vervaard*, bevreesd. Ook *gevaar* en *ongeveer* zijn van denzelfden stam.

3) *Vrypostigh*, vrijmoedig. Het woord had in de 17de eeuw nog niet de ongunstige bet. van thans. De oorsprong van het woord is onbekend. Vgl. bl. 3, aant. 3. — *Oorlof*. Zie vs. 416.

4) De toovenaars hadden het vermogen dierengedaanten aan te nemen, en werden dan *weerwolven*. De *weerwolf* (van *weer*, man, en *wolf*) is dus *manwolf*, gr. *ἡνέριον*. Zie V. d. Bergh, *Ned. Myth.* Het fr. *loup-garou* is een pleonasme. Uit het gelatiniseerde *gerulphus* ontstond met verwisseling der *v* in *g* het ofr. *garoulff*, waarin dus reeds het woord *wolf* schuilt. Zie Brachet, *Dict. Etym.* 256.

5) *Slaecken*, loslaten. Nog spreekt men van: boeien *slaken*, zuchten *slaken*. *Slaken*, eng. *to slack*, van het bnw. *slak*, eng. *slack*, los.

- Zoo viel het water kort ¹⁾, en hielt zijn oude streken. α
 695 Maer Elsbuur zagh ons dorp belanden op een wrack
 Aen d'allernaeste duin. Een dorre tuineick sprack
Bescheidenlyck ²⁾, en broght in 't licht geheimenissen
 Van wonderlyck belang, die Godtschalck niet zou gissen,
 Noch Waermont, die by nacht, gelijk de katten, ziet.
 700 Twee stammen, versch geplant aen weérzy van den vliet,
 Vereenighden van zelf, voor Lutgers slapende oogen,
 En werden met een schors bekleet, en overtogen.
 Ick zwijgh van andren praet, het luide zot, of vroet ³⁾;
 De wijven zien wat nieuws uit droomen te gemoet.
 705 Zy hopen op geluck, en dat de kans kan keeren.

HEEREMAN.

Wy wenschen 't oock. De hoop op beter kan niet deeren.
 Wy zullen met de keur heel langzaam gaen te werck.
 Een ieder brenge vast geschenken naer de kerck,
 En bidde dat het naer ons wenschen uit magh vallen.

REY.

- 710 Dat geef, dat gunne ons Pan, behoeder van de stallen.

VOLCKAERT.

Hier komen Lantskroon zelf en Groote Vrerick aen:
 Die beide moeten eerst elckandere verstaen,
 En polssen ⁴⁾, eerwe noch op 't wichtigh stuck vergaren.

HEEREMAN.

- 't Valt mackelijcker vee dan menschen te bewaren:
 715 Men stuur' het hoe men wil, wie stuurt het elck te pas?
 Nu gaenwe, Volkert: 'k wou wel dat het avont was.

LANTSKROON. VRERICK.

LANTSKROON.

De noot verdaghvaert ⁵⁾ ons in 't jaer maer eens te zamen.

1) Kort, plotseling. Gelijk men ziet, wordt Leeuwendaal hier door den dichter met Amsterdam vereenzelvigd.

2) *Bescheidenlyck*, duidelyk, zóó dat men het verstaan kon. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 988.

3) *Vroet*, wijs. Vandaar *vroedvrouw*, sage femme, en *vroedschap*.

4) *Polssen*, of eig. iem. den pols voelen; of juistert nog *peilen*, als met een pols of polsstok (lat. *contus*) onderzoeken (*percontari*).

5) *Verdaghvaerden*, op een bepaalden dag oproepen.

V R E R I C K.

Ick wensche , kost het zijn , iet heilzaems te beramen.

L A N T S K R O O N.

Ick mede : ons onheil heeft nu lang genoeg geduurt ,
 720 En menigh jeughdigh borst ¹⁾ dit met den hals bezuurt.
 Het zaet van tweedraght teelt zoo wrange en bittere vruchten.

V R E R I C K.

Zoo gaet het, daer de buur zijn' buurman niet magh luchten²⁾.

L A N T S K R O O N.

'k Vervloeck het al wat zaet van twist en tweedraght zaeit.

V R E R I C K.

Men heeft van wederzijde een' oegst ³⁾ van ramp gemaeit ,
 725 En meer dan eens in 't jaer ; men maeit het alle dage.

L A N T S K R O O N.

Men kent den vrede best, na't voelen van die plage.
 Wat middel om aen rust te raecken onderling ?

V R E R I C K.

Indien uw Zuidtzijde eerst ons Noortzijde onderging ⁴⁾.

L A N T S K R O O N.

Maer niemant weet van schult , en schuift het op een ander.

1) *Borst*, jongeling. Zie vs. 373. Hoewel gelijkluidend met het lichaamsdeel, heeft de afleiding er niets mede gemeen. Het mlat. *bursa*, beurs, had ook de beteekenis van *contubernium*, het samenwonen van verschillende personen op kosten van een gemeenschappelijke beurs. Vooral aan de Academiën bleef het woord leven, b.v. in het woord *borsalen*, deelgenooten eener zelfde borse. Vandaar kwam *bors*, *borst*, hd. *burs*, *bursche* en *burst*, jongen, knaap, jonggezel. Zie vooral Grimm, *D. Wtb.* 2, 546, 551. Ook leeft het woord in *adelborst*, eig. een jongeling uit een aanzienlijken stand. Zie *Ned. Wdb.*

2) *Luchten*, eig. ruiken, doch overdrachtelijk: *lijden*, *uitstaan*; Verg. de uitdrukkingen: *iemand niet mogen zien*, — *luchten noch zien*; *ergens gezien zijn*, en in 't mnl. *met* (bij) *enen ghehoert zijn*, in denzelfden zin.

3) *Oegst*, wisselvorm van *oogst*. Verg. vs. 120 en *N. Kl.* IV, 15, 1.

4) *Iemand ondergaen* (klemtoon op het ww.), voor iemand bukken, zich onder hem of zijne macht begeven. Zie *Ned. Wdb.*, kol. 1306. Nog bij Conscience vindt men deze thans verouderde beteekenis. Van Vloten verklaart het als *polsen*, *ondertasten*. Vgl. vs. 1626. De volgende regel is dan evenwel zoo goed niet te verklaren.

V R E R I C K.

730 Zoo blijft men overhoop krackeelen met malkander.

L A N T S K R O O N.

Van weérzy wort vereischt een scheitsman van 't geschil.

V R E R I C K.

Het scheiden valt zeer licht, daer ieder luistren wil.

L A N T S K R O O N.

Men most elckanderen al 't oude leet vergeven,
En reppen niet van 't gene aen weérzy wert misdreven.

735 Wat eens gedaen is, kan men nimmermeer ontdoen ¹⁾.

V R E R I C K.

Verstont een ieder dit, wy raeckten aen den zoen.

L A N T S K R O O N.

Noch staet ons echter scherp te luistren wat het lot zeit.

V R E R I C K.

Eerst onderling verzoent, en echter ²⁾ met de Godtheit.

L A N T S K R O O N.

Ghy spreekt zeer wel: de mensch verzoen' zich eerst met
[mensch ³⁾].

V R E R I C K.

740 Mijn naem is rijk van vrê: 't is vrede al wat ick wensch.

L A N T S K R O O N.

Mijn naem de kroon des lants: ick help den lantvrê kroonen.

V R E R I C K.

Och, wenschtenze al om pais, en vrede ⁴⁾, die hier woonen!

1) *Ontdoen*, ongedaan maken. Zoo ook in 't mnl. Zie voorbeelden bij Oudemans 5, 247.

2) *Echter*, in de oude beteekenis van *daarna*, *later*. Verg. Vondel 6, 270:

Verneer u: staeck dien togt: ick offere u gena

Met dien oljftak: grijp, of *echter* 't is te spa.

Voor het dubbelrijm vergelijkte men vs. 885.

3) Min juist wordt hier bij het tweede *mensch* het lidw. wegge-
laten. Of V. had bij beide het lidw. moeten gebruiken, of bij beide
weglaten.

4) *Pais en vrede*, twee woorden bij V. meer samengevoegd. Verg.
vs. 751; het laatste vs. van ons Lantspel, en Vondel 1, 239:

De Tongh baert twist en krijgh, de Tongh baert *peys en vrede*.
Pais kan door *vriendschap* worden weergegeven. Vgl. vs. 403: *Vrede*
en vrientschap. Reeds Maerlant, *Wap. Mart.* 1, 615 verbindt de
woorden *pays* ende *vrede*.

LANTSKROON.^z

Mijn Heemraet Heereman wenscht hartelijk om vreë.

V R E R I C K. ^N

Mijn Heemraet Volckert wenscht uit al zijn hart dit meë.

LANTSKROON.

745 De vroomsten ¹⁾ onder ons zijn oock tot pais genegen.

V R E R I C K.

De slimsten ²⁾ onder ons versteuren zulck een' zegen.

LANTSKROON.

De slimsten onder ons zijn van geen beter aert.

V R E R I C K.

De baetzucht treckt genot uit 's anders qualijckvaert ³⁾.

LANTSKROON.

Men banne d'eige liefde, om eenmael te beginnen.

V R E R I C K.

750 Zoo most men om 't genot zijn nabuur niet beminnen;
Maer koopen pais en vrede, oock met zijn eige scha.

LANTSKROON.

Wy mercken het gebreck: maer 't heelen komt te spa.
't Gebreekt aen vreedzaamheit: dit kruut wil qualijck wassen,
Dewijl men sloft op 't wiën van 't onkruit wel te passen.755 Een ieder past ⁴⁾ met vlijt zijn nabuurs hof te wiën,
In 's anders wooning gaet ⁵⁾, en t'huis niet naeu te zien;
Dies leggen huizen ⁵⁾ wilt en woest, en zonder zeden.

V R E R I C K.

Het domme en stomme vee gehoorzaemt eer de reden.

1) *Vroom*, oorspr. *dapper*, staat hier reeds in de bet. van *goed, goedgezind*. Vgl. vs. 373.

2) *Slim*, eigenlijk *scheef* (zie *N. Kl.* III, 73, 6 enz.), en op zedelijke eigenschappen toegepast, *verkeerd, slecht*.

3) *Qualijckvaert*, het tegenovergestelde van *welvaart*. Zoo ook in 't mnl. Zie Hooft, *Mengelw.* 28: „kundschap van de wel- of *quaalijckvaart* uws heeren”, en Oudem. 3, 590. Zoo ook *Sacr. v. d. N.* 48: In smenschen *qualijckvaert* zy oit verbliden. De onb. wijs *qualijckvaeren* komt als znw. voor, *Ned. Proza* 155 (tegenover *welvaart*); 159; *Franc.* 10357.

4) *Passen*, oppassen, zorgen. Zie *Wdb. op Bredero*.

5) D. i. *liggen*, eene thans nog gewone vergissing. Over eene andere beteekenis der uitdr. zie bij vs. 842.

- Men leidt het zonder toom, en drijft het zonder stock.
 760 Het vecht wel onderling, maer voedert ¹⁾ geen wrok:
 Het nut ²⁾ gemeene weide, en zal geen' macker pramen ³⁾:
 Genaect de wreede wolf, het steect de hoorens t'zamen:
 Zoo heeft het in 't gemeen ⁴⁾ te vyant, of te vrient.
 Verstont dit Leeuwendacl, het wert 'er van gedient.

LANTSKROON.

- 765 't Is kunst zijn eigen nut en nadeel recht te kennen.

VRERICK.

De schade leer' den mensch, die traegh tot deught kan wennen.
 Een ezel stoot maer eens zich aen den zelve steen;
 De mensch wel zevenmael, en denckt niet om zijn been.

LANTSKROON.

De reuckelooze voel' zijn jammer dan in 't ende.

VRERICK.

- 770 Zoo vaeren menighen ten grave in hun ellende.

LANTSKROON.

Zy wijten het zich zelfs, die niet te raden zijn.

VRERICK.

Met reden, want zy zelfs zijn oirzaeck van hun pijn,
 Oock dat onschuldigen om zulck een woestheit lijden,
 Met recht beklagen waert, in onze ondancbre ⁵⁾ tijden.

LANTSKROON.

- 775 Ondancbaer wel te recht voor veel genoten goet,
 In pais, die neering baerde, en weelde, en overvloed;

1) In dezen zin is het freq. *voederen* thans niet meer gebruikelijk.
 Men zegt: *wrok voeden* of *koesteren*. Vgl. De Jager, *Freq.* 2, 689.

2) *Nutten*, hd. *nützen*, gebruiken, thans nagenoeg verouderd en vervangen door *nuttigen*, doch dit wordt slechts van spijzen gebruikt.

3) *Pramen*, drukken, bezwaren, kwellen. Verg. Beaumont 162:

All wie ons trots, of nijdich, plaecht en praemt.

Zie *Wdb.* op Bredero; Van Hasselt op Kil.

4) In 't gemeen, gemeenschappelijk. De bedoeling is dus: het heeft dezelfde vrienden en vijanden.

5) *Ondancbaer*, onaangenaam, treurig. Men moet aan het woord de tegenovergestelde bet. hechten van *dankbaar* in: een *dankbaar werk*, d. i. een aangenaam werk, een werk dat de moeite loont. Ook mhd. *dankbare* bet. *aangenaam*. Het lat. *gratus* heeft insgelijks de beide beteekenissen.

Die baerden hoovaerdy, verwaent, en trots, en smadigh¹⁾:
 woert x Zoo quam de tweedraght voort, te byster en baldadigh²⁾,
 In 't midden van het feest, geviert ten roem van Pan.
 780 Men ater, en verdronck de zinnen in de kan,
 Zoo dat men tot gevecht en messen quam, van woorden.

V R E R I C K.

Hoe bulderde in dien storm het Zuiden tegens 't Noorden f

L A N T S K R O O N.

Den stercken Waerandier en Duinrijk stont dat dier³⁾.

V R E R I C K.

Geluckigh voeren zy uit dat krackeel van hier.

L A N T S K R O O N.

785 Wel eerelick, maer voor, hun vrouwen ongeluckigh.

V R E R I C K.

De hemel zette om hen zijn aanzicht droef en druckigh⁴⁾,
 En bleef veel dagen staen in die bedruckte ploy.
 De koey vergat het gras: het paert zijn voer en hoy.
 Het bosch verschoot zijn groen: de boom vergat te groeien.
 790 Hoe zagh 'er 't vleck toen uit, dat heerlijk plagh te bloeien,
 Gelijck een wijngertranck, die langs den gevel klimt?
 Hoe is de weerelt voort, gelijck de munt, verslimt⁵⁾?

1) *Smadigh*, verachtend, laag op anderen neerziende.

2) *Bal* in de beteekenis van *slecht*, nog over in de samenstellin-
 gen *baloorig* en *balsturig*. Verg. *ohd. balo*, verderf. Franck draagt
 in zijn *Etym. Wdb.* eene andere afleiding voor, doch die is onbe-
 wijzen. Het schijnt raadzaam, voorloopig bij de oude afleiding te
 blijven.

3) *Dier staen*, duur te staan komen. Door dat de caesuur achter
Duinrijk valt, is er geen rijm in het vers. De aanmerking van
 Van Lennep tegen dezen regel vervalt dus.

4) *Druckigh*, bedrukt. Verg. Vondel 2, 743:

Maer wat of ons dees bood voor tijding brengen sal?

Hy sieter *druckigh* wt en houd al hijgend stal.

Vgl. ook 2, 605. Voor *droef*, zie 3, 129.

5) Vgl. vs. 681. Voor een landspel, waarin het idyllische leven
 van herders, zij het dan ook met twist en krakeel, wordt geschild-
 derd, is V.'s vergelijking ongepast. In zulk eene maatschappij moge
 men geslagen munt gebruiken, van het vervalschen er van kan nog
 wel geen sprake zijn. Zie over de zaak zelve, P. Paulus, *Verkla-
 ring der Unie* 2, 212 vlg.

L A N T S K R O O N.

Hoe wortze dagelijcks, van schalek¹⁾ en slim, noch slimmer?

V R E R I C K.

Ten zy een Godt dit keere, ons onheil redt zich nimmer.

L A N T S K R O O N.

795 Wie zelf zijn handen rept, die wort van Godt geredt.

V R E R I C K.

Het slimste is, dat de twist al heeft zijn ploy gezet.

L A N T S K R O O N.

Men wanhoop' niet: de tijt verandert de gemoeden²⁾.

V R E R I C K.

't Waer lang geschiet, vergat de wrock de wraeck³⁾ te voeden.

L A N T S K R O O N.

800 Ick ra voor eerst, dat elck den andren willigh wijck',
En meerder minder niet om baet verongelijck',
Zoo kost rechtvaardigheit den vrede haest gemoeten⁴⁾.

V R E R I C K.

Och quaemze, en stroiden wy olijven voor haer voeten!
Ick zaegh dit oude vleck vergroot, en uitgeleit.

L A N T S K R O O N.

Wat raet, nu ons de keur⁵⁾ alreede is aengezeit?
805 Wou Pan zich met een' bock of witten ram vernoegen.

1) Het znw. *schalk* beteekende oorspr. *knecht*, zooals nog blijkt uit de samenstellingen *Godschalk*, *maarschalk*, eigenlijk knecht der paarden, later benaming der aanzienlijkste legerbediening, en *sene-schalk*, fr. *sénéchal*, d. i. **siniscalk*, oudste dienaar, intendant. Het hiervan gevormde bnw. is *schalksch*, eigenlijk *slaafsch*, doch evenals *dorper* en *vilain* allengs tot de beteekenis van *gemeen*, *laag*, *slecht*, overgegaan, en in minder sterke opvatting *guitig*, *ondeugend*. Doch ook *schalk* wordt als bnw., vooral bij dichters, veelvuldig gebruikt, en wordt bij Kil. reeds als bnw. opgegeven.

2) *Gemoed*, heeft thans uitsluitend in het mv. *gemoederen*, als hd. *gemüther*.

3) *Wrok* is het gevoel van bitteren haat, dat zich door *wraak* uit.

4) *Gemoeten*, ontmoeten, aantreffen, vinden, de komst voorbe-reiden.

5) *Keur*, het kiezen van het slachtoffer.

V R E R I C K.

Al eischte hy een kudde, ick riedt dat wyze sloegen ¹⁾.

L A N T S K R O O N.

Zou 't oock geraten zijn te zien of 't kon volstaen?

V R E R I C K.

En quam dat avontuur dan ayrechts ²⁾ te beslaen?

L A N T S K R O O N.

Men gaf dan tijts ³⁾ genoegh het geen wy hem beloofden.

V R E R I C K.

810 En trof de wilde knodts ⁴⁾ dan 't volck, en al de hoofden?

L A N T S K R O O N.

Het was om beters wil een stoute kans gewaeght.

V R E R I C K.

't Is haest ⁵⁾ gewaeght, dat lang en eeuwigh wordt beklaeght.

L A N T S K R O O N.

Men moght zich liever eerst bevragen ⁶⁾ by Velleede.

V R E R I C K.

De Priesterin van Pan zou staen op d'oude zede ⁷⁾.

L A N T S K R O O N.

815 Vermagb een Godtheit niet te scheiden van haer recht?

1) *Riedt*, zou raden, raadgeven, aanraden. Zie vs. 185. *Slaen*, in den zin van „dooden van vee” thans alleen in den *intensieven* vorm *slachten* gebruikt. Verg. evenwel *slager* en *slachter*.

2) Van *ave*, af, en *rechts*, dus het tegenovergestelde van *rechts*, en bij uitbreiding *verkeerd*. Zie *Mnl. Wdb.* 1, 497. Zoo vindt men in 't mnl. ook de woorden *avegonst* en *avegonstich* (*ald.* 486 vlg.); ook *aefgonstich* (1, 60). In verschillende talen vindt men den overgang van beteekenis van *recht* tot *goed*, *links* tot *slecht*. — *Beslaen*, afloopen, uitvallen. Zie Oudemans 1, 590. Vandaar de uitdr. *zijn beslag krijgen*, beslist worden.

3) *Tijts genoegh*, adverb. acc.: vroeg genoeg, bijtijds.

4) *Knodts*, thans *knots* geschreven; zie *Grondbeg. der spelling* § 99. — Het deelw. *gewaeght* in den volgenden regel is praedicaat, het staat in kracht met den inf. gelijk.

5) *Haest*, haastig, spoedig, hier *te spoedig*, *te gauw*.

6) *Zich bevragen*, onderzoek doen, uitsluitel vragen; hd. *sich erkundigen*. *Bevragen* is als tr. ww. nog in gebruik in de uitdr. *te bevragen bij*, navraag (aangaande iets) te doen, nadere inlichtingen (omtrent iets) te bekomen bij.

7) *Zede*, gebruik. Te recht wordt het enkelv. *zede* weer in onze schrijftaal ingevoerd. Er is geen enkele reden, om zich er van te onthouden.

V R E R I C K.

De meester laet zich niet bedillen ¹⁾ van den knecht.

L A N T S K R O O N.

De Godtheit kan en magh den schuldigen wel sparen.

V R E R I C K.

Wanneer haer dit behaegh', dan zal zy 't openbaren.

L A N T S K R O O N.

Maer 't wachten valt te lang: men stort vast jeughdigh bloet.

V R E R I C K.

820 Wat middel voor dit quaet, of liever noodigh goet?

L A N T S K R O O N.

Ick raem 'er naer ²⁾, en wensch dat wy een middel vonden.

V R E R I C K.

De tijt is kort: wy staen aen dezen dagh gebonden
 Wel stip ³⁾: de Roeper heeft ons lang te keur gedaeght,
 En 't gansche lant rontom van 's volcks gekerm gewaeght.

825 Het volck verzuimt ⁴⁾ zijn vee, en heeft noch hart, noch zinnen.

L A N T S K R O O N.

Wat baet gekerm, indien het kermen niet kan winnen?

V R E R I C K.

Gekerm heeft menighmael der Goden wrock verzacht.

L A N T S K R O O N.

Maer in geen twintigh jaer: zy luistren naer geen klaght:
 Met deernis hoort de mensch het blaten van de lammeren!

V R E R I C K.

830 Onnoosle dieren, och, men moet zich uwer jammeren ⁵⁾.

L A N T S K R O O N.

Men vindt oock menschen, die niet min onnoosel zijn.

1) *Bedillen*; zie vs. 1041.

2) *Ramen naar iets*, eig. een raam naar iets doen, op iets mikken, en bij uitbreiding *er naar gissen*, *er op peinzen*.

3) *Stip*, thans *stipt*. Verg. *N. Kl.* IV, 60, 2.

4) *Verzuimen*, veronachtzaamt. Vgl. *Cluyswerck* 68: *tuijghen onversuijmt* en roestloos houden; en de Aant. ald.

5) Naar het voorbeeld van *erbarmen*, *zich aantrekken*, mnl. *hem bewinden* e. a., gebruikt V. hier *jammeren* met den 2den nv. Zie ook vs. 890.

V R E R I C K.

Onnooslen in der daet, onnooselen in schijn.

L A N T S K R O O N.

De schijn bedrieght 'er veel, en is gewoon te liegen.

V R E R I C K.

De schijn kan menigh mensch, doch nimmer Godt bedriegen.

L A N T S K R O O N.

835 Hoe menigh zeilt den schijn en schaemte en eer voorby.

V R E R I C K.

Dat leert d'ervarenheit ¹⁾ aen uwe en mijne zy.

De schapen laten zich van stof en vuilnis wassen;

Daer 't zwijn zich mest in slijck en modderige plassen.

De menschen aerden elck naer een byzonder dier.

840 Wie op de troni merckt, bekent het aen den ^{zwier} ²⁾,
Oock dickwils aen 't geluit, en zoo verscheide klancken.

L A N T S K R O O N.

My dunckt ick hoor geluit: sta vast: het wil 'er wancken ³⁾.

Hier komen Warenar en Govert naer ons toe.

't Zal best zijn datwe gaen: ick ben dit buldren moe.

845 De Heemraet komt met hun, die magh hun klaghten hooren.

V R E R I C K.

Vergeefs de rust gezocht: ick geef den moedt verloren ⁴⁾.

1) *Ervarenheit*, ervaring, ondervinding. Verg. vs. 1645 en *N. Kl.* III, 19, 8.

2) *Zwier*, eig. draai; hier de gelaatstrekken; verg. fr *tourner*. *Bekennen*, inzien, bemerken, begrijpen. Zoo ook Vondel 2, 605: Dat haer begrijp 't verlies niet kon *bekennen*.

3) *Het wil 'er wancken*, er zal wat te koop zijn, er dreigt iets kwaads, het zal er spannen. *Wanken*, eig. op het punt zijn te vallen. Verg. Vondel 3, 671: „Wat *wanckt* er wederom?” d.i. wat scheelt er aan? — *Willen* staat als eng. *will* hier en meermalen in de 17de eeuw in de beteekenis *zullen*. In denzelfden zin als *het wil er wancken* gebruikt men in de 17de eeuw de vreemde uitdr. *er wil een huis leggen* (Oudem. 3, 183; vgl. vs. 757).

4) *Verloren geven*, opgeven, het tegenovergestelde van *gewonnen geven*. In de Middeleeuwen gaf de rechter aan de eene partij de zaak gewonnen, en aan de andere verloren. Zoo b.v. meermalen in de *Rechtsbronnen van Leiden*. Doch feitelijk zijn voor ons de beide uitdr. gelijkbeteekenend geworden, daar thans de partij zelf verondersteld wordt *iets* (aan de andere) *gewonnen te geven*.

VOLCKAERT. HEEREMAN. WARNER. GOVERT.

N VOLCKAERT.

d'Een bouwt, en d'ander breeckt: wat hoop van vrede is hier?

Z HEEREMAN.

Wy lesschen ¹⁾ vast den brant: een ander blaest in 't vier. *Hij na*

VOLCKAERT.

Men viert den offerdagh met buldren en met razen. *Maanveltes*

W ARNER.

850 De knechts verguizen ²⁾ nu de meesters, en de bazen:
 Dat tught dees arme haen, met zijn' gebroken poot.

G OVERT.

En wat getuight dit lam? ick vischte 't uit de sloot,
 Daer Warners dogh het joegh. Wat kan een lam verbeuren ³⁾?
 Zoo 't niet verdroncken waer, ick zou het feest niet steuren
 855 Om zulek een kleinicheit: maer ieder moet zijn scha ⁴⁾.
 Die hont bast nacht en dagh zoo vee als menschen na:
 Hy bijtze oock wel in 't been, en komtze al stil bestoken.

W ARNER.

En had mijn haen zijn' poot by ongeval gebroken,
 Ick trooste 't my: maer nu komt Govers knecht zoo wijt ⁵⁾,
 860 Dat hy moedtwillighlijk een' eicken kneppel smijt
 In 't hondert ⁶⁾, in den hoop, daer al de hoenders picken
 De boeckweite op mijn werf. Zijn dit geen fraeie sticken?
 De kneppel treft den haen, die tuimelt ginder heen.
 Men loopt naer Rokam zien, en ziet 'er hoe zijn been
 865 By 't lijf, gelijk een slet ⁷⁾, blijft hangen. Wie kan 't heelen?

1) *Lesschen*. Zie vs. 214.

2) *Verguizen*, hoonen, smaden. Vgl. mnd. *gusen*, iemand het zwijgen opleggen, hem beteuterd maken (Lübben 2, 167).

3) *Verbeuren*, misdoen, zich misdragen in iets: verg. de uitdrukking: *het bij iemand verbeurd* (d. i. *verkorven*) *hebben*. Later in de beteekenis van *het misdrijf boeten*, vooral door verlies van leven of goederen.

4) *Ieder* (acc.) *moet zijn scha*, ieder wordt door zijn eigen schade bewogen, ieder komt voor zijn eigen schade op.

5) *Hij komt zoo wijt*, hij gaat zoo ver.

6) *Honderd*, als onbepaald getal gebruikt, en *in 't hondert* voor *in 't wilde*. Zie vs 589.

7) *Slet*, een afgescheurd stuk, een flard, lap en bij uitbreiding *slons*, *sloddervos*, of wel *lichtekooi*. Zie Huyd. *Proeve* 2, 367, en *Tijdschr.* 1, 129.

Nu krijt al 't huisgezin , en steeckt wel vijftien keelen
En kloeken ¹⁾ t'effens op. Op zulek een buurgerucht
Nam Goverts knecht by tijts , huis uit , huis in , de vlucht.
Het was hem oock geraen.

HEEREMAN.

't Is lang genoeg gegeven.

870 Laet Govert hem een' haen gewilligh wedergeven.
Men vechte om geen en haen , om geen verdroncken lam.

WARNER.

O Rookam , och , hoe hangt uw dubble kroon en kam
Zoo slap , gelijk uw baert. Wie kan dees scha vergoeden ?
Waer vindt men uws gelijk ? Neen Govert , ghy zult bloeden:
875 Die moedtwil is te groot.

GOVERT.

En wie vergoedt mijn lam ?

WARNER.

Men wijte een' dollen dogh dat dit om 't leven quam.

VOLCKAERT.

De meester van den dogh moet zelf de schult vergelden.

WARNER.

Wie weigert hem een lam ? Maer zelden , al te zelden ,
Zagh iemant zulek een' haen , als Rookam , in ons vleek.
880 Wat haen , hoe bits hy was , boot hem vergeefs den beck ²⁾ ?
Wie was niet doof of blind , die zich in 't perck liet hooren ?
Waer vocht ooit haen zoo trots , met slaghen , beck , en sporen ?
Al stack hy op zijn aem ³⁾ , al quam langs 't lijf het bloet

1) *Klock*, stem, inzonderheid van hoenders. Verg. V. 2, 584, 618 (zijn) keel, een' grove *klock*, en 3, 356: met zijn *klock*, en grove stem. *Klok* is hier synon. van *keel*, als vs. 1078. Vgl. ook de uitdr. „eene stem als een *klok*”, die misschien oorspronkelijk *klok* in deze beteekenis bevat. Hieruit is wellicht ook te verklaren de uitdr. *klokspijs*, d. i. *keelspijs*, spijs geschikt voor de keel, goed om door te slikken; vooral: spijs voor hoenders (vgl. *klokhen*) geschikt. Over *klokspijs*, zie ook *Warenar* vs. 746.

2) D. i. daagde hem vergeefs ten strijde uit. Zeer aardig bezigt V. hier de uitdr. *den bek bieden*, voor *het hoofd bieden* omdat de strijd tusschen hanen met den bek geschiedt.

3) De uitdrukking is niet helder. Is zij *den adem opsteken* of *steken op zijn adem*? De waarschijnlijkste verklaring is de eerste. *Opsteken* zou kunnen beteekenen *opkroppen*, van welke bet. Oudem. (6, 457) in de figuurlijke opvatting een voorbeeld geeft. Dan zou de bedoeling zijn *al was hij ook buiten adem, doodsbenauwd*.

- Gedropen van het hoofd, noch hielt de kamper ¹⁾ moedt,
 885 Dat 's vyants veder stoof: dan stont hy als een muurwerck.
 Hoe trots was hy van gangk! Wat droegh die gast een uurwerck
 In zijnen kop! Hoe ficks, hoe klaer en helder plagh
 Hy lant en dorp rontom te wecken voor den dagh!
 Bezie zijn pluimen vry, die roode en goude veeren.
 890 O Rookam, wie dit ziet, die moet zich uwes deeren ²⁾.

GOVERT.

Ghy zwijght nu wat al schade ons Zuidtzy heeft geleên.
 Haer honighkorven zijn de kappen afgesneên,
 En om wat honighs ging de gansche stock ³⁾ verloren.

WARNER.

- Ghy liet uw' waterhont ons vogelkoien stooren
 895 Om eenen teelingk ⁴⁾, en verjoeght de gansche vlught.
 Zoo wort de koy geschent ⁵⁾: de vogel schuwt dees lucht.

GOVERT.

Ghy houdt van boven neêr, dat boom en stam verwatert ⁶⁾,
 En uitgaet: is 't niet fraey? dan lacht men, dat het schatert.

WARNER.

- Ghy licht een anders fuick, en zinckt haer in de kil ⁷⁾,
 900 Of vischt in 's buurmans sloot en wateringe al stil.

GOVERT.

Ghy zet by schemering 't verlaet ⁸⁾ al heimlijk open,

1) *Kamper*, vechter, vechtersbaas. Zoo ook Vondel 3, 10. — *Muurwerck: uurwerck*, dubbelrijm. Zie vs. 737.

2) *Deren*, vgl. vs. 830.

3) *Stock*, tijkenkorf, misschien ook eene reeks bijeengeplaatste bijenkorven; Kil. stock der biën, *vetus Holl. j. biekorf*. — *Waterhond*, vs. 894, poedel; hond, afgericht om waterwild te halen. Kil. waeterhond, canis aquaticus, canis villosus.

4) *Teelingk of taling*, een soort van kleinere eendvogels.

5) *Schenden* werd oudtijds, en te recht, zwak vervoegd. *Schenden* toch is afgeleid van *schande*. — *De vogel schuwt dees lucht*, de eenden willen nu niet terugkomen.

6) D. i. „Gij houdt onbesuisd en schuins van boven neer bij het kappen van hakhout, waardoor spleten in het hout ontstaan en het water in de stammen doordringt, die daardoor verrotten.” Vgl. Rau, *Proeve v. Aant.* bl. 63 vlg. — *Uitgaen*, eig. uiteenvallen, splijten.

7) *Kil*, diepte. Zie *Tijdschr.* 1, 31. — *Zinken*, tr., doch sterk; in bet. gelijk aan het hd. causatief *senken*. Vgl. Vondel 8, 103 en Huyd. *Proeve* 3, 61.

8) *Verlaet*, sluis, van *verlaten*. Verg. de uitdrukkingen *olie verlaten*, ze afgieten; *wijn verlaten*, dien in een ander vat overgieten.

*Zout, gilt
bedarven*

En laet een' bracken vloet in velt en ackers loopen,
Die quijnen jaeren lang, vergeven door dien wroek.

WARNER.

Hoe dickwils tastte uw herck wel over in ons block¹⁾?

GOVERT.

905 Ghy tast wel achter om²⁾ naer iemants schaar, en kouter,
Of draeght ons koren van den molen: wie is stouter?

WARNER.

Ghy melckt een anders koe, by klaren lichten dagh:
Dat bleeck niet lang geleen, toen Melcker quam op slag³⁾.

GOVERT.

✕ Ick wist dien buit zoo stil by avont niet te morssen⁴⁾,
910 Als Grijp, die 's nachts wel durf⁵⁾ op 't velt ons gerven⁶⁾
[dorssen.

WARNER.

Had Gijs den springhengst korts den staert niet afgeknipt
Om 't paertshair? evenwel is hy 't gevaer ontslipt.

GOVERT.

Wie stack den driescht⁷⁾ in brant? wie queet zich lest
[zoo wacker,

1) D. i. „Hoe dikwijls deed uw hark een greep in ons hooiland?“
— *Block* is een door een heining of sloot afgesloten akker. Zoo ook in 't mnd. Zie Kil. *block-lands*; Huygens *Hofwijck* (uitg. *Pantheon*) bl. 34: Geeft my een *blockje* land, een eiland als een vuyst: bl. 27: Daer lagh een brockje vets (nl. *lands*), daer lagh een *blockje* magers; en vgl *Mnl. Wdb.* op *bloc*. *Blokland* is als plaatsnaam nog heden bekend.

2) *Achterom tasten naer*, achter iemands rug (of achter zijn eigen rug, terwijl men b. v. met iemand spreekt), iets wegnemen, het dieven, kabassen. Vgl. *Ned. Wdb.* 1, 699. — *Klaren* wordt hier als een bnw. verbogen, maar het moest eig. een bijw. zijn. Vgl. bl. 2, aant. 4

3) *Op slag*, juist toen de zaak voorviel.

4) *Morsen*, oudtijds *verbergen*. *bedekken*, en vandaar *ontfutselen*, *ontstelen*, *wegmoffelen*, vooral bij het kaartspelen voor het zoek maken eener kaart gebruikt. Zie tal van voorbeelden bij De Vries, *War.* 155.

5) *Durf*, zie vs. 105.

6) *Gerf*, garf; hd. *garbe*; eng. *garb*. Zie E. Müller, 1, 500, en Grimm, *Wtb.* 4¹, 1334.

7) *Driesch*, *dreesch*, onbebouwd, braak liggend land, bij Kil. *Dries*, *driesch*, *dries-land*, *dres*, *dres-land*, ager novalis. Verg. *Teuth.* de Gloss. in *Hor. Belg.* 7; Grimm, *Wtb.* 2, 1408 op *driesch*, en vooral *Vl. Idiot.* 106; en De Bo, *West Vl. Idiot.* 267 op *dries*, waar het wordt opgegeven als de benaming van een open plein, meer of min begraasd, met of zonder boomen; ook eene openbare weide met boomen beplant.

En wierp by doncker nacht dat onkruid in den acker?

WARNER.

- 915 Wie groef ons knijnshol op? wie dorst ons watering
Vergeven, dat men niet dan doode visschen ving?

GOVERT.

Wie zagh ter middernacht, wanneer de menschen droomen,
Die nachtrave ¹⁾ Eerijcks ooft afschudden van de boomen?

WARNER.

- 920 Waer vont men oit in 't lant een visschers maet zoo kloek,
Dat hy op 't lant een' haen kon visschen met een hoeck?

GOVERT.

Niet waer? die, toen het sneeu ²⁾ aen boom en tak bleef hangen,
De duiven op het voer kon met zijn slaghnnet ³⁾ vangen?

HEEREMAN.

- 925 Waer toe dit bits verwijt? de tweedraght groeit en wast
In top, terwijl men kijft, en bast en wederbast ⁴⁾.
Dees droeve dagh gebiet den buretwist te staecken.
Door schelden zal men traegh tot eenigheit geraken.

VOLCKAERT.

Dat 's recht: oock is het hier geen tijt van lang te staen:
Men zal terstont te kercke, en dan te keure gaen.

WARNER. VOLCKAERT.

WARNER.

De Heemraet hoor' my eerst: ick heb een woord te spreken.

1) Met *nachtrave* (hier fig. in den zin van *nachtdief*), worden verschillende vogels aangeduid, zoowel eene soort *raaf* (lat. *nycticorax*), als *vleermuis*, doch vooral *nachtuil*. Vgl. vs. 581; *Hor. Belg.* 7, 19: *strix*, *nachtrave*, *vledermuys*; Hd. *nachtrabe*; mnd. *nachtraven*; mhd. *nahtrabe*, *nahtraben*, *nachtuil*. *Nat. Bl.* III, 2810: Een *nachtraven* es maniere van ulen. *Vad. Mus.* 2, 443: ic ben worden als een *nachtraven* in den huse (*Ps.* 102, 6, lat. *nycticorax*, in onze vert. *steenuil*). Ruusb. 2, 207 wordt hij *Jupere* of *nachtravel* geheeten: zie Kil. op *juyper*, *juper*.

2) Bij Vondel zoowel onz. als mann. gebruikt. b. v. II, 650: „En 't *sneeu* der blancke borst door gloed aen 't smelten raeckt;” IV, 333: „Zoo zuiver als *het sneeuw* oit van den hemel viel.” Thans wordt het slechts in overdrachtelijken zin onz. gebruikt, als *het sneeuw* der slapen, of der jaren, voor *witte haven*. Vgl. vs. 1108.

3) *Slagnet*, striknet (*Evang. Gez.* 31), knipnet, een net aan een knip of strik verbonden (?). *Slag* zelf heeft de bet. van strik, knip (Kil.).

4) *Wederbassen*, tegenblaffen, het bassen met bassen beantwoorden.

VOLCKAERT.

- 930 Wat zoektghe rust, of twist, en altijd wint te breken¹⁾?
 Zoo raecht men niet gelijk: zoo wort geen dorp geredt.

WARNER.

- Dat onrecht dient hem eerst met recht betaelt gezet.
 Hoe roept men dus om vrede? ick kan den vrede missen.
 Het spreekwoordt zeit: in troebel water is 't goet visschen:
 935 Want geen krackeel zoo klein, men²⁾ haelt 'er voordeel uit.
 Waer slagen vallen, valt gemeenelijck goê buit.

VOLCKAERT.

- Zoo woudtghe om eige baet den pais wel eeuwigh derven,
 Al zou 'er jaer op jaer een lantst³⁾ of tien om sterven?

WARNER.

- Men sterft maer eens. Wie sterft, dien is zijn kost gekocht⁴⁾.

VOLCKAERT.

- 940 O zotte Warner, zwijgh: wat spreekt ghy onbedocht!
 Zou een, om by 't verdriet van velen wel te varen,
 En om een buick vol broots, zoo menigh man bezwaren?
 Dat leert de reden niet: de domste koe van 't lant,

1) *Wintbreken*, wind maken, lawaai maken. Bekend is nog het spreekwoord: Veelsprekers, windbrekers. — *Gelijk raken*, in het gelijk komen, tot eenstemmigheid, eendracht geraken.

2) *Men*, d. i. *men en*, gelijk in 't mnl. Later is voor dit *en* de constructie met *of* in de plaats gekomen. Daar tusschen staat de periode, dat men *of en en* beide gebruikte. Zie *Ned. Wdb.* op *of*. Dat men in Vondels tijd nog voelde dat *men eig. men en* was, is niet zeker. Vgl. Hofwijck (uitg. *Pantheon*), bl. 88, reg. 8 en 9; *Oogentroost* (uitg. 1672), bl. 276, reg. 22—24.

3) *Lantst*, knaap, borst, bij Starter 414 e. e. ook *langst* geschreven. Men vindt ook *lansje* en *lansert* in dezelfde beteekenis (*Wdb.* op *Bredero*). Het wordt gewoonlijk verklaard als verbasterd uit *lansknecht*, eigenlijk krijgsknecht met de lans gewapend, bij uitbreiding krijgsman in het algemeen. *Lanst* werd later zooveel als *kameraad*, *vriend*, in den mond van een meisje bijna gelijkstaande met *jonkman*, *vrijer*. Waarschijnlijker is, dat het ontstaan is uit *landsknecht*, d. i. hetzelfde als *landsman*, gelijkstaande met *mon pays*, en *ma payse*. Dit woord is ook door Vondel bedoeld vs. 239, waar hij het *lantsknecht* spelt. Doch zou *lanst* niet nog veeleer eene verkorting zijn van *lantsete* of *lantsate*? Ook in het mnd. wordt dit woord tot *lanste* verkort (Lübben 3, 625). *Lantknecht* bestaat ook in 't mnd., doch met de bet. van *gerechtsdienaar* (ald. 623). — Over de uitdr. *een lanst* of *tien*, zie *Ndl. Wdb.* op *of*.

4) *Iemand den kost koopen*, hem eene plaats in een hofje of liefdadig gesticht en daarbij tevens den kost koopen, overdrachtelijk voor „hem voorgoed bezorgen.”

- Indienze spreken kon, gebruickte meer verstant.
- 945 Zoo zal men langkaem 't vier van ons krackeelen lessen¹⁾.
 Wat is 'er bloets gestort, en vleisch gekerft²⁾ met messen!
 Hoe menigh bruicker lants³⁾ vervochten by den dronck,
 Verzopen in 't gelagh! Wat heeft dit out en jongk,
 En man en wijf beklaeght! Hoe zag men zooveel hinders
- 950 Versterven jaer op jaer van d'oudren op hun kinders!
 De mannen eerst, en dan de wijven hantgemeen,
 Plockhairs⁴⁾ vaer en zoon, de vrienden onder een!
 Wat hoorde 't een geslacht het ander niet verwijten,
 En spuwen in 't gezicht, met krabben, slaen, en bijten!
- 955 En houdt ghy Warner noch dit kluwen in de war?
 Zoo gaf men u te recht den naem van Warenar⁵⁾.

WARNER.

- Men vindt 'er meer dan ick, die passen wat te hebben.
 Een ieder vlamt op winst. De spinne spint haer webben
 Om winst: om winning vlieght de by naer beemt en bosch.
- 960 Om loutre winning zit de vliegh op koey en ros.
 Om winning zweetenze al, de kleinen, en de grooten.
 Om winst pickt d'oievaer de kickers uit de slooten.

1) *Lessen*, zie vs. 383 en 848.

2) *Gekerft*. *Kerven* wordt hier zwak, elders sterk vervoege, b.v. Vondel 2, 318: Waerom den hals *gekorven*.

3) *Bruicker*, eig. *bruikweer*, stuk land. Zoo ook Berkhey, *N. H.* 9, 13: „Zoo dat meest alle *bruikers* in die streken . . . tusschen welgeregelde kleine aarde dijkadjen en lommerrijke beplantingen inleggen." *Bruikweer* is eig. *gepachte hoeve*, in tegenstelling van den eigendom, en bij uitbreiding de bezitting, het land zelf. *Were* of *ware* komt in 't mnl. veel voor in de bet. *hoeve* of *grondeigendom*. Zie V. d. Bergh, *Mnl. Geogr.* bl. 269, en *Mnl. Wdb.* op *bruucwere*. — *Verrechten*, een in 't mnl. zeer gewoon woord voor *als boete voor eene vechtpartij moeten betalen*. Zoo b. v. *ZVL. Bijdr.* 5, 150: dat gheen coopmansnape zijns heeren goed verdobbelen en mach no met gheenrande andre spele noch mesdaet verbueren mach no *verrechten*. Zoo ook *Oorkb.* 2, 337 e. e. Zoo leest men herhaalde malen van *vervochtene boeten*, b. v. *Oudste Rechten v. Amst.* 5 en 17; *Stadb. v. Gron.* IV, 5.

4) *Plockhairs*, eig. iemands haren uitrukken, waartegen reeds in de *Lex Salica* straf werd bedreigd. In 't mnl. noemde men het *haerropen*. Zie Ducange op *haropen*, en vooral Gailliard, *Gloss. op den Invent. des Archives de Bruges*, bl. 105. Bij Vondel heeft het woord reeds de verzwakte bet. van ons *elkaar in het haar zitten, plukharen*.

5) Toespeling op den hoofdpersoon van het blijspel van Hooft.

Om winning loopt de kat uit muizen in het velt.
 Als ick 'er vet by wordt, wat roert ¹⁾ my wien het gelt.

VOLCKAERT.

- 965 Ick rade u, hou gemack: men zal den haen vergoeden.
 En zoo ghy ons bestaet ²⁾ een nieu krackeel te broeden,
 Men stelt u lichtelijk ten spiegel van 't gemeen.

WARNER.

- En breng ick Leeuwendael noch heden op de been,
 Het wil de Heerschappen en al den Heemraet heugen ³⁾.
 970 Laet zien wat Warner kan: laet zien wat zy vermeugen.
 Daer gaet de pocher heen ô Rookam, arme haen,
 'k Wil Govert noch van daegh het been in stucken slaen.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

- Brengt vrolijk pijnloof, groene meien:
 Brengt kaes, en boter, geel als gout:
 975 Brengt room, en bloemen uit de weien,
 Ter Lantkappelle, om Pan gebouwt.
 Komt herwaert: komt hem nader:
 Vereert nu zuivel, bloem, en tack,
 En looft den goeden Vader:
 980 Begroet hem, dien het heiligh dack
 Beschut voor wint, en regen.
 Hy gunne ons zijnen zegen.

TEGENKEER.

- O bocksvoet, geitoor, fluitevinder,
 Gespickelt met uw lossevel ⁴⁾;
 985 Ghy wispelstaert ⁵⁾ dan hier, dan ginder;

1) *Roeren*, raken, aangaan. — *Wien het gelt*, wie het ontgelden moet.

2) *Bestaen*, het wagen, zich vermetente; zie *Mnl. Wdb.* op *bestaen*. *Ons* is de 3de nv. van den belanghebbenden persoon, bij een krackeel broeden.

3) *Willen*, zullen, evenals het eng. *to will*. Zie vs. 842.

4) *Los*, de eigenlijke Nederlandsche benaming van den *lynx*. Wij zouden liever zeggen: „met uw gespickelt lossevel.” Vgl. bl. 5, reg. 2.

5) *Wispelstaarten* en *kwispelstaarten*, zijn twee wisselvormen, uit het frequent. *wispelen* of *kwispelen*, heen en weer bewegen, en *staarē*. Verg. ons *wel* en hd. *quelle*; *walm* en *kwaln*, hd. *qualm*; *gewelde* boter en *gekwelde* boter, *ring* en *kring*. In 't oudgerm. hebben van derg. dubbelvormen twee vormen naast elkaar bestaan, de ééne met, de andere zonder keelletter (*h*). Men moet dus niet spreken van eene prothetische *k*.

Ghy langebaert, zoo zoet¹⁾ op spel
 Van dunne rieten, zeven
 Aen een gekleeft; uw horens staen
 Op 't voorhoofd, spits en even,
 990 Gelijck een boogh, of halve maen:
 Root aanzicht, die uw hairen
 Bevlecht met pijnboomblaren.

K E E R.

Verdiende ghy by d'eerste Goden
 Een achtste plaets, en most de Nijl
 995 Zich buigen onder uw geboden²⁾;
 Hield out Athenen uwen stijl³⁾;
 Most Rome uw feesten viëren⁴⁾;
 Begrijptghe 't wezen van Natuur,
 Zoo veel gestarnde dieren⁵⁾,
 1000 De lucht, het water, aerde, en vuur;
 En zijt ghy 't al in allen⁶⁾,
 O Vooght van jaght en stallen;

1) *Zoet op*, hetzelfde als *zot op*, *dol op*. Zie Vondel 4, 53: *zoet op toverkunst*; op tafelroof, op moorden: 79: *zoet op 't blaecken*, zich in den brand verlustigende; en Huyd. *Proeve* 3, 207 en *Register*.

2) Te recht maakt Beets (*Versch.* 4, 27 vlgg.) opmerkzaam op Vondels degelijke kennis. V. Lennep teekende op deze plaats aan: „Men zal de hier vermelde bijzonderheden te vergeefs zoeken bij de oude dichters, waaruit men veronderstellen zou dat Vondel zijne geleerdheid haalde. Het is alleen bij Herodotus (L. 2, c. 145, 146) dat wij geboek vinden, dat de Egyptenaren van Mendes Pan onder de gedaante van een bok vereerden en hem stelden onder de acht eerste godheden, die de twaalf latere waren voorafgegaan; en ook Eusebius verhaalt, dat Pan in Egypte 't eerst vereerd werd.” Was deze kennis niet vreemd bij den 61jarigen dichter der Leeuwendalers, ze mag verbazing wekken bij den 25jarigen man, „die zijne krachten aan *het Pascha* beproeide.” Zie de genoemde *Versch.* Aant. 58.

3) *Stijl*, eeredienst; eig. synon. van *trant*. Verg. Vondel 4, 595. Pan was in Athene in hooge vereering wegens de hulp den Atheners in den slag bij Marathon verleend, waar hij den vijand een plotselingen schrik aanjoeg. Zie Herodotus, boek 6, 105.

4) T. w. de Lupercaliën, door Euander uit Arcadië naar Rome overgebracht, een reinigingsfeest in Februari ter eere van *Lupercus*, eene met den Griekschen Pan identische godheid. Zie Ovid. *Fast.* II, 271, 381.

5) De sterrebeelden.

6) Toespeling op het woord *Pan*, dat volgens de toenmalige meening al beteekende (*πᾶν*, onz. van *πᾶς*), doch dat feitelijk *weide*

TEGENKEER.

Zoo blusch den brant der lantgeschillen :

Vereenigh Zuidt- en Noorderzy :

1005 En zijtge met een' bock te stillen,

Ja heele kudden; eisch het vry.

Ontslaze, die u eeren,

Van 't heillooze offer, van dit bloet.

En is het lot te keeren,

1010 Ontlast ons: eisch een zachter boet ¹⁾,

Ons vee, geen vleesch van menschen;

Het ooghmerck van ons wenschen.

god beduidt, uit *Paón* samengetrokken (van denzelfden stam zijn lat. *pasco* en *pabulum*). Vgl. bl. 4. aant. 6.

1) Ook in 't mnl. (als in andere germ. talen) komt *boet* voor naast *boete*, met een ander geslacht. Zie *Mnl. Wdb.* op *boet*, en vs. 1689: *offerboet*.

HET DERDE BEDRIJF.

HAGEROOS. REY.

HAGEROOS.

Het diende nader niet¹⁾: ick was alree beknipt,
Maer ben, ter goeder tijt²⁾, den schender nog ontslipt.

REY.

- 1015 Wat zeghtghe, Hageroos? wie droegh zoo luttel kennis³⁾,
Dat hy een zuiverheit, zoo wit als sneeu, met schennis
En schande smetten wou, zoo reuckloos⁴⁾, en ontzint?

HAGEROOS.

- Ick weet niet wie het was, of wat hem had verblind.
Hy quam my stil aen boort, en speelde vast den stommen,
1020 Om door stilzwijgentheit zijn boosheit te vermommen,
Een boosheit, die gewis haer straf gevoelen zal;
Want niemant schimp' met Pan: hy ziet ons over al,
In hol, en achter duin⁵⁾, in ruighte, en onder hagen.

REY.

Zoo gaet het haer, die op het zoenfeest loopt uit jagen,

1) D. i.: Het had niet verder moeten komen; het zou niet goed zijn geweest, als het verder gekomen was. — *Dienen*, goed zijn, wenschelijk zijn, is nog heden in gebruik.

2) *Ter goeder tijt*, juist bij tijds. Zie vs. 133.

3) *Kennis dragen*, zich ontzien. *Kennis* bet. hier eig. *beschaving*, *fatsoen*. Zie vs. 1573.

4) *Reuckloos*, in de sterke bet. van hd. *ruchlos*, eng. *reckless*, d. i. *gewetenloos*.

5) *Achter duin*, in de duinen. *Achter*, met den 3den nv., komt veelvuldig in het mnl. en ook nog in de 16e en 17e eeuw als plaatsbepaling voor, als *achter lande*, door het land heen, *achter straten*, over of langs de straat, enz. Zie *Ned. Wdb.* 1, 636, 5).

- 1025 Alleen, en onverzelt; nu alle de gemeent,
Bekommert en beducht, al hangends hoofds ¹⁾, beweent
D'onzekeerheit der keure, en 't zekre lot van 't outer ²⁾.
De Heemraet gaet te keur, verdaeght ³⁾ van blinden Wouter:
En scheptghe noch vermaeck in jaght, en wilt, en duin?

H A G E R O O S.

- 1030 Ick zoek mijn eige niet, maer Leeuwendaels fortuin,
En had een hinde op 't spoor, met meining ⁴⁾, na het vangen,
Haer voor 't gemeene best in ons kappel te hangen;
Of Pan, hier door vermorwt, een vrolijke uitkomst gaf!

R E Y.

- Vergeefme dan dat ick onwetende u bestraff':
X 1035 O deeghlijckheit ⁵⁾, ghy zijt wel waardigh, datze u dancken.
Een ander zit en slijt den dagh met ydel jancken;
Ghy slaet de hant aen 't werck: een ander kijft en tiert,
En steurt zijn buurmans rust; ghy draeght ⁶⁾ u vroom,
[en viert
Het feest in eenzaamheit, en zonder tijt te spillen,
1040 Verzoect ⁷⁾ door offerhande en hinden Godt te stillen.
X Vergeefme dat ick u bedilde, zonder slot ⁸⁾.
'k Geloof geen sterflijck mensch behoeft u, maer een Godt,
Van wien ghy zekerlijck uw afkomst wel mooght rekenen ⁹⁾,
Naerdienze zich ontdeekt door geen ¹⁰⁾ onwisse tekenen.

1) Gen. abs., als in *blootshoofds*, *barrevoets*, *mijns bedunkens* enz. Zie *Tijdschr.* 2, 188 vlgg.

2) Van het lat. *altare* komt zoowel de vorm *altaar* als *outer*, beide met toonverspringing. Zie daarover *Ferguut*, Glöss. op even e. In het mv. hoort men nog wel *altären* (zoo b. v. in de berijming van *Psalm* 84, vs. 2). De vorm *outer* heeft het gewaad van een inheemsch woord aangetrokken, door de gewone verandering van *al* in *ou*. Vgl. *kouter* (ploegland) uit *cultura* (ook met toonverspringing gevormd) en *kouter* (mes) uit *culter*.

3) Zie vs. 167.

4) *Meining*, vs. 1031; ook vs. 1542.

5) *Deeghlijckheit*, braafheid. Vgl. Vondel 2, 526 en 3, 57 (*Roskam*) 21: *dege deeghlijckheit*. Van *dijen*, *deeg*, *gedegen*, groeien, kwam een znw. *deghe*, d. i. *kracht*, en vervolgens *deugd*, *braafheid*. Vgl. den overgang der beteekenissen van *vroom*.

6) *Dragen*, gedragen.

7) *Verzoeken*, beproeven; hd. *versuchen*.

8) *Slot*, reden. In dezelfde beteekenis nog over in de spreekwijze *zonder slot noch zin*. Zie *Warenar*, vs. 303.

9) Toespeling op de ontknooping in het 5de bedrijf.

10) *Geen*, beter ware *niet*, daar alleen het begrip *onwis* er door bepaald wordt. Het is eene fout, die ook thans nog vaak wordt gemaakt.

- 1045 Dat hy u langer spaer', die boven zit aen 't roer.
Laet hooren hoe het ging, en wat u wedervoer.

H A G E R O O S.

- Ick wist het leger, daer een hagelwitte hinde,
In dichte ruighte en riet, dat 's jagers oogh verblinde,
Zich dagelijcks onthielt; dies teegh¹⁾ ick derrewaert,
1050 Maer vont het ledigh nest. Mijn winthont, heet van aert,
Was toghtigh²⁾ om het wilt in 't wilde na te sporen,
En kreegh verlot, en stoof door zant, en hegh, en doren,
En kreupelbosch in duin, en snuffelde overal.
Zoo miste ick hem daer na, en hoorde geen geschal.
1055 Mijn yver voerde my terwijl naer waterplassen,
Daer, aen den voet van duin, de beeck begint te wassen,
En door de biezen ruischt. Hier viel ick plat ter neer³⁾,
En zagh, na eene poos, de hinde, die van veer
Allengs genaecte, en scheen heur hart te willen laven.
1060 Ick loofde flucks aen Pan dat puick der offergaven,
En had den pijl al ficks⁴⁾ op mijne pees gezet,
Zoo dra de hinde quam, en lobberde⁵⁾ in dit wedt.
Maer onder 't micken komt een onverlaet⁶⁾, een schenner.
O Godtheit van de jaght, alweter, hartenkenner,
1065 Bescherm mijn zuiverheit, en geef getuighenis
Hoe Hageroos zich droegh, hoe zy 't ontworstelt is.

R E Y.

Ontstel u niet: hy zal den Rechter niet ontsluipen.

1) Zie vs. 244.

2) *Toghtigh*, vurig, begeerig, van *tien* (wij *tijgen*), *toog*, *getogen*, trekken, dus er als het ware met kracht naar getrokken, harts-tochtelijk.

3) Om te beter het wild te kunnen beloeren.

4) *Ficks*, fiks, flink, vast, van *fr. fixe*; lat. *fixus*.

5) *Lobberen*, plassen en ploeteren in het water. Verg. V. 11, 423:
hy plompt in 't water van de bron

En *lobberende* klapt met holle en platte palmen

Der handen op zijn borst.

Zie Huyd. *Proeve* 2, 128, en verg. *Ned. Wdb.* op *Omlobberen*.

6) *Onverlaet*, ook 1082, een enkv. als *wolk*, *baak*, *kluw*, *ui*, *raaf* e. a. Het moest. eig. een *onverlaten* (nl. *boef*) zijn. *Onverlaten* is het met de ontkenning samengestelde deelw. van *verlaten*, in den zin van *vergiffenis schenken*. Een *onverlaten* is dus eig. iemand voor wien geen vergiffenis is, dus een *nietswaardige*, een *onverbeterlijke*. Vgl. Lübben, *Mnd. Wtb.* 5, 88 op *unvorlaten*, waar men vindt: „ein deil *unverlaten bosen*, die nirgets na fragten, na got oft na den menschen.“

- Nu wisch de tranen af, die langs uw kaecken druipen.
 'k Verlang ¹⁾ hoe dit verging. 'k Geloof ghy bleeft beschut
 1070 Door uw onnozelheit, uw toeverlaet, en stut.
 De deught behoeft geweer, noch boogh, noch pijl, noch
 [wachter.

H A G E R O O S.

- Hoe beeft mijn hart van angst! hy quam my op van achter,
 Gelijck een looze vos een velthoen grijpt, wel stijf.
 Hy sloegh met alle maght zijn armen om mijn lijf,
 1075 Noch vaster dan het veil ²⁾ een eicke kan omvatten;
 En ick, om 't allereelste en waertste van mijn schatten,
 Mijn eerbaerheit, in noot te bergen, nam al heel
 x Mijn toevlught tot mijn stem, en stack een klok ³⁾, en keel
 Zoo luide en schricklijck op, datze over hegh, en tuinen ⁴⁾
 1080 Ging wentelen in zee, door d'omgelegen' duinen.
 Op zulck een' luiden kreet liep Adelaert hem in ⁵⁾,
 En greep dien onverlaet by 't hair, by kop, en kin,
 Dat hy gedwongen wiert my bange maeght te slaecken ⁶⁾:

1) *Verlangen*, benieuwd zijn, verlangen te weten. Zoo ook vs. 1590.

2) *Veil*, klimop. Verg. Vondel 5, 64: „Gedoogh dat dit *veil* zich om uw hoofd . . . kringkele." Het woord wordt bij Diefenb. *Gloss. Lat.-Germ.* op edera niet gevonden. Het zal dus wel geen germ. woord zijn. Kil. heeft *veyle*, hedera. Vanwaar is het woord? Is het waar, dat het klimop aanduidde, dat ergens wijn te koop was? Kil. heeft „herba venale vinum indicans." Of zuigt hij dit uit zijn duim? Bild. *Gestachtslijst* zegt het Kil. na. Of is *veil* misschien het fr. *voile*, lat. *velum*, in de bet. *voorhangsel*? Vgl. voor de verschillende benamingen van het klimop, Dodonaeus, *Cruydtboeck*, bl. 680.

3) Zie vs. 867. — *Bergen*, vs. 1077, redder. Zie vs. 1590.

4) *Tuin*, hd. *zaun*, hier in de oorspr. beteekenis van *omheining*, nog overig in *omtuinen* en *Hollandsche tuin*, de teenen omheining, waarin op de munten tijdens de Republiek de leeuw stond. Vgl. ook *Teertuinen*, *Houttuinen*, namen van plaatsen te Amsterdam. De latere beteekenis van *hof*, *gaarde* is een voorbeeld van de figuur, die men in 't Ndl. kan noemen *inhoud voor grenzen* (lat. *contentum pro continente*).

5) *Iemand inloopen*, op iemand afkomen, eigenlijk *iemand loopende inhalen*. Zoo ook *inrijden*, d. i. *rijdende inhalen* (Hooft, *N. H.* 277). Vgl. Hooft, *Ged.* 1, 168:

Dat geesjen met geen lijf verlaeden,
 Kan harten en hinden, al vlieden se snel,
Inloopen wel.

6) Zie vs. 690.

- En ick, zoo dootsch en wit om 't hooft, gelijk een laken,
 1085 Begafme herwaert aen, al omziende, en beducht
 Hoe 't Adelaert vergingk, na mijn verbaesde ¹⁾ vlucht.

R E Y.

- O eerbre ²⁾ jongelingk, men zal u eeuwigh roemen,
 En vlechten krans op krans van bladeren, en bloemen,
 Met maeghdevingeren gelezen, en gepluckt.
 1090 Ghy lijdt niet dat de deught en schoonheit wort verdruckt.
 Een Godtheit heeft van daegh u heerlijk begenadicht,
 Beschoncken met dien prijs, dat ghy een Maeght verda-
 [dicht³⁾].
 Hoe voeght u zulck een lof, gelijk een pijnloofkrans
 Onze Opperpriesterin! De roos verliest haer glans
 1095 En geuren, maer uw lof zal nimmermeer versterven.

H A G E R O O S.

Hy moet' verdienden loon ⁴⁾ naer zijne deught verwerven.

R E Y.

Dat loonen staet aen u: dat hebt ghy in uw maght.

H A G E R O O S.

Mijn maght is wonder klein. Die heusche vryer ⁵⁾ acht *hovesc*
 Geen loon: hy volgt de deught van zelf, alleen uit reden.

R E Y.

- 1100 Hy volgt oock Hageroos met zuchten, en gebeden,
 Gelijk de schaduw 't lijf. Hy volgt u waerghe gaet,
 Des middaeghs, 's avonts spade, en met den dageraet.
 Dat weten zon en maen, en oock de morgensterre.
 Hy volgt u in het dorp, en by de straet, en verre

1) *Verbaest*, buiten zich zelf, *verboucereerd* (mnl. *verbabeert*). *Verbaesde vlucht*, de vlucht van iemand, die buiten zich zelf is.

2) *Eerbaar*, hier in de bet. van *van een edelen aard, voortreffelijk*, eig. *eer in zich dragende* (vgl. *een man van eer*). Thans is *eerbaar* een synon. van *kuisch* geworden. Zie vs. 1077 en 1150.

3) Zie vs. 671. Hier staat het woord in de bet. *redden*.

4) *Verdienden loon*. *Loon* was in 't mnl. in den regel ml., soms onz.; zoo ook in 't hd. Zie b. v. *Rein I*, 1799: *Alsulken loon*, als si sijn waert.

5) Naast *heusch* staat de oorspronkelijker vorm *hoofsch*: beide toch zijn van *hovesc*, welgemanierd, wellevend. *Hovesceit*, fr. *courtoisie*, behoorde tot de hoofddeugden der ridders. — *Vrijer* is hier *jongeling*. Verg. vs. 1190, en *vrijster*, vs. 375 en 602.

1105 Van honck ¹⁾, wanneerghe jaeght, en stuiſt door 't gulle
[zant ²⁾].

Vergelt nu eens zijn deught, en bié hem mont, en hant.

H A G E R O O S.

Ghy paert den zomertijt met onze winterbuien,
De lely met het sneeu ³⁾, ons Noorden met dat Zuien.
't Verdrietme dat hy my dus naloopt, vroegh en spa.

R E Y.

1110 Hoe qualijck quam het u van dezen dagh te sta!

H A G E R O O S.

Het quam te stade of niet, ick achtme des ⁴⁾ onwaardigh.
Hy houde zich gerust, en voor een rijcker vaerdigh.

Hy zoecke een van bekennt en overout geslacht.

Zoo lang als d'overbuur zijn' overbuur veracht,

1115 En dwers vall' ⁵⁾, kan geen min en liefde op beide kleven.

R E Y.

Hy vrijde u voor de doot ⁶⁾: misgunt ghy hem het leven?

H A G E R O O S.

Neen zeker: dat hy leve, en bloeie hondert jaer.

1) *Honk*, onz., woonplaats, huis. Zie *Magaz. v. Ned. Taalk.* 4, 121. *Honk* is eig. het einde van eene bepaalde baan, lat. *meta*, en vooral bij kinderspelen in gebruik, als ook in de uitdr. *van honk*, van huis, riet thuis, ook *weg*, als vs. 1735. De afleiding is niet bekend. Zie vooral *Epkema op Gijsb. Japicx*, bl. 112 op *h o n c k e*; *Koolman, Ofri. Wtb.* 2, 116 op *h u n k*; *De Jager, Freq.* 1, 998 vlg.

2) *Gul*, week, zacht; *gul zand*, waarin men diep inzinkt; *gulle brij*, dunne brij. Als zedelijke eigenschap *openhartig*, daar in een week hart licht is in te dringen; ook *onbekrompen*, *mild* (van een persoon). Zie *Koolman, Ofri. Wtb.* 1, 705. Het woord is waarschijnlijk verwant met *gulle*, bij *Kil. moeras*, *draaikolk*, en met *hd. gulle*, meststof, aalt. *Mul*, in dezelfde beteekenis, van zand gebruikt, is verwant met *molde*, *moude*, stof.

3) Verg. vs. 921.

4) *Des*, 2de nv. van het aanw. vnw. (*die*), dat, afhangende van onwaardig.

5) *Dwers vallen*, onvriendelijk bejegenen. Vgl. *hard vallen*, *lastig vallen*. *Vallen* is hier slechts eene wijziging van het begrip *zijn*. Vgl. ook ons ww. *dwaardrijven*, en vs. 535.

6) *Vrijen voor iets*, vrijwaren voor iets, verlossen van iets. Verg. V. 11, 133:

Maer Kreon komt van zelf ten hove van dien kant,
En vrijt u voor dien last.

R E Y.

- Misloonde ¹⁾ knaep, hoe valt u 't minnejuck zoo zwaer,
 Gelijk het ros den ploegh door vetten klay ²⁾ te trecken!
 1120 Ghy ziet vol hartewee de duiven treckebecken,
 En elcke wederga genegen tot heur ga.
 De beeckzwaen bruist vol viers het witte wijfke na,
 En strengelt hals om hals: zy weet van wederkussen,
 Daer 't kille water zelf haer' gloet niet weet te blussen;
 1125 En ghy, getrouwe knecht, beschermmer van haer eer,
 Verwacht van Hageroos geen' troost noch vrientschap weer,
 O winterroos, te scherp gewapent met uw' doren.

H A G E R O O S.

Hy schuw' den dorenstruick.

R E Y.

- Hou op zijn min met sporen
 Te noopen ³⁾ . dagh op dagh, door 't afslaan van een beë.
 1130 Ick zie hem van een duin noch plompen steil in zee,
 Of worgen aen een pees ⁴⁾ of van een eicke ploffen,
 Of van zijn' eigen pijn, en eigen hant getroffen.
 Ay Hageroos, ay, schut ⁴⁾ zijn ongeval, gelijk
 Hy u beschutte, eer ghy te vallen quaemt in 't slijck.

H A G E R O O S.

- 1135 Ick ga in ons kappel my zelve danckbaer toonen,
 En zal het Adelaert, zoo dra hy koom', beloonen
 Met danckbaerheit, gelijk een eerbaer hart betaemt,
 En een van kleine maght.

[Af.]

1) *Mislonen*, iemand slecht beloonen, hem ondankbaar behandelē. Het woord moet ook in 't mnl. bestaan hebben, blijkens het bij Hadewijch (1. 120, 25) voorkomende znw. *meslone* (Troest ende *meslone* in enen persoon, dats wesen van der minnen smake), doch is zeldzaam. Ook in 't mhd., mnd. en hd. schijnt het woord niet voor te komen.

2) *Klay*, hier ml., thans vr. Vondel gebruikt het woord meestal vr., doch soms onz. (Huyd. *Proeve* 1, 152; Hoogstraten 247), doch dat het woord ook als ml. bij hem voorkomt, schijnt tot heden niet opgemerkt. Ook het hd. *klei* is ml., vr. en onz. Zie Grimm, *Wtb.* 5, 1064.

3) Zie vs. 434. — *Worgen aen een pees*, vs. 1130, zich aan een touw verhangen. *Worgen* is hier intr. Vgl. Oudem. 7, 975. — *Pees*, een snoer, stevig koord. Vgl. Hoogstraten 394.

4) Zie bl. 9, reg. 1.

REY.

Zy vint zich zelf beschaemt

Om zijn getrouwicheit. Ick zagh haer wangen blozen.

1140 My docht de minne doock in lommer van die roozen ¹⁾.

Hoe kan een edel hart, tot alle deught bereit,

x Vergelden zulk een trou met wederwaardigheit ²⁾?

Z'ontveinst haer minne, en weet zich wonderlijk te

[wachten ³⁾];Maer 't mist ons ⁴⁾, zienwe niet het pit van haer gedachten.

ADELAERT. REY.

ADELAERT.

1145 Wie joegh ter weerelt oit geluckiger dan ick?

REY.

O jongelingk, ghy zijt nu wonder in uw schick.

Ick heb 't verslagh al wech.

ADELAERT.

Van wie?

REY.

Van uw vriendinne.

1) D. i. de min was in de schaduw dier rozen weggedoken, er was eenig gevoel van liefde voor A. in dien blos te onderkennen.

2) *Wederwaardigheit*, niet in den zin van *tegenspoed*, maar van *tegenzin*, *weezin*. Verg. vs. 2142; Oudemans, *Wdb. op Hooft en Ned. Hist.* (ed. Verwijs) bl. 15: een zorghlijke *weederwaardigheit* en verwydering. *Wederwaardig*, hd. *widerwärtig*, komt van *weder* d. i. *tegen*, en *waardig*, van *waart* of *waarts*, d. i. *gekeerd*, *gewend*. *Wederwaardig* is dus tegen iemand gekeerd, of iemand tegen de borst stuitende, tegen iemands zin, lat. *adversus*. Ons *wederwaardigheden*, tegenspoed, komt overeen met lat. *res adversae*. Het tegenovergestelde is *meewaardig*, ons *meewarig*, d. i. *meegaand*, *vriendelijk*; thans *medelydend*. Kil. heeft de beide vormen *meewerdigh* en *meewaerigh*.

3) *Zich wachten*, zich inhouden, eig. *zich bewaken*, *zich betoomen*. *Wonderlyck*, wonderwel, op verwonderlijke wijze. Vgl. vs. 698 en *wonder*, vs. 1146.

4) *'T mist ons*. wij zouden het mis hebben, wij zouden ons zeer vergissen, het (d. i. de waarheid) ontgaat ons. De onpers. constructie van *missen* komt al in 't mnl. voor, b. v. Velth. IV, 59, 52: Dus misten daer des zegen, *ontging hem daar de zege*. Zie vs. 275 aant.

ADELAERT.

Och, waerze mijn vriendin! Hoe gloeit mijn hart van minne,
Noch vieriger dan oit!

REY.

Waerom?

ADELAERT.

Ick hoorde, en zagh

1150 Haer eerbaerheit, en deught, daer zy ter aerde lagh,
En kreet, en spoogh, en beet dien schender, dien schof-
[feerder ¹)

In 't aenzicht; maer vergeefs, had Pan haer geen ver-
[weerder

Gezonden; had ick haer niet daetelyck ²) ontzet.

Waer is zy?

REY.

Ter kappelle, en stort 'er haer gebedt

1155 Voor Pan, en heeft beloofd uw trouwe daet te kroonen.

ADELAERT.

Zoo hoop ick in het hart, dat edel hart, te woonen.

Wat tijding brengtghe my, zoo snel op 't ongezienst ³)!
'k Geloof het geen ghy zeght. Hoe kan in 't ende een dienst
Na vele diensten eens een vrijsters hart bewegen!

1160 Och Adelaert, ghy liept, door hagel, sneeu, en regen,
Niet ydel noch vergeefs uw Venus achter aen:
Een uur betaelt het al.

REY.

Nu blijf een luttel staen:

Versteur haer aendacht ⁴) niet: verwachtze hier ter stede.

1) Zie bl. 8, aant. 6.

2) *Daetelyck*. Sommige uitgangen hebben de neiging den slot-consonant van den stam te verscherpen. Zoo vooral de uitgangen *-lijk* en *-nis*, b. v. in *begrafenis*, *ontstellenis*, *ontstentenis*, *hachelijk*, *heuglijk* (spr. heuchelijk) enz. Zie Van Helten, *Klinkers en Medekl.*

115. In de 17de eeuw vindt men ook *entelyk*, *datelyk* en *nootelyk* (*Voorhout* 15), en de mv. *gewaten* en *cieraten*. Zie *Voorhout*, 318 Aant.

3) Op 't ongezienst, geheel onverwacht, zonder dat het zich liet aanzien. Zie V. 6, 278:

Eer zy op 't ongezienste ons moghten overrompelen.

Eene andere bet. heeft op 'tongesienste, War. 1210, nl. op het hachelijkst oogenblik, op het kritieke punt.

4) *Aendacht*, vrome overpeinzing, hd. *andacht*. Vgl. vs. 1168: *d'aendachtige*. In dezen zin thans verouderd en als eengermanisme te beschouwen. Zie *Ned. Wdb.* 1, 91 en *Mnl. Wdb.* 1, 85.

ADELAERT.

Hoe springt dit dier: sta stil. Ick breng haer' jagthont
[mede.

- 1165 Hy janckt om zijn bazin¹⁾, en misteze al een wijl.
Ay lieve, hou hem wat: 'k wil achter eenen stijl
Aen ons kappeldeur gaen verschuilen²⁾ in het duister,
Op dat ick heimelijck d'aendachtige beluister',
En mercke op heur gelaet: de minne maecktme stout.

REY.

- 1170 Ga heen; maer geen kappel noch outer wert gebouwt
Op dat een vryer daer zijn vrijster zou beloncken.
'k Vergeef het hem nochtans: hy is van liefde droncken,
En raeskalt in dien droom: men naem het anders vreemt,
Dat hy, terwijl het dorp de namen telt, en stemt
1175 Tot loting, op de jaght zijn harteblat³⁾ ging vinden,
Wiens⁴⁾ ooghermerck hoogher ziet, en liever Pan met hinden
Dan menschenbloet verzoent. Bezie hem eens: hoe stijf,
Hoe stockstijf gaep de knecht! Kan niemant aen een wijf
Geraecken, zonder dus door 't velt te loopen brullen,
1180 Gelijck een wilde bors⁵⁾? het hair met spogh te krullen⁶⁾?
Te huilen als een hont? ick nam 'er liever geen,
Al schonck men my de keur uit al het boereveen.
Zy hoeven 't jawoort niet zoo byster t'overloven⁷⁾.
Mijn min is vier, noch kool: men hoeftze niet te dooven;
1185 Al pratenze dat Pan, in Oostlant⁸⁾, by een' vliet,

1) *Bazin*, meesteres, vr. van *baas*, doch niet in den ongunstigen zin, dien men er thans aan hecht.

2) Hier onz. gebruikt in den zin van *wegschuilen*, *zich verschuilen*.

3) *Harteblat*, hartelief, hd. *herzblatt*, „Blättchen in der Herzpölle (dem mittleren unentfalteten dicken Sprosse) an Gewächsen; geliebte Person", Kaltschmidt, *Wtb.*

4) *Wiens*, voor alle geslachten en getallen in gebruik, als fr. *dont*. Zie *Segh. v. Jherusalem*, Nalezing, en bl. 8, vs. 1: Kommerijn, *wiens* borsten.

5) *Bors*, beer. Verg. V. 3, 89:

Verbolgen borstenze uyt, als *borssen* aen hun keten.

Zie Oudemans, *Wdb. op Bredero*.

6) Een smakeloos denkbeeld. *orken ee pashorale?*

7) *Overloven*, op prijs houden. De verkooper *looft*, d. i. prijs (zijne waar) aan, de kooper *biedt*. Dit voelen wij niet duidlijk meer in de uitdr. *loven en bieden*.

8) *Oostlant*, Arcadië, waar de nymf Syrinx, die Pan vervolgde, door Gea in riet werd veranderd. Zie Vondel 11, 330, vs. 846 vlgg.

Zijn mallicheden zocht, en naerpeurde ¹⁾ in het riet:
 Dat hy, om d'oude maen by avont te begorden ²⁾,
 Ging mommen ³⁾, als een bock, ja zelf een bock most worden;
 Indien men 't zeggen magh, daer 't niemant ziet, en hoort.
 1190 Wel vryer, wel hoe dus? heeft zy uw oogh bekoort?

ADELAERT.

Bekoort? ja wel te recht: nu worde ick eerst gevoelyck ⁴⁾.
Al smolt menze al in een ⁵⁾, geen schoonheit is zoo goelyck,
 Zoo degelyck als zy. Wat heb ick daer gezien!
 Een beelt van zuiver sneeu, met neêrgeboge knien,
 1195 Noch witter dan het vel, waer meê zich Pan bekleedde.

REY.

En schepte ghy geen' troost uit haer oprechte bedē?

ADELAERT.

Ja honigh, want zy badt: o Pan, beloon het hem,
 Die my te hulpe quam op mijne heesche stem.
 Hoe kan zoo groot een deught ⁶⁾ by my haer' geur vergeten!
 1200 Bescherm hem, nu de Raet te keure is neêrgezeten. *weldan*

1) *Naerpeuren*, achtervolgen, vervolgen, naloopen. *Peuren* is *trekken, gaan*. Verg. Vondel 11, 413:

De brullende leeuwin, die 't vel van vee berooft,
 Wou, na het lesschen van den dorst, weêr boschwaert *peuren*.
 Zie nog Oudemans, *Wdb. op Bredero* en *op Hooft*.

2) *Begorden*, bevruchten, bezwangeren; een woord bij onze blij-speldichters veel gebruikt. Zie *Wdb. op Bredero*. Zeer gewoon is het deelw. *begort* d. i. *zwanger*, b. v. V. 3, 29:

De Donau, uw afkeerigh broeder,
 Nam oostwaert op sijn' snellen loop,
 Ghy noordwaert, toen een' selve moeder,

Begort van regen, ys en sneeu,
 U baerde voor soo menigh eeuw.

Begorden, samenhangende met *gordel*, evenals het fr. *ceindre, en-ceindre*, vanwaar *enceinte*, zwanger, met *ceinture*. Zie *Mnl. Wdb.* op *begort*. In de gedaante van een witten bok zocht Pan Luna te bekooren. Verg. Vondel 8, 246 (Virg. *Georg.* III, 391). Vs. 1189 beduidt, dat de vorige regels wel zachtjes gezegd mochten worden, daar zij als heiligschennis konden worden opgevat.

3) *Mommen gaen*, zich vermommen. Zie Huyd. *Proeve* 1, 475.

4) *Gevoelyck*, gevoelig, onder den indruk van een persoon of een feit. Zie ook Oudem. *Bijdr.* 2, 651.

5) *Al*, d. i. al vereenigde men de schoonheit van alle meisjes.

6) Zie bl. 3, aant. 6. *Vergeten*, verliezen, kwijt raken. *Verge-*ten is eig. het tegenovergestelde van **geten*, eng. *to get*, verkrijgen. *Vergeten* in bepaalde opvatting is uit het geheugen verliezen.

*(ver)*geten = verliezen*

R E Y.

Zoo gaet het vast, ghy spant alleen de kroon in 't hart?

A D E L A E R T.

Alleen, en anders geen. De bruit is mijn. Ick tart ¹⁾
 Zoo menigh jongman, als by dochters oit verkeerde.
 Geen dochter vieriger oit Godt en d'ouders eerde

1205 Als zy; gewis een spruit van goddelijck geslacht ²⁾.

Och, wist men eens wie haer ter weerelt heeft gebraght;
 Al schijnenze uit het kroost ³⁾ haer moeders aert te gissen.

R E Y.

Een dochter, zoo als zy, kan licht de moeder missen.

A D E L A E R T.

By vlagen met gedult, tot dat d'onkundigheid,

1210 Van haer geboorterecht, dat noch verholten leit,
 Allengs haer in den krop en in het hooft koom' schieten:
 Dan zitze, en smilt ⁴⁾, als sneeu: dan gietze heele vlieten
 Langs haere wangen neer: dan berstze in klaghten uit:
 Dan slaet de wedergalm in duin en dal geluit ⁵⁾,

1215 En helpt konijn, en haes, en jaght ⁶⁾, en wilt op hollen:
 Dan huilte ⁷⁾ d'oogen uit, wel root en dick gezwollen.

1) *Tarten*, voor *torten* (Kil.), is van *tort* (mnl.), d. i. *trots*, hetwelk een hd. vorm is. *Tarten* is dus hetzelfde als *trotseeren*. Zie *Mnl. Ged.* (uitg. d. Snellaert), bl. 727 vlg.

2) Alweder eene toespeling op de ontkenning.

3) *Kroost*, de gelaatstrekken. Zie Hooft, *Ged.* 1, 146:

dat ghij, blijde moeder, baerde

En mij ter wereldt bracht een vrucht schoon van aenschijn

Waer in men zagh uw *kroost* gedommelt onder 't mijn.

Zoo ook *Henric d. Gr.* 20 en in de voorbeelden bij Oudem., *Bijdr.* 3, 561; Huyd., *Proeve* 1, 316; *Uitlegk. Wdb.* 2. 178. Wat wij „gelaatkunde, physionomie” noemen, heette in de 17de eeuw *kroostkunde* (Oudem. t. a. p.). Het *kroost* in den tegenwoordigen zin wordt dus alzoo genoemd als het „levende beeld”, het evenbeeld der ouders.

4) Zoo schrijft V. gewoonlijk. Zoo b. v. *Adam in Ball.* 210:

Dat Godt mijn hart in 't uwe smilte.

Zie Huyd. *Proeve* 1, 474.

5) *Geluit slaen*. Zoo ook *Warenar* 972.

6) *Jaght* en *wilt*, beide in collectieven zin op te vatten. *Jaght*, de dieren waarop gejaagd wordt. Vgl. fr. *venaison*, wildbraad, van lat. *venatio*(ne), d. i. *jacht*.

7) Hier reeds dat leelijke *huilen* (ook vs. 1349), dat ons veel schoonere woord *schreien* wel voorgoed zou willen verdringen. Wij moeten het niet gedoogen!

- Dan duncktme schijnt die zon door eenen regenboogh.
 En ick, in ruigte en riet gedoken, schroom om hoogh
 Te zien, en d'eenzaamheit van mijn Princes te steuren.
- 1220 O moeder, roeptze dan, ick zie uw lijf verscheuren
 Van eenen wreedten wolf; u uitgaen¹⁾, zonder troost;
 Of verre van uw vrucht, om hulp noch uitzien, Oost
 En West; of in een graft verdrincken, en versmooren.
 Dan smijtze uitzinnigh uit²⁾ al wat haer komt te voren.
- 1225 Dan denck ick: zagh de zon wel oit zoo vroom een kint,
 Een weeskint, dat zoo teer zijn moeder noch bemint,
 En niet vergeten kan?

R E Y.

Wat noot is't? Groote Vrerijck³⁾,
 Een Heerschap zoo geacht, zoo lantrijck, en zoo veerijck,
 Bemintze zoo, gelijk den appel van zijn oogh.

A D E L A E R T.

- 1230 Ja wie bemintze niet? wie zet haer deught te hoog⁴⁾?
 Zy verfdde noit haer wang met moerbay, of morellen.
 Zy looght⁵⁾ noch bleickt geen hair. Zy zoekt geen jongge-
 [zellen.
 Zy schuwte de ledigheid, al even kloeck, en kuisch,

1) *Uitgaen*, sterven; vgl. vs. 898 en 1489. Kil. *emori*, *animam finire*, *vita discedere*. Vandaar het znw. *uitgang* (*uitganc*), dat vroeger de bet. had van *dood*. Zie V. Hasselt op Kil. 823 en Weiland, *Wdb.* 5, 262.

2) *Uitsmijten*, weggagen; Kil. *expellere*, *excutere*. Van de intr. opvatting *wegvliegen* vindt men een voorbeeld, Oudem. 7, 164.

3) Dubbelrijm; zie bij vs. 885; en vgl. 1963.

4) D. i. wie heeft een te hoog denkbeeld, hoe kan men een te hoog denkbeeld hebben van hare hoedanigheden? In den volgenden regel neemt V. aan, dat men zich in het idyllische Arcadië reeds blankette.

5) *Loogen*, door loog bleek doen uitbijten. Blond haar, de modekleur, door dergelijke kunstmiddelen te verkrijgen, was ook in Vondels tijd niets vreemds. Verg. Huygens, *Kost. Mal* (N. Kl. III, 30):

De drooge koeyen-cluyten,
 Daer Cypers loosen Boer sijn' weiden van ontmet,
 Verstuyven in een stoff, daer van de fijnste rest
 De trouwe toe-vlucht is van wan-geschapen vlechten;
 Door-saytse met dat meel, men sal hem noch bevechten,
 Dies' anders keurt als blont.

Door H. wordt de *poudre de Chypre* bedoeld. Verg. N. Kl. III, 16, 16; 30, 9.

uitgaen
uitgang
uitganc

- Het zyze jaeghe in duin, of neerzitt' binnen 's huis,
 1235 En overpeinze al stil wie alles kan besturen ¹⁾.
 Dat tught het huisgezin: dat tuigen al de burenen.
 O Hageroos, uw vier ontvonekt mijn ziel, als stroo ²⁾.

R E Y.

- Vat aen, daer is de hont, haer jaghtknaep, die zoo noo
 Gebonden gaet, als ghy wel gaerne gingt gebonden
 1240 Aen 't hairsnoer van een wijf. Zy heele uw zoete wonden:
 Ick ga vernemen, wien de keur hebbe uitgepickt.

A D E L A E R T.

Ick volgh, zoo ras als hier mijn zaecken zijn beschickt.

HAGEROOS. ADELAERT.

H A G E R O O S.

- Zijt ghy dat, Adelaert? o Koning van de helden,
 Hoe kan ick uwe deught, uw vromicheit vergelden,
 1245 Die minder ben van staet, en slecht, en min gezien?
 't Is billijck dat ick dit naer mijne maght verdien' ³⁾.
 Gebruickme t'uwen dienst, uw leven langh, in eere.

A D E L A E R T.

- Ghy, Schoonste, bietme meer dan ick op ⁴⁾ u begeere,
 Of oit verdienen kost. Wie zou een maeght in noot
 1250 Verraden? dat waer schande. Ick breng u Hazepoot:
 Hy springt en janckt om u, van blyschap en verlangen.

H A G E R O O S.

Koom ⁵⁾ hier, mijn toeverlaet: koom herwaert: kus mijn
 [wangen,
 Mijn lippen, mont, en hant: dat ick u strijcke, en streel'.

1) D. i. Wie alles op aarde regelt en bestuurt.

2) Poëzie en proza bijeengevoegd!

3) Verdienen, weer in verdienen als het ware; dus hier synon. van vergelden.

4) Op u begere, wij: van u begeer of verlang. Op was in 't mnl. het gewone voorz. om de betrekking tusschen eene werking en een persoon aan te duiden. Zie *Lsp.* Gloss. op op.

5) Koom, eig. onjuiste vorm van den imper. voor *kom*, daar *komen* een st. ww. is, en *koom* dus niet voor *kome* staat. Doch even onregelmatig zijn eigenlijk *et* van *eten* (mnl. *et*); *nemen* (mnl. *nem*); *breek* van *breken* (mnl. *brec*), enz. Bij *komen* zijn wij toevallig in het rechte spoor gebleven.

kom, begere, herwaert

Sterke van Imper. jondel -e.

- En afwissch' stof, en zweet. Geen molsvel, geen fluweel
 1255 Is zachter dan dit vel. Hebt ghy uw vrou¹⁾ gevonden?
 Waer staecktghe, toen ick riep?

ADELAERT.

Geluckigh zijn de honden:
 Zy worden zelfs gevrijt, gelickt, gestreelt, gekust.

HAGEROOS.

Wat zeght ghy, Adelaert?

ADELAERT.

- Ick zegh, het is een lust
 Te zien met welck een gunst en liefde oock stomme dieren
 1260 Den mensch bejegenen, en, die hun weldoen, vieren²⁾:
 Noch schelt de domme mensch de dieren redeloos.

HAGEROOS.

- De dieren zijn getrou, de menschen overboos:
 Dat zaeghtghe, daer ick lagh verlegen, en verlaten.
 Wat dochter wandelt vry op vrye heerestraten³⁾,
 1265 Zoo zulck een boosheit niet gestraft wort naer den eisch.
 Wy wachtten u een wijl, en keecken reis op reis
 Bekommert om. Hoe zijt ghy endelijck gevaren?
 Een schrickelijke kreet quam dringen door de blaren,
 En baerde een nieuwe vrees: mijn voeten werden vlugh.

ADELAERT.

- 1270 Ick vleugelde⁴⁾ dien gast de handen op den rug,

1) *Vrouw*, hier in de oorspr. beteekenis van *meesteres* gebruikt. Het mannelyk woord van denzelfden stam, dat *heer*, *meester*, beteekent, is nog over in *vroondiensten*, *vroongeld*, *vroonwischery* enz. en in het hd. *frohneichnam*, d. i. het lichaam des Heeren.

2) *Vieren*, *ëeren*, op prijs stellen. De oorspr. beteekenis was *rusten*, *zich ontspannen*. Zie vs. 180. — *Noch*, nochtans, toch. Vgl. vs. 1307.

3) *Langs 's heeren straten*, zeggen wij, voor op den openbaren weg. Doch dit is eene volksetymologie. *Heerstraat* (heerestraat) en *heerweg* (heereweg) is eig. een *legerweg*, van *heer* (*heir*); hd. *heerstrasse* (niet *herrsstrasse*). Kil. heerenstraete, o.a. via militaris, via publica. Zie Grimm, *Wtb.* 4¹, 761.

4) *Vleugelen*, binden, knevelen. Verg. Vondel 4, 468: *Ge vleugelt en in ketenen geslagen*. Een beeld, ontleend aan het vogeljagen. *Een vogel vleugelen* is hem *vleugellam maken*, dus van een mensch hem de armen (die men ook wel eens vlerken noemt) binden; hd. *einen vogel flügeln*, hem in den vleugel schieten. Kil. is

En trapte hem op 't hart. Uw hont quam aengesprongen
Op dat benaut geschrey. Had ick hem niet bedwongen,
Hy had den booswicht voort verscheurt, gelijk een wilt ¹⁾.

H A G E R O O S.

Mijn toeverlaet, mijn troost, mijn boogh, mijn pijl, mijn
[schilt,

1275 Mijn Hazepoot, hebt ghy mijn ongelijk gewroken?

A D E L A E R T.

Het scheen als of de hont uw tranen had geroken,
Uw kuiseheit, en gekerm. Hy beet met zijnen mont
In 't zant, in dezen boogh, dien hy'er liggen vont.

A D E L A E R T.

De booswicht zong gena ²⁾. Ick dreef hem voor my henen,
1280 En ondervraeghde vast: waer op hy zich met weenen
Ontschuldighde, hoe min den mensch zoo wijt vervoert.
Hy had aen 't Braessemmeir ³⁾ uw schoonheit korts beloert,
Toen ghy met Zwaentje, daer ter jaght, u wiescht en
[baedde;
Hy, juist van 't spoor gedwaelt, hier aenquam, tot zijn
[schade,

1285 En door de biesen zagh, by klare middaghzon,
Uw schoonheit, die de zon in top verletten kon ⁴⁾,
En sedert in zijn brein zoo diep een voetstap plantte,
Dat zich zijn achterdocht ⁵⁾ vergeefs hier tegens kantte,

met zijne verklaring (*alas constringere*) veel dichter bij de waarheid dan zijn commentator Van Hasselt (die het met *vlechten* in verband brengt!). Vgl. *Tijdschr.* 4, 220 en vlgg. over *fnuiken*.

1) *Een wilt*, een stuk wild.

2) *Genade zingen*, om genade bidden. Zoo ook Vondel, *Geboorteklock* (2, 550), vs. 660: De Spanjaerd *singt genade*, en looft vast maght van geld. De eigenlijke beteekenis van *zingen* is *lezen*: vandaar bij uitbreiding *met zekeren dreun opzeggen*, als vaak bij het prevelen van gebeden geschiedt, en verder *bidden*. Verg. het mnl. *lesen* in den zin van *bidden*.

3) Nog heden benaming van een meer op de grenzen van N.- en Z.-Holland.

4) *Verletten*, ophouden. De bedoeling zal zijn: die de zon, zelfs als zij in top staat, zou kunnen hinderen, of (indien men dit de zon doen kon) in de schaduw stellen. H.'s schoonheid is schitterender dan de middagzon. — Het gebruik van *voetstap* bij iets zoo ideaals als schoonheid is onvoorwaardelijk af te keuren.

5) *Achterdocht*, niet in den tegenwoordigen zin, maar in dien van *nadenken*, *beter oordeel*. Zie *Ned. Wdb.* 1, 653.

En uitgeborsten was tot zulck een onbescheit.

H A G E R O O S.

1290 Heel fraey.

A D E L A E R T.

Hy kermde, en kreet: de min heeft my verleit:
Beschaem mijn ouders niet, verdien ick dit te boeten.
Verschoon een' mensch: een paert met alle vier zijn voeten
Kan struickelen ¹⁾. Zoo kreegh ick deernis met zijn smart,
En bont hem d'armen los.

H A G E R O O S.

Wel edel is uw hart.

1295 'k Vergeef het hem, zoo rein ²⁾ als of het noit geschiedde.

A D E L A E R T.

Dien ouden kluitboogh ³⁾ nam ick hem, en brenge en biede
U dien, op datghe my hier eeuwigh by gedenckt.

H A G E R O O S.

Ick ben te vrede, dat ghy dit een ander schenckt.

A D E L A E R T.

Ick bidde u, laet dien boogh in uw slaepkamer ⁴⁾ hangen.

H A G E R O O S.

1300 't Was mijn gewoonte noit van iemant iet t'ontfangen.

A D E L A E R T.

Ick bidde u, weiger my zoo klein een vriendschap niet.

H A G E R O O S.

Ghy zijt een grooter waert. Het oog, dat alles ziet,

1) Min of meer comische toevoeging: een mensch heeft twee beenen minder dan een paard, en zelfs een paard struikelt wel eens, hoeveel te eer dan een mensch! Noch heden zegt men: „Het beste paard struikelt wel eens”, en „Een paard met vier voeten struikelt wel eens, ik zwijg van een mensch, die maar twee voeten heeft” (Harrebomee, *Spreekwdb.* 2, 162).

2) *Rein*, zuiver, volkomen, geheel en al. Vgl. *Mnl. Wdb.* op *alrene*.

3) Verg. Vondel 6, 68, in het *Grafschrift op een musch*:

Zy vreesde *kluitboogh*, spat, noch knip.

Bij Halma wordt *kluitboog* verklaard door: boog om kluiten of keyen mede te schieten.

4) De klemtoon is hier bedenkelijk.

× Grondeert ¹⁾ mijn hart, en weet hoe zeer ick u bezinne ²⁾.

ADELAERT.

Zoo toon ten minste blijk van ongeveinsde minne
1305 Te mywaert; bleek mijn trou, zoo trou als gout, in noot.

HAGEROOS.

Al lengde ick uwen tijt door mijn verhaeste doot,
Noch bleef uw goude deught en weldaet onvergouden ³⁾.

ADELAERT.

Ick zie men zoektme slechts aen 't lange touw ⁴⁾ te houden.

HAGEROOS.

O borst, ghy houdt u zelf: ga hene, waer 't u lust.

ADELAERT.

× 1310 Dat lijtghe niet ⁵⁾. Helaes, ter weerelt wort geen rust
Noch troost, noch laefenis voor mijne quael gevonden.
Des avonts rust het wilt in nest, en hol: de honden
Gaen rusten, na de jaght, in 't hock; het vee op stal;
De vogels in geboomte en heggen over al:

1315 Maer Adelaert, ocharm, magh rust noch lust gebeuren ⁶⁾.

HAGEROOS.

'k Heb lust by wijlen 't wilt zijn rust in duin te steuren,
Met brack, en hazewint; by wijlen met een' valck
× Te vliegen ⁷⁾ over 't velt; daer hy, doortrapt ⁸⁾ en schaleck,

1) *Grondeeren*, peilen, doorgronden. Vgl. voor de vorming *halveeren*, *voeteeren*, *boeleeren*, *waardeeren*, *kleineeren* enz.

2) *Bezinnen*, zw. ww., liefhebben. Hooft, *N. H.* 907, zegt van Willem I: „Opgevoedt . . . in de kaamer des Kaizars, die hem van zijn' eerste jeughd af zeer *bezint* had." In de 17de eeuw komt het ww. zeer veel voor; eig. bet. het *zijn zinnen op iemand zetten*. Zie Oudem. 1, 588. Wel te onderscheiden van het st. ww. *besinnen*, vanwaar *onbezonnen*.

3) *Onvergouden*, onvergouden. „Al gaf ik mijn leven voor u, toch (noch) zouden uwe edele handelwijze en de mij bewezen dienst niet naar waarde beloond, vergouden worden.”

4) Wij zeggen *aan het lijnje houden*, of *aan (op) het sleeptouw houden*.

5) D. i. dat kunt ge niet meenen!

6) *Gebeuren*, te beurt vallen; de gewone bet. van het mnl. ww. *gebornen*. Vgl. *Taalk. Bijdr.* 2, 230.

7) *Vliegen*, niet in onze bet. (want hoe zou die hier passen?), maar in de bet. van *vogeljagen*, *jacht op vogels maken met daartoe afgerichte vogels* (vooral valken). Zie voorbeelden bij Oudemans 7, 656; waar men ook uit Cats vindt aangehaald:

Of wil hij met den valck gaen *vliegen in het velt*.

8) *Deurtrapt*, in de hoogste mate sluw of listig. Zie *Warenar* 101: *deurtrapt slim*. Kil. *deurtrapte*, *deurtoghen*, *deur-*

- De vogels in haer vlucht versteure, en weet te grijpen:
 1320 Maer reë ten dans te staen, op al wat vryers pijpen ¹⁾,
 Vermaectme niet. Hebt ghy wat stemmighs ²⁾ in den zin,
 Zoo breng wat stemmighs voort: ick luister naer geen min.

ADELAERT.

- Een molock ³⁾ houdt de kars voor musschen onbedorven:
 Een konighbie verjaeght de snoepers uit de korven:
 1325 Een neske ⁴⁾ koeckoeck broet een anders eiers uit:
 Zoo vinde ick 't ledigh nest: een ander strijckt den buit.
 Zoo heb ick deze roos vergeefs in 't bijster weder
 Beschut. Wat baet het hoe zich Adelaert verneder',
 Haer diene, dagh en nacht, en gaslae, en behoë?
 1330 Zy luickt voor andren op, en sluit den boezem toe
 Voor zijn gediensigheit. Ick wil die grijnzen ⁵⁾ schuwen,
 En eenzaam, diep in duin, van 't wijvenaenzicht gruwen;

troocken boeve, induratus et tritus in astutia. Alle drie de woorden bevatten het beeld van het vermengen van de eene stof (meest eene vloeistof) met de andere. Bij *doortrapt* komt dan nog het begrip, dat dit mengen met de voeten geschiedt.

1) *Pijpen*, fluiten, op de herdersfluit voordreunen. Vgl. onze uitdr. naar *iemands pijpen* (inf.) *dansen*.

2) *Stemmig*, deftig, zedig, eig. *stijf*. Van denzelfden stam als *stam*. Zie Vondel 1, 350 en vgl. Weigand, *D. Wib.* 2, 793 vlg.

3) *Molock*, vogelverschrikker, ook *molik*, naar het bekende af-godsbeeld, den *Moloch*, aldus genoemd. Zie *Warenar*, vs. 1221. Dit is althans de gewone afleiding. Doch het zou mij niet verwonderen indien die mettertijd naar een museum van oudheden verhuisde, immers reeds in het *Leidsche Keurboek* van 1508 komt het woord voor, en wel in den vorm *moelick* (met *oe*): „Soe soude si mit een kint van stroo of een *moelick* in horen arme een uur lanck opten blauewen stien gesloten staen.” Het schijnt mij toe, dat de oorsprong eer in het fr. *moûle*, vorm, model, moet worden gezocht.

4) *Neske*, ook *nesch*, dwaas, mal. Zoo ook *War.* vs. 1413:

Men zal ongs veur *nesk* houwen, veur ien paer malle bloën.
 Zie Kil.: *nes*, *nesch*, *nat*, *week*. Zoo spreekt men nog hier en daar van *nesche eieren*, d. i. *weeke*, *zachte*. Op den geest overgebracht duidde het iemand met *weeke*, *zwakke hersenen* aan. Vandaar *neskebol*, weekhoofd, domoor. Hetgeen Vondel hier van den koekoek zegt, is onjuist, immers de koekoek laat zijne eieren juist door andere vogels uitbroeden. Vgl. fr. *cocu*, d. i. lat. *coccyx*, koekoek, benaming van den bedrogen echtgenoot. Het woord, dat door Kil. verklaard wordt als identisch met hd. *nass*, door Bild. met lat. *nescius*, is hetzelfde als got. *hnasaus*, zacht.

5) *Grijnzen*, hatelijke, onaangename, en dus gehate gezichten.

Nesk.

nescius
hnasaus

- Vermijdenze, als een slang, vergult en glat van vel.
't Verdriet my in den gloet van zulck een schoone hel
1335 Te jammeren van pijn; of 't water op de lippen
Te vangen, daer het eb ¹⁾ de tonge ga ontglippen;
Of bleek en afgevest te zien den leckren disch,
Dewijl het nuttigen den tant verboden is ²⁾;
Of zulck een boômloos vat met water op te vullen.
1340 Ick wil, gelijk een stier, door woudt en weide brullen.
Maer raeze ick oock van minne? o al te wulpsche ³⁾ jeucht,
Betrouw geen vrouwvolck meer: zy loonen niemants deught.

WOUTER. ADELAERT.

W O U T E R.

Waer vint men Adelaert? my dunckt ick hoor hem spreken.

A D E L A E R T.

- Wel Wouter, hebtghe blind ⁴⁾ in mijn fortuin gekeken?
1345 Wat brengtghe goets? Hoe na ⁵⁾ is 't vonnis nu gevelt?

1) *Eb*, ook elders door V. onz. gebruikt, als 8, 567 (*Eneas*, B. X, vs. 468): „het vallende eb.” De zin is: mij te gaan baden, als het eb is, en het water mij dus ontwijkt; dus: vergeefsche moeite te doen.

2) Vs. 1335-8 bevatten eene toespeling op Tantalus, die om zijn gebrek aan eerbied voor de goden door hen met deze eeuwigdurende tergende kwelling werd gestraft. Vandaar dat *tantalisatione* de uitdrukking geworden is voor de grootst mogelijke terging. Vs. 1339 is eene toespeling op de insgelijks uit de mythologie bekende dochters van Danaus, of Danaïden. Een *Danaïden-werk*, het vullen van een bodemloos vat, is daardoor de uitdr. geworden van een nutteloos werk, waaraan geen einde komt.

3) *Wulpsch*, dartel, doch niet in ongunstigen zin.

4) Wouter was blind. Verg. vs. 1354.

5) *Hoe na*, wel? welnu? hoe nu? Van Vloten verklaart de uitdrukking door *in hoever*. Vgl. vs. 1730:

Hoe na zal 't recht, om u

Of 't Heerschap hier van daegh zijn' gang niet kunnen krijgen?
Zie ald. Van Lennep teekende op deze laatste plaats aan:

„*Hoe na*: zoo staat er in al de uitgaven. Ik was een oogenblik geneigd om *na* als een drukfout voor *nu* aan te merken; doch ik heb terstond die gissing verworpen, eensdeels omdat er dan achter 't woord een vraagteeken of althans een komma had moeten gevonden worden, anderdeels omdat wij reeds *nu* in den voorgaanden regel hebben. Ik geloof, dat wij *na* zeer goed kunnen laten staan, en den zin aldus verklaren: „Zal het recht, hoe nabij wij het tijdstip zijn, waarop er aan voldaan moet worden, om uwentwille of” enz.” Ik noemde deze verklaring, aan wier juistheid ik twijfelde,

W O U T E R.

Ja wel, hoe praet ick dit? De namen zijn getelt.

A D E L A E R T.

Zegh op, hoe ging het toe? 'k Verlang het lot te weten.
Hoe nu? hoe dus? my dunckt, ghy ziet alree bekreten.
Nu huil niet, slechte bloet: het sterven is ons lot.

1350 Een mensch is stof, en breekt, gelijk een aerde pot.

W O U T E R.

Men kan een broke pot noch wel te zamen smeeren,
Maer menschen niet. Ay my, kost ick dit jammer keeren.

A D E L A E R T.

Laet hooren hoe het ging: of viel het lot op u?

W O U T E R.

Wat zal ick praten? angst maeckt blinden Wouter schuw.

1355 De Heemraet had een wijl gekeven, dat het roockte,
En 't bloet van wederzy, gelijk een ketel, koockte,
Wanneer men ging te keur: het was oock tijt te gaen;
En Lantskroon zette zich met Vrerick boven aen.

De stemmen gingen om by beurte, en brogchten t'zamen

1360 Van weérzy twalef uit, dat 's vierentwintigh namen.

Men tekende de rol, al was 't met wederzin

Van elke zy: toen riep men blinden Wouter in,

Die most uit al den hoop twee cyferletters noemen.

in de eerste uitgave „zeer gewrongen”, zonder er eene betere voor in de plaats te kunnen geven. Rau in zijne *Proeve van Aanteekeningen op de Treurspelen van Vondel*, bl. 64, vestigde de aandacht op deze plaats en verwierp ook Van Lennep's verklaring als onaannemelijk. Hij vervolgt: „Onberispelijk is de constructie wanneer men, met Van Vloten „hoe na” in den zin van „in hoe verre” met de woorden „zal 't recht zijn gang niet kunnen krijgen” verbindt; maar logisch strookt dit „hoe na” met deze negatieve uitdrukking niet. Het komt mij waarschijnlijker voor, dat wel de uitdrukking „Hoe nu?”, die V. elders (vgl. vs. 1348) gebruikt, als in *Salomon* (5, 726) vs. 781, en (5, 730) vs. 903, om een reden van welluidendheid is uitgesloten, maar toch het vraagteeken is uitgevallen. „Hoe na?” kan beteekenen: „hoe na zult gij ons, of het recht komen? hoe ver durft gij wel gaan?” in dien zin als in *Edipus* (8, 702) vs. 816, staat: „Quam ick — uw' stoel te na?” Vondel heeft meer zulke elliptische vragen, als „Hoe dus?”, *Salomon* (5, 745) vs. 1375; „Hoe dan?”, *Feniciaensche* (11, 143) vs. 1028; hier, vs. 1348; die, wanneer zij niet meer in gebruik zijn, iets vreemds hebben, als

Ick wreef mijn handen vast, en morde al stil: gansch
[bloemen ¹⁾],

1365 Dit kost geen koe, noch kalf: het kost 'er menschevleisch.
Het Heerschap graeude ²⁾ vast, en porde reis op reis.
Wat zou men doen? Ghy weet ick ben gezworen bode,
En roeper van ons dorp. In zulck een versche zode ³⁾

„Hoe nu toe?“, *Lucifer* (6, 271) vs. 1550; *Salmones* (7, 71) vs. 789;
Begroetenis aen Frederick Hendrik (2, 301) vs. 79; dat op die plaatsen
eene uitdrukking heeft van verontwaardiging. Van verlegenheid
is de vraag: „Wat raet hier toe?“, in *Lucifer* (6, 261) vs. 1223, die
elliptisch wordt voortgebracht met de woorden „Hoe dan toe“, in
Jeptha (8, 48) vs. 947; *Feniciaensche* (11, 135) vs. 786.”

Van Vloten's verklaring van *hoe na* door in *hoe verre* acht ik
voor beide plaatsen minder gelukkig, en zie er met Rau eene
elliptische uitdrukking in, die door hem evenwel niet juist is op-
gevat. Volgens de hedendaagsche schrijfwijze zouden wij achter *hoe*
na eene komma plaatsen. *Hoe na* is eene zeer gewone uitdrukking,
eene vraag voorafgaande, in de beteekenis van *wel*, *welnu*, *hoe nu*!
Wij ontleenen eenige voorbeelden aan Oudemans, *Wdb. op Hooft*
en op Bredero:

„*Hoe na*, is 't wijf in de put gesprongen?“ Hooft, Br. 3, 435.

„*Hoe na* [,] mienje begut dat ick dan niet en dooch?

Bredero, *Jer.* 1069 (bl. 48).

Hoe na [,] vreesje dat ghy oock stracks sult moeten deur?

Jer. 1163 (bl. 52).

Hoe na [,] weetjer niet of?

Moortje, bl. 54.

Hoe nae! kunje u zoo niet schicken?

Solmans, *Snaekse Schaking*, bl. 10.

Ziehier nog enkele andere: R. Visscher, *Quicken*, Vde Schock, 35:
Hoe na was de schuyt overdeekt of de schuitman stom? Marnix,
Bijencorf 150r: *Hoe na* sullen dit de seven nieuwe bisschoppen
zijn? Zoo ook Starter 414 en 429; Coster, *Tysken v. d. Sch.* 18;
Oudemans, t. a. p.

In geen der voorbeelden bij Bredero staat achter *hoe na* een
komma, evenmin als bij Vondel, en dit heeft zeker de tekstver-
klaarders op den doolweg gebracht.

1) *Gansch bloemen*, een verbasterde vloek voor Gods bloed, d. i.
bij het heilige bloed des Heeren. Zie over dergelijke vloeken,
die vooral bij onze blijspeldichters in menigte voorkomen, De Vries,
War. bl. 97 vlgg. Ook in het Fr. komen ze veel voor, als *Ventre-*
bleu, *Sacre-bleu* en *Mort-bleu* (bleu = Dieu), *Ventre-saintgris* (gris =
Christ) enz. — *Ick wreef mijn handen*, ik wrong ze (van wanhoop).

2) *Grauwen*, *snauwen*, norsch spreken.

3) *Zode*, *zoo*, van *zieden*, thans vooral in het verkleinwoord
zoodje of in den vorm *zooi* bekend; eigenlijk een *kooksel*, of *wat te*
gelijk gekookt wordt, en bij uitbreiding *hoop*, *troep*. *Zode*, eng. *sod*,
is het met de spade afgestoken stuk van een grasland, en van een
geheel anderen stam.

Van vierentwintigh maets te grabbelen zoo los,
1370 Zoo reuckloos naer een paer: het is geen bot of pos ¹⁾).

ADELAERT.

Laet hooren wien ghy koost, het zy dan pos, of snoecken:
Wie 't wezen magh of niet: ick ben niet veer te zoeken.

WOUTER.

- Met oorlof, brave borst, ick noemde drie en tien,
En badt terstont gena. Daer kost een blinde zien
1375 Wie om zijn hooft bestorf. Hoe mompelden de monden,
De mannen om de banck? Ick wert terstont gezonden
Om Hartman, daer hy zat, en praette by zijn moer.
Daer lagh een huis, gelijk een hoischuur ²⁾; al de vloer
Bezet van 't naeste bloet, van vrienden, volck, en bureu.
1380 Op 't huilen loeiden stracks de stallen, en de schuren,
En weiden om het huis. De zuster hallef doot,
Viel Hartman om den hals, die kreet: het doet geen noot:
Geen Hartman is zoo weeck, dat hy om 't lot zou zwijmen.
Toen quam'er Maetelief, en Kees, en lange Tymen.
1385 Zijn oude ³⁾ vryster Baers die keeck onaertigh ⁴⁾ bang,
De tranen biggelden ⁵⁾, als knickers, op de wang.
Hy zoendeze eens, en riep: ghy blijft geen weduw zitten.
O schoonheid, zoo ick sterf, verklaerme met de gitten ⁶⁾,
Die in uw aanzicht staen: „ick min u, by mijn ziel.”

ADELAERT.

1390 'k Verlangme doot ⁷⁾: maer zegh waer 't ander lot op viel.

1) *Pos*, *post*, een kleine visch.

2) D. i. daar was wat te koop! Zoo ook Vondel 3, 793:

Mijn Godt, ick schrick. Och, *wat een huis* wil ginder *leggen*.

Zie ook vs. 842, en Vondel 2, 24. De transitieve opvatting van deze uitdr. is ons *huishouden*, dat de bet. heeft van *alles overhoop werpen*, ook *razen*, *tieren*, *aangaan*.

3) *Oud*, d. i. om wie hij lang gevrijd had.

4) *Onaertigh*, versterkingswoord: zeer, bijzonder. Zie Bredero, *Kl. van Symen*, 3:

Ick weet mijn goetje *ongneertich* en wongder wel te bewaren.

Zie vooral *Ned. Wdb.*, kol. 898.

5) *Biggelen*, naar beneden druppelen, afrollen. Kil.: „de tranen *bickelen* wt de ooghen.” Eig. *te voorschijn springen*. Zie De Jager, *Freq.* 1, 25. Men denke aan een *bikkel*, d. i. een *grooten knikker*, *stuiter*, en men zal in Vondel's woorden *biggelden als knickers* eene bevestiging vinden der door De Jager gegeven verklaring.

6) *Git*, gitzwart oog. Vgl. vs. 519.

7) 'K *verlangme doot*, ik sterf van ongeduld. ²

W O U T E R.

Verlang zoo niet: het wil ¹⁾ u tijts genoegh bedroeven.

A D E L A E R T.

Nu blinde knecht, zegh op: waer toe dit lange toeven?

W O U T E R.

De naem, daer 't lot op viel, is u te lief en waert,
Misschien uw beste vriend.

A D E L A E R T.

Al was het Adelaert,
1395 Ick ben het lot getroost ²⁾, en kan het leven missen.

W O U T E R.

Wat noot is 't dat men 't noemt? ghy kunt het zelf gissen.

A D E L A E R T.

Zoo hoop ick dezen dagh te sterven met den krans.

W O U T E R.

Ghy moet met Hartman voort gaen loten om de kans.
Ick daegh u uit den naem des Heemraets en hun allen.
1400 De Zuidt- en Noortzy vreest op wien het lot wil vallen.

A D E L A E R T.

Geluckige Adelaert, schep moedt: ghy zult altoos
Niet ³⁾ zuchten, onbeloont van fiere Hageroos,
Die uwen dienst versmaet, en zultze nochtans minnen,
Veel meer dan eenigh haen het puick van al zijn binnen,
1405 Beschut door zijnen beek, en pen, en spore, en poot ⁴⁾.
De waere liefde is taey, en overduurt de doot.
Behaeghde 't haer uit gunst mijn' krans te helpen strengelen,
En onder elcke bloem een' druppel daeuws te mengen,
Die langs haer wangen druipe; ick storref waert benijt ⁵⁾.
1410 Nu 't lot des doots getart: zy wachten: het is tijt.
Een ander trille, en beve, en hoor' van 't sterven noode:
Ick hoor geen blijder maere, en volgh van zelf den bode.

1) *Wil*, zal. Zie vs. 843. — *Tijts genoegh*, zie vs. 809.

2) *Ik ben het lot getroost*, ik zou in mijn lot berusten. De 4de nv. *het lot* staat voor een 2den, als ook b. v. in de uitdr. *ik ben het leven moe*. De mnl. uitdr. was *hem des getroosten*, zich schikken in iets.

3) *Altoos niet*, hier *niet altijd*. Vgl. bl. 3, aant. 2.

4) Zie over deze verzen lnl. XV.

5) *Waert benijt*, benijdenswaardig. Zie over deze ellipt. uitdr. voor *waert benijt* (zw. vervoegd) te worden, vs. 285.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

- O zorghelijcke lotery,
 Wie van die beide treckt zich vry?
 1415 Hier schuilen doot en leven
 In eene zelve bus al stil.
 Het lot magh vallen hoe het wil;
 Een karel moet 'er kleven ¹⁾.
 De Zuidtzy bidt voor Adelaert:
 1420 De Noordtzyde acht haer' Hartman waert ²⁾.
 Hoe 't valle, 't valt oneven ³⁾. *te onpas* X

TEGENKEER.

- Het bloet van beide is ongelijk:
 Maer 't blinde lot zal arm noch rijk,
 Noch hoogh noch laegh verschoonen.
 1425 Het bloet der Goden sneuvelde oock,
 Toen al ons vreught verdween, als roock ⁴⁾.
 O Wout- en Veegodts zonen,
 Uw deught blijft eeuwigb buiten 't graf:
 Uw naem neemt toe, en nimmer af:
 1430 Geen winter schent uw kroonen.

TOEKEER.

- De nederlaegh van Waerandier,
 En Duinrijcks jammer hebben 't vier
 Van 's hemels wraeck ontsteken.
 Hoe maecktze 't Leeuwendael zoo bang?
 1435 Och Ackergoden, och, hoe lang
 Zult ghy uw zonen wreken?

1) *Kleven*, blijven hangen, het leven laten. Verg. Vondel 5, 407: „Nu begint het bloet van gramschap te zieden: de stoutste harten moeten 'er *kleven*." Zie nog Oudemans, *Wdb. op Hooft* 151.

2) *Waert achten*, iemand op prijs stellen; vs. 1420 bet. dus: de wenschen en beden der Noordzijde zijn voor H.

3) *Oneven*, ongelijk, te onpas. Vgl. de mnl. uitdr. *even comen*, d. i. *te pas komen*, *uitkomen*. *Zoo, dat er overtrek van ardeghed te pasen word.*

4) T. w. bij den dood van Duinrijk en Waerandier. Zie Inhoudt en vs. 1480 vlgg.

HET VIERDE BEDRIJF.

WOUTER. VELLEED^NE. VRERICK. ADELAERT.
VOLCKAERT.^N

WOUTER.

- Ghy lotgebroeders, die de lotbus elck by 't oor
Gevat hebt, Adelaert en Hartman, ick ga voor,
Dies volght: de Heemraet volge; en, na den Heemraet, beide
1440 De Heerschappen, ter steê, daer 't bittre lot u scheide ¹⁾.
Nu staet gelijk, en zet de goude lotbus zacht
Op dezen drievoet neer, voor ons kappelle, en wacht
Op uwe knien de komst van Priesterin Velleede,
Die altijt spreekt met Pan: hy waert ²⁾ in deze stede.
1445 Als zy de derde reis den offerhoren hoort,
Zult ghy haer zien in 't wit verschijnen in de poort,
En flucks, na d'uitspraeck, stil en stom naer binnen
[deizen ³⁾.
Verbeitze een' oogenblik met zuivere gepeizen,
En steurt d'orakels niet door woorden, of gebaer:
1450 Zy neemt niet slof en traegh het out kappelampt ⁴⁾ waer,
En zal, gelijkze plagh, verschenen, ons ontdekken
Des Veegodts wil en eisch, en 't lot rechtvaerdigh trecken.

VELLEEDE.

Het lot eischt Adelaert: men offre hem aen Pan.

VRERICK.

Vertreck niet, Lantskroon, blijf: vertreck niet, Heereman.

1) D. i. „Dat allen volgen naar de plaats, waar het lot tusschen u beslissen zal.”

2) Waren, rondwalen, zich ophouden; hd. *währen*.

3) Deizen, deinzen, terugwijken. De *n* is uitgevallen blijkens onl. *thinsan* (Ps. 70, 13), evenals in *peizen*, voor *peinzen*, fr. *penser*.

4) *Kappelampt*. Zie vs. 1491.

- 1455 Gehoorzaemt 't heiligh lot: verdraeght het lot geduldigh.
 Waer looptghe zoo verbaest? O jongeling, beschuldigh,
 Bezwaer geen sterflijck mensch: de Godtheit kiest u uit,
 En wil datghe op uw borst dit jaerlijcks onweër stuit.
 Rijs op: ontschuldigh ¹⁾ ons: het lot heeft u gekoren.

ADELAERT.

- 1460 Ick achtme heden eerst ter goeder tijt geboren,
 En schatte zulck een doot wel duizent dooden waert.
 Wie in de bloem der jeught aldus ten grave vaert,
 Bestulpt met geenens zerck al t'effens zijn gebeente,
 En naem ²⁾, die op de tong des lants, by zijn gemeente,
 1465 Gedurigh ³⁾ leeft en zweeft, ja t'elkens weder groent,
 Gelijk een jonge telgh. Wat wacht men dan? verzoent
 Den hemel door mijn bloet, dat keere uw ongelucken.
 Zoo zal ick zelf mijn borst en boezem openrucken,
 En pal staen, als een pael; mijn aengezicht geen verf,
 1470 ⁴⁾ De lindeboom zijn kleur verschieten, daer ick sterf ⁴⁾.

VOLCKAERT.

- Van twintigh daelde geen zoo welgemoedt ter zielen.
 De Doot joech andren voor: ghy volghet haer op de hielen ⁵⁾,
 Zoo vrolijk, ofze u leidde op eene bruilofsfeest.
 Men twijfelt wie van bey het meeste schrickt en vreest.
 1475 De Doot is stout, en trots: ghy tartzet, en zijt noch stouter.

VREERICK.

Welaen dan, volgh, 't is tijt, het spoor van blinden Wouter,
 En voegh u tusschen beide, als 't *immers* ⁶⁾ wezen moet. *immer.*
 Hoe raecht onze offerwijze op eenen betren voet ⁷⁾?

1) *Ontschuldigh ons*, werp op ons de schuld niet; zeg ons, dat gij uw droevig lot niet wijt aan ons.

2) D. i. Hij, die zoo gestorven is, bedekt niet te gelijk met zijn gebeente zijn naam, die zal blijven leven. Voor *bestulpen*, vgl. Vondel 2, 128:

Geen graf *bestulpt* zijn faem. Hij heldert met den tijt.

3) *Gedurigh*, voortdurend, gestadige. Zie *Ned. Wdb.* op *gedurigh* en *aanhoudend*.

4) Ik zal niet verbleeken bij mijn dood, evenmin als de lindeboom van kleur veranderen zal. Uit *geen* vulle men in vs. 1470 *niet* of *noch* aan.

5) D. i. De dood joeg anderen voort, weg, d. i. zij trachtten hem te ontvluchten, omdat zij hem vreesden; gij schijnt hem te zoeken. Men lette op het vr. geslacht van *feest* in den volgenden regel.

6) *Immers*, mnl. *emmer*, d. i. *in elk geval*, *onvermijdelijk*.

7) D. i. Wanneer zullen wij andere dan menschenoffers aan de Godheid mogen aanbieden?

HEEREMAN. LANTSKROON.

H E E R E M A N .

Helaes ! wat ongeluck , wat rampspoet komt u over ?

L A N T S K R O O N .

- 1480 Zoo treft de blixemstrael de leste telgh en lover
 Van onzen lauwerboom, den stercken Waerandier,
 Uit 's Woutgodts struick geteelt, gesproten. Nu is hier
 Geen tack noch telgh van Wout- en Veegodt meer voor-
 [handen ,
 By alle ons wetenschap ¹⁾ : want geen der ommelanden
 1485 Oit tael of teken broght, waer Duinrijcks weduw bleef,
 Die zwanger van een vrucht, haer huis met hope steef ²⁾ ,
 Dat 's Veegodts afkomst noch in hare vrucht zou bloeien,
 Gelijk een willigh plagh aen onze beeck te groeien.
 Zoo gaet in 't endt de boom met zijnen wortel uit ³⁾ .
 1490 Wat raet ? dees loting is geen menschelijk besluit.
 Wie durf zich tegens Godt en zijn kappelamt ⁴⁾ zetten ?

H E E R E M A N .

- X Het ga zoo 't wil, zoo 't kan: ghy moet dien scheut be-
 [letten ⁵⁾].

L A N T S K R O O N .

Wat middel om dien ree gespannen boogh t'ontgaen ?

1) D. i. zoover wij althans weten. — *Voorhanden*, thans slechts van zaken gezegd (waarvoor men thans liever het onzinnige *voorradig* schijnt te bezigen), wordt hier van een persoon gezegd in de bet. *overig, in leven*. Vgl. vs. 1599, waar het van eene zaak gezegd wordt en eveneens door *overig* (of *voor oogen*) kan worden weergegeven.

2) *Stijven*, bevestigen, versterken, wordt in overdrachtelijken zin thans zwak gebruikt; doch sterk in den eigenlijken zin van linnen *stijven*, door *stijfsel* vastheid er aan geven.

3) *Uitgaen*, sterven. Zie de aant. op vs. 1221.

4) *Kappelamt*, de plechtigheid, de offerande, die aan de kapel verbonden is. *Ambacht* bet. in 't mnl. ook *de bediening der mis*. Zie *Mnl. Wdb.* op *ambacht* (één in oorsprong met *ambt*), en vgl. vs. 1450.

5) *Scheut*, schot, nog over in *schimpscheut*, iemand een *scheut* onder water geven. Zie bl. 9, vs. 1: „Pan schutte dien *scheut*”, waar het woord eveneens ml. is. Het woord is niet identisch met *schot*, dat onz. is, maar beantwoordt aan een vorm *schote* of *schoot*. Zie vooral Hoogstraten 473 op *schoot*, en 467 op *scheut*, en vgl. vs. 1529: *scheutvrij*, ons *schootvrij* en *buiten schoot*.

HEEREMAN.

Ick hoop ons Zuidtzy zal tot uitstel noch verstaen ¹⁾.

LANTSKROON.

- 1495 De Noortzy nimmermeer: oock heeft de Godt der wouden,
Noch Pan, noch Wildeman noit boete quijtgeschouden ²⁾.
Al stilde men het dorp, ghy stilt den Wilden niet.

HEEREMAN.

Ghy weet wel hoe hy licht, wanneer hy maeghden ziet.

LANTSKROON.

- Wat vordert ³⁾ dit? hier heeft geen dochter in te zeggen.
1500 Die schutter zal den boogh en knods niet nederleggen,
Om 't loncken van een maeght: hy is te woest en wilt.

HEEREMAN.

Hy zal 't verzecker doen.

LANTSKROON.

Ghy spreeckt te rijk en milt ⁴⁾.

HEEREMAN.

Ay Heerschap, laet my slechts al heimelijck betyen ⁵⁾.

LANTSKROON.

- Ga hene, neem een proef. Het schijnen razeryen.
1505 Mijn hoop verdwijnt in roock. O edelaerdigh bloet,
Heb ick u voor een pijl zorghvuldigh opgevoedt,
Gelijck mijn' eigen zoon? Wat baten al mijn zorgen?
Ontzinctghe 's avonts my in 't schoonste van uw' morgen?

HAGEROOS. HEEREMAN.

HAGEROOS.

Ellendige Adelaert, hoe treft het lot uw hoofd!

- 1510 Beschermmer van mijn eer, wat avontuur ⁶⁾ berooft

1) *Verstaen*, te bewegen zijn, te vinden zijn, zich laten vinden, eene overeenkomst willen sluiten. Zoo ook in 't mnl.; b. v. *Informatie* (van 1512): Dat zy yemant deputeren zouden willen, die mit ons *verstaen* mochte tot de informatie, die wij last hadden te doene. Zie eene verwante bet. van het mnl. *verstaen*, *Bloeml.* 3², bl. 200.

2) *Schelden* had vroeger in den verl. tijd *schout*, oor:pr. *scalt*, mv. *scouden*, in het deelw. *geschouden*, met overgang van *ol* in *ou*. Vgl. ook vs. 499 en 1512.

3) *Vorderen*, baten, helpen. Zoo ook vs. 1609.

4) D. i. gij spreekt te stout, te veel alsof gij heer en meester zijt, alsof gij er alleen in te zeggen hebt.

5) *Betijen*, *betien*, begaan. Zie *Mnl. Wdb.* op *betien*.

6) *Avontuur*, noodlot, ramp. Zie *Mnl. Wdb.* op *aventure*.

- My heden van uw hulpe, en trouwe, versch gebleken?
 Het lot schelt suffers ¹⁾ quijt. De deughden en gebreken
 Zijn even waert by Pan, die geene kennis draeght ²⁾:
 Al roept men dat de deught den Goden zoo behaeght.
- 1515 O vryers, houdt uw rust, al hoortghe maeghden schreien,
 In duin, op 't eenzaam velt, of wilde woeste heien;
 En werpt u om geen maeght in 't uiterste gevaer:
 Men loont u averechts. Nu zult ghy op een baer
 Den dooden Adelaert, te jammerlijck doorschoten,
- 1520 Zien dragen naer zijn huis, en alle lijckgenooten ³⁾
 Zien kermen, zonder maet ⁴⁾, op dat ontijdhg lijk,
 Daer Lantskroon zit en treurt, bemorst van stof en slijck.
 Zoo treft een Noortsche buy den roem van alle hoven,
 Den bloessem, die den boom een' rijkdom dorst beloven.
- 1525 Zoo bijt een ongedierte een wijnranck, datze quijnt:
 Zoo stickt de mist een bloem, dat al haer geur verdwijnt.

HEEREMAN.

- O Hageroos, 't is waer, ghy toont uw gunst met klagen,
 Maer ydel. Had men 't hart een schoone kans te wagen,
 Ick zaegh hem ongequetst en scheutvry voor dat punt ⁵⁾.
- 1530 Genees ⁶⁾ den vromen helt: beproef eens wat ghy kunt.

HAGEROOS.

Ghy raest: hoe kan ick hem in zulck een' schijn ⁷⁾ genezen?
 My dunckt ghy schimpt ⁸⁾ met my: ook schijnt het aen uw
 [wezen.]

1) *Suffer*, flauwhartige, lafaard, lummel. Zoo ook Vondel 2, 497:
 De *suffert* gants verwijft hem in de lenden steeckt.
Kwitschelden, laten loopen. Vgl. vs. 499.

2) *Geen kennis dragen*, niets ontzien, zich om niets bekommeren.
 Zie vs. 1015.

3) *De lijkgenooten*, de vierentwintig jongelingen, twaalf van
 de noord- en twaalf van de zuidzijde, waaruit van ieder deel één
 door het lot werd aangewezen. Deze beiden moesten dan tezamen
 loten, wie als zoenoffer voor Pan vallen zou.

4) *Zonder maet*, bovenmatig, hartstochtelijk.

5) *Voor dat punt*, nl. van den pijl van den Wildeman. In dezen
 zin is *punt* thans ml. Zie ook vs. 1607. — *Scheutvry*, zie vs. 1492.

6) *Genezen*, redden, behouden.

7) *Schijn*, toestand. Zoo ook Hooft, *N. H.* 407: „ziende deezen
 gevangen in zoo deerlijk een' *schijn*“, en Vondel 5, 450:
 — terwijl ghy laeght in dien bedroefden *schijn*,

Op d'oovers van de doot.

8) *Schimpen*, schertsen. Verg. het mnl. *scamp*, spot. Zoo ook

Doch 't is geen schimpens tijt : men neem' geen tijtverdrijf
 Uit 's anders ongeluck : dit nootlot eischt zijn lijf.

HEEREMAN.

1535 Geloofme zonder schimp, ick wenschte hem t'ontzetten.

HAGEROOS.

Al quaem hier Herkules, hy kost dit niet beletten.

HEEREMAN.

Hier hoeft geen Herkules, maer eer een Circe toe.

HAGEROOS.

De Wildeman is schalek : hoe zou dit toegaen ? hoe ?

HEEREMAN.

De schoonheit nam wel eer een schalcker gast¹⁾ gevangen.

HAGEROOS.

1540 Ay Heemraet, zwijgh : ghy zoekt my slechts met roode
 [wangen

Van hier te jagen : zwijgh : ick hoor u met verdriet.

HEEREMAN.

Ick bidde u luister eerst : ghy vat mijn meining²⁾ niet.

Men wil uw eerbaerheit bevelcken, noch beschamen

Met zaecken, die noch maeght noch eerbare vrou betamen.

1545 Betrou ons beter toe, en neem den voorslagh in³⁾ :

Mishaeght het u, zoo volgh dan vry uw' eigen zin.

HAGEROOS.

Laet hooren hoe ghy meent een' wolf in slaep te wiegen.

HEEREMAN.

Ulysses kost wel eer den Griekschen Reus bedriegen,

En aen den ramsbuick vast, ontsloop dat bloedigh hol.

1550 De blinde tastte slechts den rugge, ruigh van wol,

En docht niet om den gast, die hangende aen de vlocken

Vondel 7, 281:

men magh geen tweewerf *schimp*en

Met majesteiten.

Schijnen, vs. 1532, bet. blijken, als in 't mnl.

1) *Gast*, in kleur overeenkomende met ons *kerel*, *vent*. Zie *Ndl.* en *Mnl. Wdb.* op *gast*, en vgl. vs. 1557 en 1270. In niet ongunstigen staat het vs. 1551, nl. in dien van *vreemdeling*.

2) *Meining*. Zie vs. 1031. Ook in het mnl. was *meining* een zeer gewone vorm; zoo b. v. *Brab. Yeesten* VI, 2051: „die sijn *meininghe* seide.”

3) *Innemen*, in overweging nemen, of ontvangen, aannemen. *Kil.*: accipere, admittere.

Uit 's menschevreterers muil behendigh wert getrocken.

H A G E R O O S.

Gelijck ¹⁾ den Wildeman by geenen blindeman.

H E E R E M A N.

- Te loozer is de vont, die hem beguighlen ²⁾ kan,
 1555 Die scherp en helder ziet uit alle bēy zijn oogen.
 De boschgalm heeft zelf Pan met haer geluit bedrogen ³⁾.
 Ga hene, ga verschalck dien onbesuisden gast.

H A G E R O O S.

- Indien het mooghlijck zy, vooral oock buiten last
 Van eere en zuiverheit, my waerder dan mijn leven.
 1560 Zegh op, 'k verlang ⁴⁾ wat list ghy listigh weet te weven
 In dees verlegenheit.

H E E R E M A N.

De list gaet boven maght.

- Het vrouwvolck ringeloort ⁵⁾ en knevelt mannekracht.
 Een schoonheit, opgepronckt met aengename treken,
 Bleef schelden in 't begin van haren aenslagh steecken.
 1565 Verzuim niet, zeven sterck, zoo daetlijck heen te gaen
 En treck uw bruiloftskleet en beste rocken aen,
 D'een geel, en d'ander root, of goutgeel, als de doiers,
 Of blaeuw, als korenblaeuw, of paers, of noch wat moiers.
 Dan bint de vlechten op met lint, dat gout verdooft.
 1570 Een zilvre riem om 't lijf: een roozekrans om 't hooft:
 De kralen om den hals: een verschgepluckte ruicker
 Van bloemen in de hant: een doos met lekker suicker ⁶⁾

1) *Gelijken*, vergelijken.

2) *Beguighlen*, begekken, bedriegen, misleiden. Zie De Jager, *Freq.* 1, 182 en Kluge op *gaukler*.

3) Dit doelt op de liefde van Pan voor de nymf Echo, die hem verschalkte. — Over *onbesuisd* zie het belangrijk artikel in 't *Ndl. Wib.*

4) 'K *verlang*, ik ben benieuwd, verlang te weten. Zoo ook vs. 1069.

5) *Ringelooeren*, van *ringelen*, dwingen, eigenlijk met een ring beteugelen, en *oor*; eigenlijk van dieren, die men met een ring in het oor leidt waarheen men wil. Zie Cats 1, 204:

Prinsen,

Geducht by al het volck, en deftigh van bedrieff,
 Maer in haer eygen huys *geringelt* van een wijf.

6) *Suicker*, suikergebak, bonbon.

- Beveel een andre maecht: een flesch met Rijnschen wijn¹⁾,
 Een' korf met glazen, rein en klaer van kristallijn,
 1575 Een lietboek en een fluit aen anderen te dragen²⁾.
 Gemoet hem dus in 't bosch. Ghy zoudt een' Godt behagen,
 Bekooren onverziens, in 't heetste van zijn jaght.
 My dunckt ick zie hem staen: hy huilt van pijn, en lacht.
 De knods, de boogh, de pijl begint den Reus t'ontzigen.
 1580 Hy noodicht u in 't groen. Ghy zult hem binnen krijgen,
 Rontom belegeren, verovren met een' lonck,
 En brengen glas op glas; daer zoete dronck op dronck,
 En fluit en boschgezang zijn zinnen zoo betover',
 Dat hy in uwen schoot, of slaepigh achter over,
 1585 Zich zelf in 't gras vergete, en zijn gety verslaep'.
 Hy rijze 's morgens vry, en rispe³⁾, en geeuwe, en gaep',
 Maer verge ons niemants bloet, als 't zoenfeest zy ver-
 [streken],
 En d'eischer van dien eisch het gantsche jaer versteken⁴⁾.
 Zoo berghet ghy Adelaert, dat Lantskroon zelf u verght.
 1590 Ay, bergh den helt zijn lijf: hy heeft uw eer geberghet⁵⁾:
 Zoo zal het groene woudt, de vogel in de hagen,
 Gansch Leeuwendael, en elck van uwe deught gewagen.

H A G E R O O S.

Ick kocht dien jongen helt zijn leven met mijn doot.

1) Vondel laat hier een meisje zich optooien als men in Arcadië niet zou verwachten; ook de versnaperingen, die hier genoemd worden, Rijnwijn (in de 17de eeuw *Rijnsche wijn*; vgl. ons bnw. *rinsch*) en suikergebak, passen niet best in het idyllische Arcadië, evenmin als het „lietboek", in vs. 1575. *Leeuwendael*

2) Dit vers hangt mede af van het in vs. 1573 voorkomende *beveel*.

3) *Rispen*, oprispen, vooral ten gevolge van onmatig gebruik van spijs en drank. De aant. op Huygens, *Cost. Mal* enz., bl. 91, vs. 9 (soo *ripst* hy), dient gewijzigd. *Rippen* was de met het oudgerm. overeenkomstige vorm, niet *rispen*. Nog heden zegt men *ripen* in Limburg.

4) *Versteken* (nl. *zij*, afh. van de voorwaardelijke conj. *als*), oude vorm van het deelw. van *versteken*, thans *verstoken*. Vgl. vs. 1433 en 2040.

5) *Berghen*, behouden, redden (ook 1077), in dien zin veelal zwak. Zie Huyd. *Proeve* 2, 301 vlgg. In den zin van *wegbergen* is het meestal sterk. Zie een zeer goed voorbeeld, waarin beide opvattingen voorkomen, Vondel 11, 509, 68 (vgl. Oudem. *Bydr.* op *bergen*):

En weete ick niet, wat gast door my *geborgen* wort
 En door mijn hulp *geberghet*.

Maer wacht u, zoo my dit, gelijk het kost, ontschoot¹⁾:
 1595 De helt bleef ongeredt, en ick, in smaet, en schande,
 Zou ongeacht by elck, geschonden achter lande²⁾
 Gaen dolen: neen, ick ben den schender pas ontgaen,
 En wil zoo reuckeloos my zelve niet verraen.
 Die raet is vol gevaers: ick zie geen' troost voorhanden³⁾.

HEEREMAN.

1600 Zy belght zich des⁴⁾: ick bijt van boosheit op mijn tanden.
 De vryers zijn te heet: de vrysters veel te koel.
 Hy liep zich doot, en zy blijft zitten op haer' stoel.

VOLCKAERT. VRERICK.

VOLCKAERT.

Wat raet met Lantskroon nu? dat Heerschap valt ons tegen.

VRERICK.

Wy zyn gewisselijk om zijn fortuin verlegen⁵⁾.
 1605 Indien ons Hageroos dit lot te beurte viel,
 My dunckt de wilde boogh zou eer mijn eige ziel
 Doorschieten, en mijn hart dat scherpe punt⁶⁾ gevoelen.

VOLCKAERT.

De mensch is stock noch block: maer kan dit tegenwoelen⁷⁾
 Iet vorderen⁸⁾? ghy weet het vonnis leit gevelt.

1) D. i.: Bedenk eens, zoo mij dit, gelijk gebeuren kon, mislukte. *Zich wachten*, oppassen, opletten, bedenken. Eene andere bet. zie vs. 1143.

2) *Achter lande*, zie vs. 1023.

3) *Voorhanden*, zie vs. 1483.

4) D. i. Zij is gebelgd over mijn voorstel. — *Op zijn tanden bijten*, wij zeggen op *zijne lippen* (of *tanden*) *bijten* of *tandeknarsen*. In 't mnl. zei men: *sine tande te gader biten*. Zie *Theoph.* 1272 en *Mnl. Wdb.* op *biten*.

5) D. i. Wij zijn met zijn lot begaan. Vgl. *Mnl. Wdb.* (1, 691) op *begaen* (*begangen*), dat omgekeerd de bet. van ons *verlegen* had. Vgl. *Lucifer*, vs. 1497:

Ghy kent mijn zuiver wit, en hart, met u *verlegen*.

6) *Punt*. vaak onz. gebruikt, als Vondel 6, 536: „het punt der . . . naelden.” Zie vs. 1529; Hoogstraten, *Geslachtslijst* op *punt*; Huyd. *Proeve* 2, 63.

7) *Stock noch block*, een nog gewone uitdrukking. Zie vs. 667: de mensch is *block noch steen*. Vgl. ook *Mnl. Wdb.* op *bloec*. — *Tegenwoelen*, ook *tegenvroeten* en *tegenwrijven*, worden gebruikt van bedekten tegenstand.

8) *Vorderen*, zie vs. 1492.

VRERICK.

1610 Zy weten 't oock, en best de vader, wien het gelt.

VOLCKAERT.

Geen vader, maer een vooght, en slechts een voestervader.

VRERICK.

Geloofme vry, geen kint ging oit zijn oudren nader
Aen 't hart, als my dees spruit, mijn lieve Hageroos.

Het opvoën wortelt diep van langer hant ¹⁾. Ick koos

1615 Geen eigen kint voor dit: zoo treft my 't mededoogen.

Ick houze ruim zoo waert als d'appels van mijn oogen,

En voel by my hoe 't hart van Lantskroon zy gestelt;

Het hart, een naeuw begriip ²⁾, en al te klein een velt

Voor zulke vyanden ³⁾: de noot aen d'eenne zijde,

1620 De liefde aen d'andre zy. Hier gaet een sterck getijde ⁴⁾.

VOLCKAERT.

De liefde moet in 't endt toch luistren naer den noot.

VRERICK.

Zoo licht niet: neen zy lijdt en waeght eerst stoot op stoot.

VOLCKAERT.

Dan hobbelt ⁵⁾ het gemoet te langer hene en weder.

VRERICK.

Een boom valt nimmermeer met eenen slagh ter neder ⁶⁾.

1) *Van langer hant*, op den langen duur. Verg. voor de verbuiging vs. 72.

2) *Begriip*, beperkte ruimte, kring. Zie Oudemans, *Bydr.* 1, 405.

3) *Voor zulke vyanden*, voor twee zoo groote tegenstrijdigheden als nooddwang en liefde. Vgl. vs. 160.

4) *Hier gaet een sterk getijde*, hier is een hevige vloed, d. i. een zware strijd. Vgl. vs. 1834.

5) *Hobbelen*, dobberen, in tweestrijd zijn. Vgl. De Jager, *Freq.* 1, 221.

6) *Ter neder*. Zie *Tijdschrift* 2, 135. Tegen het daar aangevoerde (*ter neder* verbasterd uit *daarneder*) is in te brengen, dat ook andere adv. met *te* verbonden worden, b. v. *ten onder*, *te boven*, *te binnen*, *te buiten*. Daar naast *ter neder* ook *te neder* voorkomt, zal men wellicht moeten aannemen dat de beide uitdr. *te(r) neder* (vgl. mnl. *ter dael* en *te dael*, *Mnl. Wdb.* op *dal*) en *daarneder* naast elkaar hebben bestaan. Vgl. ook *Mnl. Wdb.* op *daerneder*. Het spreekwoord komt reeds in 't mnl. voor. Vgl. *Limborch* VI, 732: Niet en valt die boem ten iersten slaghe.

VOLCKAERT.

1625 Hoe gaet men hem dan best met klem van woorden aen ¹⁾?

V R E R I C K.

Men moet hem minnelijk met reden ondergaen ²⁾.

VOLCKAERT.

Heeft reden oock de maght hem over stach te werpen ³⁾?

V R E R I C K.

Zoo dra niet: neen, men dientze allengs ⁴⁾ wat meer te
[scherpen.

VOLCKAERT.

Hy voert zijn tegenreên, het loop' dan hoogh of leegh.

V R E R I C K.

1630 Men wicke in redens schael wiens reden zwaerder weegh'.

VOLCKAERT.

Indien hy, als de tong van deze schael, wou luisteren.

V R E R I C K.

Hoe zou, hoe kan hy 't recht van 't billijk lot verduisteren?

VOLCKAERT.

Maer een benevelt brein en ⁵⁾ luistert nergens na.

1) *Aengaen*, aan boord komen, aantasten. Zie *Ndl. Wd.* op *aangaan*, en *Ned. Kl.* II, 44, aant. 6, en bl. 96, aant. 1.

2) *Iemand ondergaan* met reden, iemands steun wegnemen door redeneering en zoo hem tot andere gedachten brengen, hem trachten over te halen, te overreden. Zoo ook Vondel 3, 833:

Die jongman is te kuisch en liet zich noit gezeggen,

Hoe minnelijk mevrouw hem *onderginck* en badt.

Zie *Ned. Wdb.*, kol. 1306 vlg., alsook de aant. op vs. 728.

3) De *stag* (vr.) is het staande touw, dienende om een mast te steunen en te beletten achterover te slaan. De spreekwijze: *iemand over stag werpen* bet. *iemand van zijn stuk brengen, hem of zijne redeneering omverwerpen*. Bij Vondel 2, 606 vindt men de uitdr. over *staegh werpen* (uit *stage*); hd. *das stag* (*stages*). Ook noorsch, deensch, zweedsch *stag*. Zie Weigand, *D. Wtb.* 2, 791, en Van Lenep, *Zeemanswdb.* op *stag*.

4) *Allengs*, niet uit *lang*, maar uit *aleen kine*, d. i. een voor een, langzamerhand; vgl. vs. 1638. Zie *Ned. Wdb.* op *allengs*. *Een* is in 't mnl. ook bijw. met de bet. *eens*. Ook is *allengskens* niet gemaakt van *allengs*, maar omgekeerd. Zoo is *almacht* gevormd uit *almachtig*, *baldaad* (17de eeuw) uit *baldadig*, *bouwval* uit *bouwvallig*, *martelen* uit *martelaar*.

5) *En*, de oudtijds voor het werkwoord gevoegde negatie, die, even als nog in het Fr. dubbel was: *ne — pas*, *en — niet*, b.v. „ik en hoorde hem niet.” Nog zegt men hier en daar: dat ik het niet

aleen kine

VRERICK.

In 't eerste niet: het hoort nochtans, al hoort het spa.

VOLCKAERT.

1635 Wel Heerschap, het wort tijt: wy dienen werck te spoeden¹⁾.

VRERICK.

Laet my begaen, en schuw hardtneckigheid te voeden
Door eenigh dreigement, of scheltwoort, fel en bits.
Wie zacht een duin beklimt, genaect allengs het spits²⁾.

VRERICK. LANTSKROON. VOLCKAERT.
HEEREMAN.

VRERICK.

- Velleedes uitspraeck klonck zoo luidt, gelijk een donder
1640 In d'ooren van het volck: het geef dan niemant wonder³⁾,
Dat ghy verslagen zit om uwen Adelaert:
Want voesterkinders zijn den voestervadren waert;
Te meer, zoo deught en geest en gunst⁴⁾, hun aengeboren
En ingeschapen, oogh en hart en zin bekooren:
1645 Dit leert d'ervaerenheit den mensch, van hant tot hant⁵⁾.
De huisman mint veel meer zijn opgequeeckte plant,
En die hy meste en snoeide om weeligh op te komen,
Dan aengekochten gront, bezet met oude boomen;
Byzonder als zy tiere en voortbreng' zulck een ooft,
1650 Dat alle boomgaerts tart⁶⁾, en strijckt de kroon van 't hooft.

en doe. Vgl. ook *temcare*, *tenzij*, waarin insgelijks de ontkenning en bewaard is.—Over eene andere bet. van *nergensna* (in één woord), in de uitdr. *dat lijkt nergensna*, zie *Taalk. Bijdr.* 2, 46—52.

1) *Werck spoeden*, het werk bespoedigen, zich haasten. Zoo ook Vondel 11, 212:

mijne driften

Bestonden niemant oit te raeden *werck* te spoen

In een' onzekre zaeck.

2) *Spits*, onz. als *punt*. Nog over in de uitdr. *het spits afbijten*. (vgl. *Ndl. Wdb.* op *afbijten*). In de hier gebezigde opvatting *top*, *kruin* is *spits* thans ml.

3) De uitdr. *het geeft mij wonder, het geeft mij vreemd*, d. i. *het verwondert mij* zijn in de spreektaal hier en daar nog in gebruik, b. v. te Leiden.

4) *Gunst*, aangenaamheid van manieren, welgevalligheid, gracie.

5) *Van hant tot hant*, van ouds, eig. van geslacht tot geslacht.
— *Ervarenheit*, ondervinding, ervaring. Vgl. vs. 836.

6) *Tarten*, zie vs. 1202.

- Maer wacht u, zoo my dit, gelijk het kost, ontschoot ¹⁾:
 1595 De helt bleef ongeredt, en ick, in smaet, en schande,
 Zou ongeacht by elck, geschonden achter lande ²⁾
 Gaen dolen: neen, ick ben den schender pas ontgaen,
 En wil zoo reuckeloos my zelve niet verraen.
 Die raet is vol gevaers: ick zie geen' troost voorhanden ³⁾.

HEEREMAN.

- 1600 Zy belght zich des ⁴⁾: ick bijt van boosheit op mijn tanden.
 De vryers zijn te heet: de vrysters veel te koel.
 Hy liep zich doot, en zy blijft zitten op haer' stoel.

VOLCKAERT. VRERICK.

VOLCKAERT.

Wat raet met Lantskroon nu? dat Heerschap valt ons tegen.

VRERICK.

- Wy zyn gewisselijck om zijn fortuin verlegen ⁵⁾.
 1605 Indien ons Hageroos dit lot te beurte viel,
 My dunckt de wilde boogh zou eer mijn eige ziel
 Doorschieten, en mijn hart dat scherpe punt ⁶⁾ gevoelen.

VOLCKAERT.

De mensch is stock noch block: maer kan dit tegenwoelen ⁷⁾
 Iet vorderen ⁸⁾? ghy weet het vonnis leit gevelt.

1) D. i.: Bedenk eens, zoo mij dit, gelijk gebeuren kon, mislukte. *Zich wachten*, oppassen, opletten, bedenken. Eene andere bet. zie vs. 1143.

2) *Achter lande*, zie vs. 1023.

3) *Voorhanden*, zie vs. 1483.

4) D. i. Zij is gebelgd over mijn voorstel. — *Op zijn tanden bijten*, wij zeggen *op zijne lippen* (of *tanden*) *bijten* of *tandeknarsen*. In 't mnl. zei men: *sine tande te gader biten*. Zie *Theoph.* 1272 en *Mnl. Wdb.* op *biten*.

5) D. i. Wij zijn met zijn lot begaan. Vgl. *Mnl. Wdb.* (1, 691) op *begaen* (*begangen*), dat omgekeerd de bet. van ons *verlegen* had. Vgl. *Lucifer*, vs. 1497:

Ghy kent mijn zuiver wit, en hart, met u *verlegen*.

6) *Punt*. vaak onz. gebruikt, als Vondel 6, 536: „het punt der . . . naelden.” Zie vs. 1529; Hoogstraten, *Geslachtslijst* op *punt*; Huyd. *Proeve* 2, 63.

7) *Stock noch block*, een nog gewone uitdrukking. Zie vs. 667: de mensch is *block noch steen*. Vgl. ook *Mnl. Wdb.* op *bloec*. — *Tegenwoelen*, ook *tegenvroeten* en *tegenwrijven*, worden gebruikt van bedekten tegenstand.

8) *Vorderen*, zie vs. 1492.

VRERICK.

1610 Zy weten 't oock, en best de vader, wien het gelt.

VOLCKAERT.

Geen vader, maer een vooght, en slechts een voestervader.

VRERICK.

Geloofme vry, geen kint ging oit zijn oudren nader
Aen 't hart, als my dees spruit, mijn lieve Hageroos.
Het opvoën wortelt diep van langer hant ¹⁾. Ick koos

1615 Geen eigen kint voor dit: zoo treft my 't mededoogen.
Ick houze ruim zoo waert als d'appels van mijn oogen,
En voel by my hoe 't hart van Lantskroon zy gestelt;
Het hart, een naeuw begrijp ²⁾, en al te klein een velt
Voor zulcke vyanden ³⁾: de noot aen d'eenen zijde,

1620 De liefde aen d'andre zy. Hier gaet een sterck getijde ⁴⁾.

VOLCKAERT.

De liefde moet in 't endt toch luistren naer den noot.

VRERICK.

Zoo licht niet: neen zy lijdt en waeght eerst stoot op stoot.

VOLCKAERT.

Dan hobbelt ⁵⁾ het gemoet te langer hene en weder.

VRERICK.

Een boom valt nimmermeer met eenen slagh ter neder ⁶⁾.

1) *Van langer hant*, op den langen duur. Verg. voor de ver-
buiging vs. 72.

2) *Begrijp*, beperkte ruimte, kring. Zie Oudemans, *Bijdr.* 1, 405.

3) *Voor zulke vyanden*, voor twee zoo groote tegenstrijdigheden
als nooddwang en liefde. Vgl. vs. 160.

4) *Hier gaet een sterk getijde*, hier is een hevige vloed, d. i. een
zware strijd. Vgl. vs. 1834.

5) *Hobbelen*, dobberen, in tweestrijd zijn. Vgl. De Jager, *Freq.*
1, 221.

6) *Ter neder*. Zie *Tijdschrift* 2, 135. Tegen het daar aange-
voerde (*ter neder* verbasterd uit *daarneder*) is in te brengen, dat
ook andere adv. met *te* verbonden worden, b. v. *ten onder*, *te boven*,
te binnen, *te buiten*. Daar naast *ter neder* ook *te neder* voorkomt,
zal men wellicht moeten aannemen dat de beide uitdr. *te(r) neder*
(vgl. mnl. *ter dael* en *te dael*, *Mnl. Wdb.* op dal) en *daarneder*
naast elkaar hebben bestaan. Vgl. ook *Mnl. Wdb.* op *daerneder*.
Het spreekwoord komt reeds in 't mnl. voor. Vgl. *Limborch* VI,
732: Niet en valt die boem ten iersten slaghe.

VOLCKAERT.

1625 Hoe gaet men hem dan best met klem van woorden aen ¹⁾?

VRERICK.

Men moet hem minnelijk met reden ondergaen ²⁾.

VOLCKAERT.

Heeft reden oock de maght hem over stach te werpen ³⁾?

VRERICK.

Zoo dra niet: neen, men dientze allengs ⁴⁾ wat meer te
[scherpen.

VOLCKAERT.

Hy voert zijn tegenreên, het loop' dan hoogh of leegh.

VRERICK.

1630 Men wicke in redens schael wiens reden zwaerder weegh'.

VOLCKAERT.

Indien hy, als de tong van deze schael, wou luisteren.

VRERICK.

Hoe zou, hoe kan hy 't recht van 't billijk lot verduisteren?

VOLCKAERT.

Maer een benevelt brein en ⁵⁾ luistert nergens na.

1) *Aengaen*, aan boord komen, aantasten. Zie *Ndl. Wd.* op *aangaan*, en *Ned. Kl.* II, 44, aant. 6, en bl. 96, aant. 1.

2) *Iemand ondergaan* met reden, iemands steun wegnemen door redeneering en zoo hem tot andere gedachten brengen, hem trachten over te halen, te overreden. Zoo ook Vondel 3, 833:

Die jongman is te kuisch en liet zich noit gezeggen,

Hoe minnelijk mevrouw hem *onderginck* en badt.

Zie *Ned. Wdb.*, kol. 1306 vlg., alsook de aant. op vs. 728.

3) De *stag* (vr.) is het staande touw, dienende om een mast te steunen en te beletten achterover te slaan. De spreekwijze: *iemand over stag werpen* bet. *iemand van zijn stuk brengen, hem of zijne redeneering omverwerpen*. Bij Vondel 2, 606 vindt men de uitdr. *over staegh werpen* (uit *stage*); hd. *das stag* (*stages*). Ook noorsch, deensch, zweedsch *stag*. Zie Weigand, *D. Wtb.* 2, 791, en Van Lennep, *Zeemanswdb.* op *stag*.

4) *Allengs*, niet uit *lang*, maar uit *aleenkinge*, d.i. een voor een, langzamerhand; vgl. vs. 1638. Zie *Ned. Wdb.* op *allengs*. *Een* is in 't mnl. ook bijw. met de bet. *eens*. Ook is *allengskens* niet gemaakt van *allengs*, maar omgekeerd. Zoo is *almacht* gevormd uit *almachtig*, *baldaad* (17de eeuw) uit *baldadig*, *bouwval* uit *bouwvallig*, *martelen* uit *martelaar*.

5) *En*, de oudtijds voor het werkwoord gevoegde negatie, die, even als nog in het Fr., dubbel was: *ne — pas*, *en — niet*, b.v. „ik en hoorde hem *niet*.” Nog zegt men hier en daar: dat ik het niet

aleenkinge

VRERICK.

In 't eerste niet: het hoort nochtans, al hoort het spa.

VOLCKAERT.

1635 Wel Heerschap, het wort tijt: wy dienen werck te spoeden¹⁾.

VRERICK.

Laet my begaen, en schuw hardtneckigheid te voeden

Door eenigh dreigement, of scheltwoort, fel en bits.

Wie zacht een duin beklimt, genaect allengs het spits²⁾.

VRERICK. LANTSKROON. VOLCKAERT.

HEEREMAN.

VRERICK.

Velleedes uitspraec klonck zoo luidt, gelijk een donder

1640 In d'ooren van het volck: het geef dan niemant wonder³⁾,

Dat ghy verslagen zit om uwen Adelaert:

Want voesterkinders zijn den voestervadren waert;

Te meer, zoo deught en geest en gunst⁴⁾, hun aengeboren

En ingeschapen, oogh en hart en zin bekooren:

1645 Dit leert d'ervaerenheit den mensch, van hant tot hant⁵⁾.

De huisman mint veel meer zijn opgequeeckte plant,

En die hy meste en snoeide om weeligh op te komen,

Dan aengekochten gront, bezet met oude boomen;

Byzonder als zy tiere en voortbreng' zulck een ooft,

1650 Dat alle boomgaerts tart⁶⁾, en strijckt de kroon van 't hooft.

en doe. Vgl. ook *tenware*, *tenzij*, waarin insgelijks de ontkenning en bewaard is. — Over eene andere bet. van *nergensna* (in één woord), in de uitdr. *dat lijkt nergensna*, zie *Taalk. Bijdr.* 2, 46—52.

1) *Werck spoeden*, het werk bespoedigen, zich haasten. Zoo ook Vondel 11, 212:

mijne driftten

Bestonden niemant oit te raeden *werck* te spoen

In een' onzekre zaeck.

2) *Spits*, onz. als *punt*. Nog over in de uitdr. *het spits afbijten*. (vgl. *Ndl. Wdb.* op afbijten). In de hier gebezigde opvatting *top*, *kruin* is spits thans ml.

3) De uitdr. *het geeft mij wonder, het geeft mij vreemd*, d. i. *het verwondert mij* zijn in de spreektaal hier en daar nog in gebruik, b. v. te Leiden.

4) *Gunst*, aangenaamheid van manieren, welgevalligheid, gracie.

5) *Van hant tot hant*, van ouds, eig. van geslacht tot geslacht. — *Ervarenheit*, ondervinding, ervaring. Vgl. vs. 836.

6) *Tarten*, zie vs. 1202.

Zoo hangen wy ons hart aen 't geen wy zellefs bouwen.
En zou een woeste bijl dien stam ter neder houwen;
Zy ging eerst door ons hart dan door dien jongen stam ¹⁾.

L A N T S K R O O N.

- Indien uw Hageroos dit onheil overquam,
1655 Ghy zout dit hartewee wel levendigh gevoelen.
't Valt mackelijck zijn vlack in 's anders bloet te spoelen.
Men voelt zijn eigen eerst, een anders weedom lest.
Een vreemden ²⁾ oordeelt vreemt, een vader allerbest.

V R E R I C K.

- Wy strijden niet: ick heb mijn sterckheit niet te roemen³⁾.
1660 Mijn dochter en uw zoon zijn uitgeleze bloemen;
Hoewel men zijn geslacht, en niet haer ouders, kent,
Al schijntze ons ongemeen. Ick hoopte uw abele ⁴⁾ ent
Te zetten op mijn hout: nu schijnt my dit t'ontschieten.
Zoo loopt ons hoop in 't riet: en wy, ocharm, genieten
1665 Den bloessem, niet de vrucht, van 't lang gehoopte goet.

Z L A N T S K R O O N.

Ick vat dit vonnis niet: dees bloedige uitspraek moet
Wat anders in den zin dan in den klanck beduiden.

N V O L C K A E R T.

Wel Heerschap, vat ghy niet de woorden zoo die luiden⁵⁾?

Z H E E R E M A N.

Leert ghy het Heerschap dan der Goden spraeck verstaen?

1) Men zou verwachten *eerst- en dan* of *eer- dan*. Doch in de gedachte zijn deze beide constructies samengesmolten. Vgl. *Mnl. Wdb.* op dan en Franck, *Aant. op Alex.*, bl. 420. — *Ter neder*, zie vs. 1624.

2) De *n* is om den opvolgenden klinker achter het woord gevoegd.

3) D. i. wij hebben geen strijd, en ik behoef mij dus niet te beroemen op mijne kracht, wij zullen ons niet met elkander meten of vergelijken.

4) *Abel*, van lat. *habilis*, fr. *habile*, eng. *able*, eigenlijk *bekwaam*; maar daar bekwaamheid zich op velerlei wijzen openbaart, zijn er verschillende schakeeringen in de beteekenis van dit woord, als: afgericht, handig, behendig, listig, loos; maar ook bevallig, lief; aardig, knap (*Ned. Wdb.* 1, 605). Zie ook *Mnl. Wdb.* op *abel*. In laatstgenoemden zin wordt het ook gebezigd in Kolm's *Malle Jan Tots boertige vryery*, door Van Lennep aangehaald:

Seer aardigh beslepen, begueft en cortoyts,

Abel, aenvalligh, levendigh en wat moys.

— *Ent*, entrijs.

5) *Zoo die luiden*, gelijk zij luiden.

V R E R I C K.

1670 Nu Heemraën, luistert toe, en hoort ons reden aen.

V O L C K A E R T.

Zal Heereman my nu der Goden spraek vertolcken?

V R E R I C K.

De Godtheit schuilt in bosch, in wateren, en wolcken:
 Indien het anders waer', men had geen tolck van doen.
 Velleede weet en leert hoe iemant Godt verzoen'.

L A N T S K R O O N.

1675 Velleede leert het ons, indienwe dit begripen ¹⁾).

V R E R I C K.

Men hoeft, daer klaerheit is, de herssens niet te slijpen ²⁾.
 De woorden brengen 't meê: de woorden leggen klaer.
 Doch zoo ghy middel ziet, hem (zonder lantgevaer
 En plagen op den hals van 't arme volck te halen)

1680 Te redden; wijs het aan. Men kan maer eens ³⁾ verdwalen
 In zulck een wightigh stuk. Ghy hoort den eisch van 't lot.

L A N T S K R O O N.

Ick hoor den eisch of niet. Is Godt nu tegens Godt ⁴⁾?

V R E R I C K.

Geensins: geen Godtheit sprack noch oit zich zelve tegen.

L A N T S K R O O N.

't Is dan noodzaeckelijck hier anders meê gelegen.

V R E R I C K.

1685 Geef reden van dat woort, indien ick 't vatten zal.

L A N T S K R O O N.

Eischt Pan een' ram, of bock, of stier uit onzen stal?

V R E R I C K.

Hy eischt ons Adelaert, dat bitter ⁵⁾ valt te zwelgen.

1) D. i. als wij maar goed begripen op welke wijze.

2) *De herssens slijpen*, zie vs. 588.

3) *Maer eens*. Men kan zich in zulk een gewichtige zaak wel eens vergissen. Dat *maer eens* hier de bet. zou hebben van *slechts eenmaal*, komt mij onwaarschijnlijk voor. Doch voorbeelden van *maer eens* in de bet. *wel eens* kan ik niet bijbrengen. Vgl. intuschen vs. 239 en de Aant., en de 17de-eeuwsche interjectie *maer, maer!* die met ons *wel, wel!* gelijkstaat (*Voorhout* 38, e. e.).

4) Daar hij iemand als offer eischt, die zelf van goddelijke afkomst is. Zie vs. 1690.

5) Vgl. onze uitdr. *een bittere pil om te slikken*.

LANTSKROON.

Hy eischt dan 't bloet van Helt, die schoot geen andre telgen¹⁾.

V R E R I C K.

Wat raet? wie verreght Pan een andere offerboet²⁾?

LANTSKROON.

1690 Hy eischt dan 's Woudts godts neef³⁾, ten zoen van 's vaders
[bloet?

V R E R I C K.

Wat sterflijk mensch kan Gode of durf hem wetten stellen?

LANTSKROON.

Een ongevoeljk⁴⁾ mensch kan licht een oordeel vellen.

V R E R I C K.

Ick oordeel niet, maer spreek Velleedes oordeel na.

LANTSKROON.

Zoo schut men met mijn ramp een algemeene scha.

V R E R I C K.

1695 't Gemeen heeft deze scha nu twintigh jaer gedragen.

LANTSKROON.

De bloessem van ons zijde is zevenmael geslagen.

V R E R I C K.

Het lot viel twalefmael de Noortzy fel te beurt⁵⁾.

LANTSKROON.

Dit achtste weeght veel meer dan al wat ghy betreurt.

V R E R I C K.

X Men houde ons buiten schult: dat lot was hem beschoren⁶⁾.1) *Telgen schieten*, kroost voortbrengen.2) *Offerboet*, d.i. een boete, in een offer bestaande, hier vr. Zie voor boet, vs. 1010 en voor vergen, vs. 1712. Het woord komt ook voor vs. 2110 in de bet. offerhande, en *Jephtha* (Vondel 8, 49): ick . . . ben Gode een offerboet. De zin is: Wie kan van Pan eischen, dat hij zich op eene andere wijze zal laten verzoenen.3) *Neef*, kleinzoon. Vgl. ons *naneeff*, en zie Vondel 2, 232: Ick (*Hecuba*, de moeder van Hector, den vader van Astyanax) most . . . Mijn' dochter Polyxeen, mijn' neef Astyanax Sien sneuvelen door 't stael.4) *Ongevoeljk*, zie vs. 1191.5) *Fel te beurt vallen*, hard aantasten, zich aan iemand op eene onaangename wijze doen gevoelen. *Te beurt vallen* werd vroeger ook van ongewenschte gebeurtenissen gebruikt. Vgl. *gebeuren*, vs. 1315.6) *Beschoren*, een vorm van het zw. ww. *bescheren*, d.i. toedee-len, beschikken (van het noodlot). Het moest dus eigenlijk *bescheert* zijn, gelijk het hd. ook zegt. Zie vs. 1923.

LANTSKROON.

1700 Ick heb hem hierom niet tot mijnen zoon verkoren.

V R E R I C K.

Al sneuvelt ¹⁾ hy, wy staen in tal noch ongelijk.

LANTSKROON.

Het scheelt slechts vier: uw zijde is ruim zoo volleckrijck²⁾.
Dees eenige overtreft alle anderen in waerde.

V R E R I C K.

Hier gelt geen waerde of bloet, of wie hem won, en baerde.

LANTSKROON.

1705 Hervat de keur nog eens.

V R E R I C K.

Beschimp het recht van Godt.
Dat lijdt de Noortzy niet: zy houdt zich vast aen 't lot.

H E E R E M A N. *Z*

Het dient haer nu ³⁾: zy dorst het eertijts tegenstreven.

V O L C K A E R T.

Toen viel het ongelijk: zy most het nochtans geven ⁴⁾.

H E E R E M A N.

Zy keeck oock bang genoegh.

V O L C K A E R T.

Maer banger niet dan ghy.

V R E R I C K.

1710 Nu Heemraet, houdt gemack, en rust van wederzy.

LANTSKROON.

Men zal de Godtheit eer ⁵⁾ door zulck een offer tergen.

1) *Sneuelen*, freq. van *sneven*, vallen (snaf, gesneven). Thans alleen van den dood op het slagveld gebruikt. Zie Huyd. *Proeve* 3, 137 vlgg.

2) *Volleckrijck*, zie vs. 1816.

3) *Iemand dienen*, als onpers. ww., iemand van pas komen, in zijn kraam te pas komen.

4) *Het geven*, het gewonnen geven, het opgeven. Een beeld, aan het spel ontleend. — *Het viel ongelijk*, het was onbillijk. Vgl. vs. 1421: *tvalt oneven*.

5) *Eer*, veeleer (nl. dan haar te verzoenen).

V R E R I C K.

Zoo most de Godtheit zelf ons niet dit offer vergen ¹⁾).

L A N T S K R O O N.

Zoo most men godlijk bloet niet hangen aen de keur²⁾).

V R E R I C K.

Uit keurkrackeel ontstont dan licht een erger scheur.

L A N T S K R O O N.

1715 Het ga zoo 't kan, zoo 't wil: men moet zich noch beraden.

V R E R I C K.

Hoe lang beraên? men moet het offer niet verspaden ³⁾).

L A N T S K R O O N.

Men stelle een' onverlaet ⁴⁾ of booswicht in zijn steê.

V R E R I C K.

Dat brengt het lantgebruick noch zoenrecht geensins meê.

L A N T S K R O O N.

Verander het gebruik: de noot verkeert de zeden.

V R E R I C K.

1720 Men is uit hoogen noot tot dit altaer getreden.

L A N T S K R O O N.

Wanneer geneest ons Pan van zulck een lange smert?

V R E R I C K.

Zoo dra de wilde boogh hem micke naer zijn hart ⁵⁾).

L A N T S K R O O N.

Velleede spelde dit vergeefs een ry van jaren.

1) *Vergen*, ook vs. 1689. *Vergen*, verwant met *vragen* (reeds in het ohd. bestonden *fergôn* en *fragên* naast elkaar), regeerde vroeger een dubbelen acc. (of een dat. van den pers. en een acc. der zaak, dit is niet uit te maken).

2) *Hangen*, trans.: laten hangen, blootstellen aan de onzekere kans van het lot. Zie vs. 1764.

3) *Verspâden*, vertragen, uitstellen, hd. *verspâten* (*sich-*), zich verlaten, vanwaar *verspâtung*; van *spade*, laat, hd. *spât*, got. *speds*, Weigand, *D. Wtb.* 2, 751. Zie Hooft, *Ned. H.* 916: 'Dat de kloeke weere zijnes zoons hem in 't zwichten van Antwerpen wel een half jaar *verspaait* had.'

4) *Onverlaet*, zie vs. 1063.

5) Zie vs. 201 vlg.

V R E R I C K.

Te zijner tijt zal Pan verzachten, en bedaren.

L A N T S K R O O N.

1725 En ondertusschen komt dees lantplaegh om mijn zoon.

V R E R I C K.

En om meer anderen. Zoo wort men ramp gewoon.

V O L C K A E R T.

Ja Heerschap recht, zoo leert een lantheer meê gevoelen
Hoe dit een lantman ¹⁾ smert.

H E E R E M A N.

Ghy zoekt uw moet te koelen ²⁾
Met schimpen op den Heer. Wat quelt ons Volckert nu!

V O L C K A E R T.

1730 Wat quelt ons Heereman! Hoe na zal 't recht ³⁾, om u
Of 't Heerschap hier van daegh zijn' gang niet kunnen
[krijgen?

V R E R I C K.

Terwijl men handelt, laet, ay laet den Heemraet zwijgen,
Of spreken met bescheit: men geef de reden plaats.

Ghy waert, voor 't lantgeschil, van outs getrouwe maets.

1735 Al ging de vree van honck ⁴⁾, zy kan noch weder komen:
Zy groeit wel weder aen, als afgehouwe boomen.
Wat my belangt ⁵⁾, ick zie de vruchten van den twist,

1) *Lantman*, ingezetene, onderdaen. Vgl. *lantsknecht*, vs. 239.

2) *Moet koelen*, de eenige uitdrukking, waarin *moet* de in 't mnl. gewone beteekenis *toorn*, *gramschap*, behouden heeft. — *Wat quelt ons*, wat geven wij om V.

3) Zie vooral de uitvoerige aant. op vs. 1345 over dergelijke elliptische vragen in de 17de eeuw, als *hoe dus*, *hoe nu toe*, *hoe dan toe*. Vgl. *Warenar* 1446: *hoe dat*; 1018, 1224: *hoe zoo*; ons *hoe zoo*, *hoe dat zoo*. De oorsprong der uitdr. *hoe na* is nog niet geheel opgehelderd; denkelijk zal *na* een bijw. zijn met de bet. *ongeveer* (nabij). Van Vloten ziet in *na* een bijw. met de bet. van (in) *hoever*.

4) Zie vs. 1105.

5) *Belangen*, aangaan, raken, betreffen. In het mnl. is deze bet. zeldzaam; wel kent het *belangen* in den zin van *verlangen* (als in 't ags.) en *belengen* in den zin van *bereiken*, eig. *zich in de lengte uitstrekken*. Vgl. eng. *belong*; hd. *belangen*, *anbelangen*; Ndl. *Wdb.* op aanbelangen, en E. Müller, *Eng. Wtb.* op *belong*. Kil. heeft behalve *belanghen*, *pertinere*, ook *belanghende*, hetzelfde als *aengaende*. Ook ons zoo gewone znw. *belang*, fr. *intérêt*, is in het mnl. nog zeldzaam of misschien wel geheel onbekend. Kil. heeft *belangh*, *verlangh*, res *momentosa*, *necessaria* (eene zaak van gewicht).

- En hoe men in den twist van weêrzy zich vergist,
 En door 't vergissen elck om eige schult moet bloeden.
 1740 Nu dient men noch by tijts het quaetste te verhoeden,
 Op dat geen boozer lucht zich in dees pleitkoorts meng',
 En Zuidt- en Noortzy beide om hals en have breng' ¹⁾;
 X Dies laet ons elck met raet en daet den oirbaer ramen ²⁾.

LANTSKROON.

- Verschoont mijn' zoon, en brengt van wederzy te zamen
 1745 Wat voort tot pais, en vrede ³⁾, en rust gedjen kan.
 Ick geef mijn stem aen u.

V R E R I C K.

Gehoorzaem vader Pan :

- Wy zullen morgen vroegh van 't ander gaen beginnen.
 Wie andren winnen wil, moet eerst zich zelf verwinnen.
 De kudde volght den ram gewilligh op zijn spoor.
 1750 Getroost u Adelaert ⁴⁾, en geef het recht gehoor.

LANTSKROON.

Wat baet nu al mijn zorgh, zoo menigh jaer gedragen?
 Ik rechte een' winthont af, en worgh hem voor het jagen.
 Ick vockte een veulen aen, en jaegh het in zijn doot.
 Ick leerde een' schoonen valck, en drenck ⁵⁾ hem in de sloot.

1) *Brengen om iets*, berooven van, doen verliezen. Zie *Ndl. Wdb.* op om, 2de Art. Ook het hd. heeft in derg. uitdrukkingen *um* (er kam *um* sein geld); daaruit blijkt, dunkt mij, dat wij hier het gewone voorz. *om* hebben, en dat men dus zijn toevlucht niet behoeft te nemen tot het aannemen van een ander woord *om* = hd. *ohne*. Hoe dan dit *om* te verklaren, is niet zeker: gewoonlijk neemt men een ellips aan (er kam *um* sein geld, nl. zu zahlen). Gewoon is de mnl. uitdr. *die waers om tien pont*, d. i. *die verbeurde 10 pond*.

2) D. i. het nut, het voordeel beramen. — *Oirbaer*, ml. *znw.*; hd. *urbar*, onz.; mhd. *urbor*, vr. Zie Weigand, *D. Wtb.* 2, 981, en vgl. boyen vs. 318.

3) *Pais en vrede*, zie vs. 742, 2128 en 2152.

4) *Getroost u Adelaert*, berust in het lot van Adelaert, schikt er u in, hem te moeten missen. Zie vs. 1395.

5) *Drenken* als causatief van *drinken* is eigenlijk *doen drinken*, doch wordt ook in den zin van *verdrinken* gebruikt, b.v. Bredero, *Moortje*, bl. 51:

Die soo menighen Spangert hier op een kamp en daer op een
 [kant van een sloot]

Gheduwt hebt en *gedrenckt*, en sloecht en stacktse doot.

Vgl. eng. *drench* en het verwante *drown*. Als intrans. voor *verdrinken*, gebruikt Vondel het 3, 124, 34:

't Een smoort in roock, het ander *drenckt* in putten.

- 1755 Neen Adelaert, mijn zoon, ick geef u zoo niet over.
 Ick ly niet, dat men my beguichele ¹⁾, en betover'.
 Hack beucken af tot brant: legh rijsbosch op het vier:
 Hou eick en elzen om: — verschoon den lauwierier:
 Verschoon het eeuwigh groen: laet ander loof verwelcken!
- 1760 Ick voedde hem niet op om koe of schaep te melcken;
 Een kudde of ossendrift te drijven langs den wegh;
 Of braem en bes om loon te lezen op een hegh;
 Maer naer den eisch des struicks, waeruit hy is gesproten;
 Geensins om zulck een' schat te hangen aen dit loten.
- 1765 Indien de boogh hem trof, wie heelde oit zulck een smert?
 My dunckt die droefheit viel my, als een steen, op 't hart.
 Men sla wat anders voor: men kreuck ²⁾ dit bloedigh oordeel. x
 Geen vonnis leit zoo vlack, of goddijck bloet heeft voordeel ³⁾. x

WOUTER. LANTSKROON. VRERICK.

W O U T E R.

- Och Heerschappen, staet by: och Heemraet, staet ons by:
- 1770 De Zuidtzijde is in roer, en al de Noorder zy.
 Men graeft de paden op: de huisman raept vast steenen.
 De meester en de knecht, het dorp is op de beenen.
 De wijven huilen vast. De koe, het kalf, al 't vee
 Dat bulckt en blaetze na. Ick huil mijn hart in twee.
- 1775 De jongers ⁴⁾ komen voort met vorcken, schup, en haecken, x
 Met zeissen ⁵⁾, stock en tang: een ieder past ⁶⁾ te raecken.
 De zonnewagen hangt en helt al steil en schuin
 Voor over in de zee, geen hantbreet boven duin.

1) Zie vs. 1554.

2) *Kreuken*, hier overdrachtelijk in de beteekenis van iets uit zijn plooi, uit zijn verband brengen, bij uitbreiding: vernietigen. Zie *Uitlegt. Wdb. op Hooft*.

3) D. i.: Geen vonnis is zoo rechtvaardig (eig. glad, effen), of goddelijk bloet moet „een schreeffe voor” hebben, iets vooruit hebben. Zie over deze bet. van voordeel, *Warenar*, vs. 703, en de Aant. ald.

4) Jonger, *jongeling*; zeer bekend is ook het mv. *jongeren*, b.v.: de *jongeren* van Jezus; d. i. leerlingen (mnl. *leerjongen*, *leerkint*, *leernape*). Ook het enkv. *jonger* wordt in dezen zin nog gehoord. Zie over de verschillende vormen *jong*, *jonge*, *jongen*, *jonger* het opstel van Cosijn, in *Taal- en Lettb.* 2, 138 vlgg.

5) *Zeissen*, enkv., later door verkeerde opvatting *zeis* geworden. Vgl. *ui* voor *uien*, *baak* en *baken*, *wolk*, *raaf* en de aant. op vs. 1063.

6) *Passen*, er voor zorgen, zijn best doen. Zie vs. 755.

LANTSKROON.

Wat vraeght ghy naer de zon? laet ros en wagen rollen.

WOUTER.

- 1780 Och Heerschap, zinkt de zon, zoo raecht het lantaen 't hollen.
Men wacht den Wildeman: hy stapt al brullende aen:
Hy weet van dit krackeel. Wie kan hem tegenstaan?
Hy ruckt de boomen uit met aerde, en stronck, en wortel.
Verrascht hy Leeuwendael, hy trapt het vleck te mortel¹⁾,
1785 Of zet het al in brant wat heint is of ontrent²⁾.
Och, komt de Wildeman, zoo loopt het op een endt.
De maeghden staen gereet om Adelaert te leien,
Te wasschen in de beek, te kranssen, te beschreien:
Zy wachten slechts op 't woord: och mannen, geef het woort.

VRERICK.

- 1790 Nu Heerschap, kort beraet: men wil ons fel aen boort³⁾.
Ay, geef u zelven toch, om beters wil, gevangen.

LANTSKROON.

Och Adelaert, mijn zoon. Zoo ga het lot zijn gangen⁴⁾.

REY VAN LEEUWENDALERS.

KEER.

Nu volgh ons volgens 't lantgebruick,
Helaes! een hardt gelagh⁵⁾:

- 1795 Wy gaen met becken, krans en kruick

1) *Te mortel*, zie vs. 224. *Verrascht*, de juiste schrijfwijze van ons verrassen. Vgl. hd. *überraschen*.

2) *Heint of ontrent*, nabij of ver, dit moet het althans beteekenen, doch eig. bet. *heinde* (eig. *hende*) en *ontrent* hetzelfde. *Hen(t) of ontrent* wordt nog gehoord. *Heinde* (adverbiale datief van *hand*, dus *bij de hand*) komt ook voor in de uitdr. *om heinde en om bij*. Vgl. Vondel 4, 86, 1153: al wat hier *om heind* was of *ontrent*. Zie *Warenar* vs. 839, en de Aant. ald. en Huyd. *Proeve* 3, 216.

3) *Men wil ons fel aen boort*, nl. komen, d. i. men zal ons fel gaan bestooken, aantasten, als wij het sein niet geven.

4) *Zijn gangen gaen*, zijn gang gaan, zijn loop hebben. Het mv. komt in de 17de eeuw in deze uitdr. meer voor: zoo b. v. Westerb. 1, 26: 't Vryen moet syn gangen gaen. Zie *Ndl. Wdb.* kol. 226.

5) *Gelag*, ook van *liggen*, doch in de fig. opvatting van *gelegen zijn*. Vandaar dat *gelag* de bet. heeft gekregen van *lotsbeschikking*, *lot*, *toestand*. Vgl. hd. *lage*, en zie *Ndl. Wdb.* op *gelag* (2de Art.).

- U naer de zuiverplaets geleien ,
 En zuivren , kranssen en beschreien.
 Toen Oostwey ¹⁾ , ouder dan de dagh ,
 Gestarrent , zon en maen ²⁾ ,
 1800 De zon zagh ondergaen ,
 En d'eerste reis voor over rollen ³⁾ ,
 Geraeckte al 't lantschap aen het hollen :
 Het klonck met schup en tang
 Op beekens , en keeck bang :
 1805 Het huilde en kermde : o smart ,
 O keer dien gouden klood.
 Hoe valt ons d'oude nacht op 't hart
 Voor eeuwigh ! schut den noot.
 Die lamp te derven , is een doot ⁴⁾ .
- T E G E N K E E R .
- 1810 Out Oostwey , droef in slaep geschreit ,
 Ontwaeckte 's morgens vroegh
 Met vreught uit zijn onnozelheit ;
 Toen d'uchtend , voor den zonnnewagen ,
 Die naere grijnzen ⁵⁾ quam verjagen ,
 1815 De lucht allengs wat blijder loegh ⁶⁾ ,
 En 't volleck ⁷⁾ uit de wey ,

1) „Arkadien” volgens de kantteekening in de oude uitgaven. Vgl. vs. 1185, waar het *Oostlant* genoemd wordt.

2) De bewoners van Arcadie hielden zich voor het oudste der Grieksche volken en noemden zich *προσέληνοι*, d. i. ouder dan de maan. Zie Ovid. *Fast.* Lib. II, 289.

3) D. i. als het ware voorover storten in de zee (bij het ondergaan).

4) Waaraan V. deze mythe ontleend heeft, is mij niet bekend.

5) *Grijnzen*, hetzelfde als *Adam in Ball.* 121: de schaduwen en bleecke schimmen. — *Naer*, eig. *eng. nauw* (vgl. *eng. narrow*, *ndl. benard* en *Mnl. Wdb.* op *benaren*), bet. in de 17de eeuw, *doodsch*, *somber*, ook *donker*. Zoo b. v. Vondel 3, 132:

Door 't derven van hun lustprieelen
 En naere schaduw.

6) *Lachen* was vroeger sterk, gelijk het deelw. *gelachen* nog bewijst. Ook *loech* wordt nog gebruikt bij dichters en in Zuid-Nederland.

7) De *hijklank* van de liquidae (*l, m, n, r*) heeft in vele woorden een afzonderlijke lettergreep gemaakt, als *doren* naast *doorn*, *toren* naast *toorn*, *koren* naast *koorn*, *scheren* (*mnl. scherts*) naast *schern*, enz. Zie Franck, *Mnl. Gramm.* § 55. Bij andere woorden wordt die lettergreep alleen gemaakt als het in 't metrum vereischt wordt, zoo b. v. *berrighgeld*, *verreght*, *ontferremt*, *burregers*. Zie ook vs. 1689, 1702 en 1949.

- Den doier van het ey
 Der weerelt, of de schijf der schijven ¹⁾
 Zoo schoon vergult zagb boven drijven ,
 1820 Gelijckze 's avonts zonck.
 Maer och, dees heldre vonck
 Voor eeuwigh uitgedooft,
 Met eenen kouden steen,
 Ons van die hope en troost berooft.
 1825 Het graf verwacht het been ²⁾ :
 De geest zal waren ³⁾ hier beneên.

1) *Schijf der schijven*, eene uitdrukkingwijze aan het hebreeuw-
 sche spraakgebruik ontleend, zoo b.v.: *o God der Goden, het boek*
der boeken (de bijbel), *de dag der dagen* (de groote dag); zoo bet.
aller treurspelen treurspel (het treurspel bij uitnemendheid); *de schijf*
der schijven: de groote of schoone schijf, de zonneschijf. In ons ge-
 woon spraakgebruik doorgedrongen, bet. eene dgl. uitdr. *aarts*-. —
 Zoo spreken wij van *een bok der bokken*, *een uil der uilen*, *een engel*
der engelen, enz.

2) *Het been*, het gebeente.

3) *Waren*, blijven, blijven zweven; hd. *währen*. In dezen zin
 slechts van onstoffelijke zaken in gebruik, gelijk ook *rondwaren*.

HET VIJFDE BEDRIJF.

LANTSKROON. ADELAERT. VRERICK.

LANTSKROON.

- Wy naecken ¹⁾ d'offerplaats: helaes, men kan niet spader.
Mijn waerde zoon, vergeef, vergeef het uwen vader,
Die, als zijn eigen kint, u opvoedde in zijn huis,
1830 Dat hy, geperst door noot, en schricklijk lantgedruis,
Het onverzoeuwaer recht des Zoendaghs niet kan schorten.
Godtvruchtigheit verbiet de Godtheit te verkorten ²⁾:
Medoogenheit gebiet dat ick uw leven spaer'.
Wat voelt mijn geest een' strijt! o wreet verzoenaltaer,
1835 O zode, durftghe ³⁾ wel het bloet der Goden lecken,
Daer lindschaduwē oock spin en padden decken?
En zal dit heiligh root besprengken 't groene bedt,
Dat noit met zulck een bloet gevlaecht wert, en besmet?
Wat raet, mijn kint? De zon van uwe jeught aen't blincken,
1840 En naulix opgegaen, begint in 't gras te zincken,
Als d'andre zon in duin: maer dees keert morgen weër;
Het licht van uwe jeught en jongkheit nimmermeer.

ADELAERT.

Mijn vader, langer niet mijn vader in dit leven,
Ghy hebt uw eigendom de Godtheit zelf gegeven,

1) *Naken*, naderen. Vgl. de bijbelsche uitdr.: „Naak tot God en Hij zal tot u *naken*.” Thans kan nog slechts eene zaak ons *naken* of *genaken*. *Naken*, van *na* (hd. *näch*) heeft de oorspr. keelletter behouden, die *na*, *naar*, *nader*, *naderen* hebben verloren. — *Men kan niet spader*, het kan niet worden uitgesteld.

2) *De Godheid verkorten*, haar te kort te doen, hare rechten verkorten. — *Schorten*, opschorten, tegenhouden.

3) *Durft*, hier reeds de tegenwoordig algemeene vorm, waarnaast ook in dit stuk meermalen *durf* en *derf* voorkomt. Zoo b. v. vs. 105, e. e.

- 1845 En ick my zelven gansch vereert ¹⁾ aen 't algemeen;
 Benijme niet dien krans, een lot, dat ieder een
 Niet toevalt. Laetme gaen den schutter zelf verrassen.
 Rechtschapen karel past ²⁾ op dootshoofd noch grimmassen ³⁾
 Van grijs of schors ⁴⁾ des doots, die kinders hier vervaert.
 1850 Geluckigh sterft hy, die zijn doot met eere paert.

V R E R I C K.

- Nu hoor ick Waerandier noch leven in den zone,
 En ken hem in zijn kroost ⁵⁾. Dat vader Pan u kroone,
 Die uwen vader volgt in moedigheid en deught.
 'k Geloof zijn assche springt en huppelt nu van vreught;
 1855 Indien de beenders noch, in hun geruste stoelen ⁶⁾,
 Zich moeien met ons lot, en iet van 't weereltsch voelen.
 Hy scheidde met dit woort, van Koenraets arm gestut:
 „Ick leefde minst voor my, en sterf om 's anders nut.”
 Ga hene, groet dien helt: vertel hem d'ongelucken,
 1860 Die, na zijn ongeluck, niet lieten ons te drucken.

L A N T S K R O O N.

Mijn zoon, indien u noch iet weereltsch quelt, en smart,

1) *Vereeren*, opdragen, schenken, beschikbaar stellen. Wij kunnen het ww. in dezen zin niet meer als wederk. gebruiken. Vgl. het bekende gedichtje van Beets: Een vorst *schenkt of vereert*, maar *biedt niet aan*.

2) *Passen op*, geven om. In overeenstemming met het mnl. spraakgebruik, staat in zinnen met eene algemeene strekking het onderwerp zonder het lidw. *een*. Zie *Tekstcritiek*, bl. 77, en *Theoph.* vs. 1543.

3) *Grimas*, van fr. *grimace*, en dit van 't germaansch, is eigenlijk een vertrokken gezicht. Vgl. ags. *grima*, masker, mom (Diez 2, 139). V. schrijft *grimmas*, daar hij het in verband brengt met het ww. *grimmen*, d. i. dreigende blikken werpen. Zoo ook 8, 517. *Grimmassen* zal hier wel beteekenen *beuzelingen als*.

4) *Schors*, overdrachtelijk ook voor het uiterlijk, de gedaante, het omhulsel. Zoo werd het ook van het menschelijk lichaam gebruikt. Verg. Vondel 9, 435:

terwijl de *schors van 't lijf* de ziel belet
 Dees klaerheit in haer kracht t'aenschouwen zonder smet.
 Verg. Huyd. *Proeve* 2, 441. — *Grijs*, het „mombakkes”, het nare leelijke gezicht. Vgl. voor het woord *mombakkes*, Hooft, *Schijnh.* (uitg. Pantheon) bl. 77: de droomen gaen voor *mom met een backes*, dat nae de waerheit geconterfeit is, maer in der daet sijn 't valsche logenen. — *Vervaert*, zie vs. 679.

5) Hier *kroost* reeds in onze beteekenis. Vgl. vs. 1203 en de Aant. ald.

6) *In hun geruste stoelen*, in de verblijfplaats hunner rust.

Ontdeck my voor het leste al wat 'er leit op 't hart.
De Hemel blijve op ons in eeuwigheit verbolgen,
Indien wy uw verzoek en jongsten wil niet volgen ¹⁾).

ADELAERT.

- 1865 Ick heb een bede op ²⁾ u, en twijfel 'er niet aen
Zy wort gewilligh van u beide toegestaen
Aen een', die gaerne sterft, en vrolijcker zal sterven,
Indien hy na zijn doot 't beloofde magh verwerven.

VREERICK.

- De lantkappel, de beeck, de lindeboom, de lucht,
1870 Het velt, het stomme vee, de vogel in zijn vlucht
Getuigen van uw bede, en 't geen wy u beloven.

LANTSKROON.

De donder sla het ooft met vlaegh op vlaegh van boven;
De hagel sla met kracht den bloessem op den boom,
Houdt elk van ons u dit niet eerelijk en vroom.

VREERICK.

- 1875 De koe ga grazeloos ³⁾ en dor en mager quijnen;
De vogel schuwe ons lucht; de duin ⁴⁾ verjaegh de knijnen;
De visseher vange en visch' gedurigh ⁵⁾ achter 't net;
Indien men dezen eedt niet nakome, als een wet.

ADELAERT.

- Houdt op, ick ben gerust, en zonder eedt te vrede.
1880 Uw woort is my genoegh: ook wil ick met geen bede,
Die hooger dan de maght, en boven reden ga,
Belasten eenig mensch, noch moeien tot zijn scha.
Ghy, vader, weet het wel, en d'omgelege dorpen
En duinen, hoe ick 't oogh zoo vierigh had geworpen
1885 Op schoone Hageroos; hoe d'ongelegen tijt ⁶⁾)

1) *Volgen*, inwilligen, opvolgen, gevolg geven aan.

2) *Op u*, tot u. Zie vs. 1248 en 1890, en *Warenar*, vs. 1191 en de Aant. ald.

3) *Grazeloos*, zonder gras. Vgl. *grazig*, *grazen*.

4) *Duin*, vr. als vs. 405.

5) *Gedurig*, voortdurend. Zie *Ned. Wdb.* op *gedurig* en voor het synon. onderscheid op aanhoudend. — *Achter het net vischen*, visschen op eene plaats waar een ander (zonder dat men het bemerkt) een net heeft geplaatst, en men dus niets vangt. Thans vooral in fig. opvatting in gebruik.

6) *Ongelegen tijt*, ongeschikte tijt, de treurige tijdsomstandigheden. Thans nog slechts in gebruik in de uitdr. *op ongelegen tijden* (b. v. in *De Genestet*, *de Humorist*).

*van de 1/2 schalen
aan uitbreiden*

- En twist my dit geluck misgunt hebbe en benijt.
 Zy blijve niettemin onschuldigh, onbesproken.
 De min is keur, geen dwang. Het werde¹⁾ niet gewroken
 Aen iemant, die mijn woort ter quader trouwe hiel²⁾.
 1890 'k Verzoek alleen op u, indien het zoo geviel,
 Dat deze schoone bloem oock maeght quaem t'overlijden,
 (Zy leve na mijn doot) ghy woudt mijn grafsteê wijden
 Met zulck een zuiver lijck, en onder eenen zerck
 Haer zincken³⁾ in mijn graf, met dit gedicht, en merck:
 1895 „Hier sluimert Hageroos, by Adelaert gezoncken:
 Haer koudt gebeente kan zijn assche noch ontvoncken.”

L A N T S K R O O N.

- Ick zweer, zoo dat gebeure, en hou het voor gewis,
 Een staetsi zal haer lijck, gelijkze waardigh is,
 Gebeuren⁴⁾, langs den wegh, bestrooit met groene meien,
 1900 En palm en lauwerier; ick zelf de baer geleien,
 En volgen hangends hoofts, en storten overluit
 Mijn' zegen over uwe en hare beenders uit.

V R E R I C K.

- Een ieder wil⁵⁾ zijn gunst aen zulck een staetsi schencken;
 Geen huisman dan zijn vee in sloot of beke drencken;
 1905 Geen koe zal haren mont eens zetten aen het gras;
 Dat treure, als of zijn groen verflenst⁶⁾ verstorven was.
 Men zal uw' zerck rontom beplanten met cypressen,
 En wenschen datze in 't graf uw minnevier magh lesschen⁷⁾.

1) *Werde*, praesens conj. van *werden*, *wart*, *worden*, *geworden* (mnl.). Zie Franck, *Mnl. Gramm.* § 141.

2) D. i. die mijne woorden niet hield voor oprecht gemeend. *Quade trouw* wordt bij ons in een slechter bet. gebruikt. — *Hiel* voor *hiel*, uit *hield* geassimileerd.

3) *Zinken*. Het st. ww. *zinken* had in de 17de eeuw ook de bet. van het caus. *zenken*, dat in het hd. het gewone woord geworden is, doch in 't ndl. in onbruik geraakt. Vgl. Vondel 6, 281:

Een gruwelijke orkaen wil plotsling u bevallen,
 En *zincken* in een poel, en afgront, zonder gront.

4) *Gebeuren*, zie vs. 1315. — *Meien*, zie vs. 386.

5) *Wil*, zal. Zie vs. 842 en 1391.

6) *Verflenst* en *verslenst* (uitg. Alb. Thijm) zijn beide goed; de bet. is dezelfde, doch de vormen hebben natuurlijk niets met elkaar te maken, evenmin als *slenter* en *slenter*, die ook hetzelfde beteekenen. *Verflenst* is thans uitsluitend in gebruik; zie De Jager, *Freq.* 2, 112; daarentegen *verslensen* in de 17de eeuw gewoner (*ald. 522 vlg.*).

7) Zie o. a. vs. 214 en 945.

ADELAERT.

Mijn vader, laet ick u omhelzen met een' kus.

LANTSKROON.

- 1910 Mijn zoon, dat geene doot d'oprechte liefde blussch',
 Waermede ick u, een wees, uit vaderlijk ontfarmen,
 Ontfing in mijnen schoot, en druckte met deze armen
 Zoo hartlijk aen mijn hart, het welck benauwt, alree
 Dien wilden pijn gevoelt. O smert! o hartewee!

ADELAERT.

- 1915 De goden loonen u al 't goet, aen my bewezen;
 Schep moedt: rechtschapenheit behoort geen' pijn te vreezen.

VRERICK.

Dat ick u mede omarme, o roem van Leeuwendael!
 Ga rustigh hene: sta zoo pal, gelijk een pael.
 Uw vromicheit ¹⁾ zal doot, en boogh, en pijn vervaren.

ADELAERT.

- 1920 Dat u de Goden lang tot nut der menschen sparen.
 Ontslame: laet ick my vernedren ²⁾ op mijn kniën,
 En voor de lantkappel noch d'uiterste eere biën
 De Godtheit, die my wacht ten offer, haer beschoren ³⁾.
 O vader Pan, ben ick uit 's Woudtgodts stam geboren,
 1925 En eerde ick altijd vroom de Godtheën van de jaght,
 Van acker, bosch, en vee, en wat men heiligh acht,
 Zoo laet u door mijn doot voor 't lest genadigh stillen:
 Verbie zulck offeren, dit jaerlijcks menschespillen;
 Een bloetwet al te zwaer. Vermorwt u 's volcks geklagh,
 1930 Zoo geef dat Leeuwendael eens adem scheppen magh.
 Hier op neem 't offer aen, dat wy u heden schencken.

VRERICK.

't Gaet wel, de Godtheit schijnt u gunstigh toe te wencken.

1) Zie bl. 7, aant. 2.

2) *Vernederen* (*zich*-), zich verootmoedigen. *Zich vernederen* heeft thans eene min of meer afkeurende bet. gekregen. Men *vernedert* zich voor God, wanneer men zich voor hem in het stof werpt, om hem een vergriep tegen zijne hoogheid te doen vergeten; men *verootmoedigt* zich, als men Hem de schulden belijdt, die men met alle menschen gemeen heeft.

3) *Bescheren*, toedeelen, Hd. *bescheren*, *bescherte*, *beschert*, wordt in het Nl. verkeerdelijk sterk vervoegd. Ohd. *piscerian*, *piscerita*. Het is een van *scheren*, snijden, afgeleid ww. Verg. Grimm, *D. Wtb.* 1, 1563; *T. en Lettb.* 2, 55 vlgg., en boven vs. 1699.

ADELAERT.

- Nu entlijk ree gestaen voor 't outer van den boom.
 Waer blijft de Wildeman? ick wacht hem, dat hy koom'.
 1935 Ay, vader Lantskroon, ay, wat keert gy 't hooft ter zijde?
 Wat schroomt ghy het geluck, dat my fortune benijdde ¹⁾,
 En weigerde al te lang, t'aenschouwen? Keer u om.
 Zoo tart mijn hart den pijl, en heet hem wellekome.
 De Wildeman genaect: zijn schreden zijn niet verre.
 1940 Ick zaegh mijn heil voltoit, zoo nu mijn morgenstarre,
 Mijn lieve Hageroos hier tegenwoordigh stont,
 En my gewaerdighde ²⁾ mijn' geest met haeren mont
 Te vangen, als de ziel ter hartwonde uit zal vaeren,
 Noch root en warm van bloet, van bloet, hetwelck ick gaeren
 1945 Ten besten geve, indien ick in haer gunste sterf.

WILDEMAN.

- Hier is de Wildeman, de Lantplaegh, het bederf
 Der wrevelmoedigen ³⁾, die d'Ackergoôn onteeren.
 Hy liet zich van geen' Reus noch Herkules braveeren,
 Van Moor, noch Polyfeem, noch hallef man en paert ⁴⁾,
 1950 Noch menschevreters, die afgrijslijk wilt van aert,
 Gebogen voor zijn' boogh en knodts, zich laten binden.
 Hy groeit in menschejaght, en rooven, en verslinden,
 En stapt waer hem de wraeck der Goden henedrijft.
 Het gelt nu Leeuwendael, dat noch krackeelen blijft.
 1955 Waerachtigh dat 's het wit, het welck ons past te raecken.
 Sta vast, dit horenpunt ⁵⁾ zal door de ribben kraecken.
 Daer leit het quastigh ⁶⁾ hout, ons knodts, zoo lang in 't gras.
 Nu stijgh dien heuvel op, en mick, en schiet hem ras.
 Welaen, mijn fixe boogh, ghy hebtme noit bezweken ⁷⁾;

1) *Benijdde*, als meermalen zw. vervoegd; zie vs. 1409.

2) *Gewaerdighde*, zie vs. 322.

3) *Wrevelmoedig*. misdadig. Vgl. hd. *frevler*, *frevelmut*, en Grimm. *Wtb.* 4, 171 vlgg.

4) Hiermede worden de Centauren bedoeld.

5) D. i.: de pijl met hoornen punt. Zie voor het onz. geslacht van *punt*, vs. 1579 en 1607.

6) *Quastigh*, met kwasten, oesten of noesten bezet. Verg. *Uitlegk. Wdb. op Hooft* 3, 198.

7) *Bezwijken* met den 3den nv. des persoons, *iemand begeven*. Zie Huyd. *Proeve* 3, 89 vlgg.; De Jager, *Versch.* 192 vlg., en *Mnl. Wdb.* op *beswiken*.

- 1960 Mijn wollefspees, te taey in 't recken om te breecken,
 Gedooch dat ick u spann' veel stijver dan voorheen.
 Nu op den nagel eerst de scherpeit van het been
 Des pijls aldus geproeft: het noodighste moet voorgaen.
 Nu aengeleit: sta vast: sta vast, dat zal 'er doorgaen.

HAGEROOS. ADELAERT. VRERICK. WILDEMAN.

HAGEROOS.

- 1965 Maer allereerst door my. De Wilde treff' mijn hart,
 Dat uwent halve ¹⁾ koen den strengen moortboogh tart.
 Mijn lief, mijn Adelaert, omhels my eens voor 't leste:
 Uw trouw verplichtte my: nu geef ick 't lijf ten beste,
 En trede in uwe plaets. Wat toeft de Wildeman?
 1970 Geen schooner wit dan dit. Dat hy den moortboogh spann'
 En aenlegge op mijn borst. Schiet toe, schiet toe, ghy rover.

ADELAERT.

Och Hageroos, mijn bloem, mijn troost, wat komt u over?

VRERICK.

Wat razerny is dit? wat dolheit komt u aen ²⁾?
 Vertreck, ick ly het niet.

HAGEROOS.

Hoe kan ick schooner staen?

- 1975 Zoo moet een lief haer lief beschutten, en beschermen.
 Zoo sterfze, wel getroost en vrolijk, in liefs armen.

ADELAERT.

- Ghy sterven? neen gewis. Dat ghy uw leven spilt ³⁾
 Voor 't mijn, en uwe borst my diene voor een' schilt ⁴⁾;
 Ick ly het niet: vertreck, vertreck, mijn uitverkoren.
 1980 De Goden eischen my, ten zoen van hunnen toren.

1) *Uwent halve*, om uwent wil. Zie Kluge, *Etym. Wtb.* op hal b, hal ben.

2) *Komt u aen*, in denzelfden zin als elders *gaet u aen*. Zie *Ndl. Wdb.* op a a n g a a n, en vgl. Vondel 8, 270: „Wat dolheit *quam u aen*.”

3) *Spillen*, uit *spilden* geassimileerd; mnd. *spilden*, *spillen* (*Lüben* 4, 325). Vgl. *hellen* uit *helden*, en *Tijdschr.* 1, 31.

HAGEROOS.

De Goden wraecken ¹⁾ my, zoo 't offer hun mishaeht.

VRERICK.

Hier wort een jongelingk vereischt, en geene maeght.

HAGEROOS.

Welaen, zoo laet een pijl dan twee gelieven paren,
 En recht door mijne borst in 's minners boezem varen,
 1985 En hechten hart aen hart, en lijf aen lijf te hoop ²⁾.
 Zoo paren minnaers best: men leit geen' vaster knoop.

WILDEMAN.

Dat gelt dan man en wyf: ick zweer het by den Vader.

VRERICK.

Vertreck, mijn kint, hy schiet, hy schiet u bey te gader.

HAGEROOS.

Schiet toe, ghy Wildeman, schiet toe: schiet toe: geen noot.
 1990 Al wie uit liefde sterft, die sterft de zoetste doot.

ADELAERT.

Hou op, o Wildeman. O Hageroos, mijn leven.

HAGEROOS.

Doorschiet mijn' boezem eerst.

WILDEMAN.

Ghy zult 'er beide kleven ³⁾.
 Ick ken noch maeght, noch knecht, wie achter staet, of voor.
 De boogh en pijl zijn blind. Dat kost ⁴⁾, dat gaet' er door.

1) *Wraecken*, als onwaardig verwerpen, versmaden. Nog over in de spreekwijze: de getuigen *wraeken*, en van denzelfden stam als *wrak* en *wreken*, d. i. eig. *vervolgen*. Verg. *N. Kl.* II, 104, en zie Bredero, *Kl. v. e. Huysm.* 1:

sy *wraeken* het speck om wat gorts of om wat knoopen.

2) *Te hoop*, aaneen, aan elkander; zoo bet. *overhoop* hetzelfde als overeen, over elkander. *Een* door een voorz. voorafgegaan heeft de bet. van *elkander*.

3) *Kleven*, blijven, zie vs. 1418.

4) *Kosten*, hetzelfde als het 17de-eeuwsche *gelden*. *Dat gelt* *heur na*, zagen wij reeds vs. 477. De bet. is: Welaan, dat gaat er op los, nu wordt het ernst. Naast „*dat gelt er naar toe*” vindt men ook *dat kost er naar toe* (t. a. p.).

PAN.

- 1995 Hou op, o Wildeman: gehoorzaam ons geboden:
 Ontspan den wilden boogh; nu mickt ghy naer ons hart.
 Het huwlyck van een paer, geteelt uit Ackergoden,
 Vereenigh' Leeuwendael, na zoo veel twist en smert.

VRERICK. LANTSKROON.

VRERICK.

- Geloofst zy vader Pan, bezorger van ons allen.
 2000 Hoe staet de Wildeman? de moedt begint te vallen:
 Hy treckt de schouders op, en schudt zijn hooft, noch warm
 Van toren. Hy bedaert, en schort ¹⁾ met zijnen arm
 En ocksel vast de knodts, en deist ²⁾, niet zonder stenen.
 Zoo druipst een suffert ³⁾ af, die tusschen zijne beenen
 2005 Den staert vast intreckt, als een dogh, hem veel te sterck,
 By d'ooren heeft geschudt ⁴⁾, gebeten uit het perck.

LANTSKROON.

- Geloofst zy vader Pan, bezorger van ons allen.
 Men offre hem geen koe, noch kalf, maer heele stallen.
 Hy toomt den Wildeman, verschoont het vrome bloet,
 2010 Uit 's Woudtgodts struick geteelt. O Leeuwendael, schep
 [moedt.

VRERICK.

- Maer zie dit vrolijk paer elckandere nu kussen,
 En vryen, mont aen mont: wy hangen ondertusschen
 Om d'uitspraeck van Godt Pan in twijfel. Hoe? wat is
 Het hart van Pan? wie melt ons dees geheimenis ⁵⁾?
 2015 Wat paer, uit Ackergoôn, en goddelijcken bloede,

1) *Schorten*, ondersteunen. Verg. Vondel 3, 856:

Ghy, Joffers, leit mevrouw naer binnen

De Joffers *schorten* haer. Schep moed, schep moed, mijn leven.

Hoe lastigh valt de gangk: ay, ziet de beenen beven.

Zie nog Oudemans, *Wdb. op* Hooft.

2) Zie vs. 1447.

3) Zie vs. 1512.

4) Verkeerde constructie van V., die *hem* bij *heeft geschudt* had moeten herhalen, daar *hem* in het vorige vs. de 3de nv. is, terwijl hier de 4de werd vereischt.

5) *Geheimenis*, vr., thans uitsluitend o. De woorden op *nis* wanken tusschen 't vr. en onz. geslacht.

Vereenight Leeuwendael? naerdien men noit bevroedde
 Waer Vredegunt belandde, of van een kint gelagh ¹⁾;
 Het eenigh, daer de hoop van Duinrijcks stam op zagh.
 'k Geloof Velleede zou 't Orakel niet ontvouwen.

KOMMERYN. VOLCKAERT. VRERICK. LANTSKROON.

K O M M E R Y N .

2020 Ick koom ter goeder tijt uit andere landouwen ²⁾,
 Naerdien ick spreken hoor van onze Vredegunt.

V O L C K A E R T .

Wat zeghtghe, bestemoër?

K O M M E R Y N .

Met oorlof, Heemraet, kunt
 Ghy my berichten of de vondeling mag leven?
 Is Volckaert niet uw naem?

V O L C K A E R T .

Het zy zoo: dat 's om 't even ³⁾.
 2025 Wat leit u aen mijn' naem? men noemtme zoo van outs.

K O M M E R Y N .

My dunckt ick kende u eer, en ken u noch, Godt woud's ⁴⁾.
 Berichtme toch van 't kint, dat iemant in de heggen,
 Op uwe hofstede, eer ⁵⁾ te vondeling liet leggen.

1) *Liggen en gheligen van kinde* was in het mnl. en ook later (intr.), *bevallen*. Zie *LSp. Gloss.* en *Mnl. Wdb.* op *bevalen*. Zoo ook B. Vollenhove, *Broederen*, 3de Bedr., 2de Toon.:

En hoe zy binnen 't jaer

Gelagh in 't kraembedt van twee vorstelijke zoonen.

2) *Landouw*, de juiste vorm van het woord. De spelling *landsdouw* is onzinnig, daar het woord is samengesteld uit *land* en *ouwe*, hd. *au*.

3) *Om 't even*, hetzelfde. Om drukt hier verwisseling uit. De uitdr. staat gelijk met *even om even*. Zie *Ned. Wdb.* op om, kol. 137.

4) *Godt woud's*, eigenlijk: God beschikke het, doch in Vondel's tijd niet veel meer dan een uitroep, gelijkstaande met *waarachtig, bij God!* *Wouden*, hd. *walten*, vanwaar *geweld*, beteekent *macht oefenen, besturen*, en regeerde den 2den nv. Verg. Vondel, 1, 209:

Den vleyer Damocles Pluymstrijcker die uytsteket,
 En nimmermeer (*God wouds!*) in 's Princen hof gebreket.

5) *Eer*, vroeger, weleer.

Gewest (wesen = wonen)

V R E R I C K.

Hoe moeder? kent ghy dat? en zijn gelegenheit ¹⁾,
2030 Of schort het u in 't hooft?

K O M M E R Y N.

Geen mensch kan u bescheit
Van zijn geboortelot, en staet, en oudren geven
Als ick.

V R E R I C K.

Hoe komtghe hier?

K O M M E R Y N.

Den Rijnstroom ²⁾ afgedreven,
Uit eenen hoeck, daer oock de tweedraght op de been,
De rust versteurt ³⁾; en 's nachts my Vredegunt verscheen,
2035 En riep: vertreck, eer u hier nieuwe ellenden drucken.
Bezoek ons out gewest ⁴⁾, het zal u daer gelucken.
Hoe heeft my d'ouderdom verandert, en mijn buurt?

V O L C K A E R T.

'k Vertrou de hemel heeft haer herwaert aen ⁵⁾ gestuurt.
Ick ken dit aengezicht: ick bidde u hoortze spreken.

L A N T S K R O O N.

2040 Heeft iemant van ons vleck arghlistigh dit besteken ⁶⁾?
Zie voor u ⁷⁾, bestemoër, en stel ons niet te leur
Met logentael, of droom: ghy staet hier voor de deur
Der lantkappelle, en kunt de Godtheit niet bedriegen.

1) *Gelegenheit*, toestand, wat er met het kind gebeurd is, hoe het er mede gelegen is. Vgl. vs. 2052.

2) *Den Rijnstroom afdrijven*, onz. ww. met een 4den nv. Zie daarover *Ned. Wdb.* op afdalen en afdrijven, de Aanm.

3) Dit doelt op de onlusten en wanorde in Duitschland tijdens den dertigjarigen oorlog. De toespeling is, evenals de *Rijnstroom*, vs. 2032 (vgl. vs. 244), in Arcadië misplaatst.

4) *Gewest*, van den stam van *wesen*, d.i. oorspr. *wonen*. *Gewest*, is collectief, en bet. eene verzameling, vereeniging van woonplaatsen, woonsteden.

5) *Herwaert aen*, hierheen. Vgl. vs. 1085.

6) *Besteken*, beteekent *overleggen*, en wordt veelal in een slechten zin gebruikt. *Besteken*, eigenlijk *afpalen*, overdrachtelijk *beramen*, *heimelijk ontwerpen*. Zoo De Decker 1, 45:

Waer heeft men oit gehoord van zoo vervloecte treken,
Als strax die fyne man gesmeedt heeft en *besteken*.

7) *Voor zich zien*, op zijne hoede zijn, zich in acht nemen.

KOMMERYN.

- Laet andren vry haer tong verhuren om te liegen,
 2045 Te beuzelen by 't volck, dat gaerne wordt gestreelt:
 't Is mijn gewoonte niet; hoezeer ick ben misdeelt
 Van 't avontuur, dat my, van have en man ver^usteken,
 Zoo lang heeft omgesolt ¹⁾ in onbekende streken.

VRERICK.

- Ghy geeft uw zeggen schijn van waarheit, en van reën:
 2050 Maer komt uw rede niet in alles overeen,
 Zoo wil het haperen ²⁾: men zal uw woorden wegen.
 Hoe is uw naem? Hoe is 't met uw fortuin gelegen?

KOMMERYN.

- Mijn eigen rechte naem is Kommerijn, en stemt
 Geheel met mijn fortuin ³⁾. Ick ben hier niet zoo vreemt,
 2055 Of wiert 'er opgevoedt, gewonnen en geboren.
 'k Heb bey mijn ouders vroegh, ocharm te vroegh! verloren.
 Het Leeuwendaelsch krackeel stont my te bijster duur,
 Het kostte goet en bloet, en leerde een weeu hoe zuur
 Men aen zijn' nootdruft ⁴⁾ raeckt, daer luttel valt te winnen.
 2060 Ick zworf in ballingschap rontom, en kloeck aen 't spinnen ⁵⁾,
 Beholpme in eerbaerheit alleen, en onhertrouwt.

VRERICK.

Zy zworf van deur tot deur, en komt hier arm en out,
 En brouwt ⁶⁾, om wat genots, de waarheit met de leugen.
 Heugt u van ons krackeel ⁷⁾?

1) *Omsollen*, rusteloos heen en weer drijven, doen zwerven. Zie *Ned. Wdb.*, kol. 557. — *Avontuur*, lot.

2) D. i. „Dan ziet het er slecht voor u uit, dan zal het u slecht bekomen.” Vgl. vs. 842: *het wil er wancken*. *Haperen* bet. eigenlijk *blijven steken*, het tegenovergestelde dus van *goed afloopen*.

3) *Kommerijn*, zie vs. 263, Aant.

4) *Nootdruft*, eigenlijk *nooddorft*, mnl. *nootdorst* hd. *nothdurft*, samengesteld uit *nood* en *druft* van *dorven*, behoeven, beteekent dus datgene wat tot onderhoud van het leven noodig is.

5) *Rondom*, beter ware *rond* of *om*. Met *rondom* wordt een ww. niet samengesteld. Hetzelfde geldt van het door Huygens gebruikte *doorheen*. Zie *Cluytwerck* 542. — *Kloeck aen*, knap in. *Aen* bet. ten opzichte van, wat betreft. Vgl. b. v. *arm, rijk aan* of *in iets*.

6) *Brouwen*, vermengen, opdisschen.

7) *Heugen*, onpers. ww., regeerde oudtijds den 2den nv. Men zeide dus toen: *Mij heugt der zaak* of *van de zaak*, niet als thans: *Die zaak heugt mij*.

KOMMERYN.

Wie kan dit beter heugen

- 2065 Dan my, die 't eeuwigh smert, dat dit krackeel ontstack,
 Gelyck een vuile pest, en sloegh van dack in dack,
 Noch feller dan een brant, onmogelyck te blusschen?
 Men raecte hantgemeen: de vroomste schoot 'er tusschen,
 Die stercke Waerandier; (hy kreegh den naem van Helt
 2070 Niet ydel, noch vergeefs) en Duinrijk zocht gewelt
 Te schutten, aen zijn zijde, en misverstant te scheiden;
 Maer¹⁾ lieten 'er den hals, dat menighen beschreiden.
 D'oprechte Godelief²⁾ verscheidde op dit gerucht,
 En Lantskroon nam het kint: maer Duinrijcks weeu

[bevrucht,

- 2075 Ontvlood benaeuwwt dien moort, en quam uit noot, in heggen
 En duin, van eene vrucht, een dochter, te geleggen³⁾.
 Ick vlughtte aen hare zijde, en tuige u waarze bleef.

V R E R I C K.

Hoe hietze⁴⁾?

KOMMERYN.

Vredegunst.

V R E R I C K.

Dat Pan het u vergeef:

Getuightghe nu een zaeck, wel twintigh jaer geleden?

KOMMERYN.

- 2080 Ay Heerschap, steur u niet: dit heeft al meê zijn reden.

V O L C K A E R T.

Zijt ghy met Vredegunst uit Leeuwendael gevlucht?

KOMMERYN.

Zoo waerlijck helpme Pan. Ick berghde⁵⁾ zelf haer vrucht,
 Toen zy in duin beviel, en storf met deze woorden:
 „O minnemoêr⁶⁾, de haet zal zoeken te vermoorden

1) Wij zouden het ond. *beiden* of *zij* moeten uitdrukken.

2) Warandiers echtgenoot en Adelaerts moeder.

3) Eig. *geliggen*. Zie vs. 2017.

4) *Heeten*, vroeger sterk, van de 10de kl., in den verleden tijd
hiet. Onze vorm *hiet* is dialectvorm voor het praes. *heet*.

5) Zie vs. 1590 en 2114.

6) *Minnemoêr*, eig. liefdemoeder, moeder die een liefdedienst
 bewijst (een kind zoogt), tegenover de werkelijke moeder; verkort

- 2085 Door lagen of vergift de hoop van Duinrijcks struick,
Dit arm onnozel wicht; dies wil ick dat het duick',
En schuile twintigh jaer, bedeckt voor vriend en mage."
Dit zwoer ick haer, en ley het kint in uwe hage
Te vondeling, heel vroegh, op eenen morgenstont.

V R E R I C K.

- 2090 Ghy zorghde voor de vrucht, en niet voor Vredecont?

K O M M E R Y N.

- Die storf: ick hebze in duin en onder 't zant begraven,
En vliedende ¹⁾ den twist, verkoos een stille haven.
Wat zou men doen? Ick schuwde ons lantplaegh, vol gevaers,
En 't vleck, daer Koeman, och mijn man, gelijk een baers,
2095 Gekerft wiert met een mes, van Vechter, die smoordroncken,
Hem neerley, daer hy zat, zoo stil, en niet beschonken.
Och Koeman, och, hoe dick heb ik een' man ontzeit ²⁾,
Mijn schorteldoecken ³⁾ nat, mijn oogen uitgeschreit?
Waer vont men oit een weeu, zoo stil, en droef van harte,
2100 Als uwe Kommerijn, vol kommer, en vol smerte?

L A N T S K R O O N.

Maer wat verzekert ons van zulck een vondeling?

K O M M E R Y N.

De bloetroos op den arm, en Duinrijcks merrekring,
Die Vredecont my schonck, om eeuwigh te bewaren:
Nu komt hy wel te pas.

V R E R I C K.

Laet zien dien ring.

tot *min*. Zoo ook *baker* uit *bakermoër*; *bestje* uit *bestemoër*. Zoo wordt vaak het woord, waarin de hoofdbeteekenis ligt, weggelaten als bekend. Zoo zegt men *wissel* voor *wisselbrief*; *zorg* voor *zorgstoel*; *blind* voor *blindluik*; *mol* voor *molwerp*; enz. *Winkel* staat niet voor *winkelhuis*, hoekhuis. In 't mnl. b.v. in de *Leidsche Keurboeken* komt *hoek* voor in de bet. *winkel*. Of *kroeg* eene verkorting is van *kroeghuis* (hd. *krug*; dus: huis met de kruik) is onzeker.

1) *Vlieden*, anorg. vorm der onb. wijs, die oorspr. *vlien* luidde. Zoo ook *kastijden*, *belijden*, *bevrijden*, *wijden*, *geschieden*, *vermeiden* (voor *vermeien*), *aanranden* (zie *War.* vs. 1150 *Aant.*), en misschien *branden* (doch dit kan van *brant* afgeleid zijn), voor *brennen* (*barnen*).

2) *Iemand* (acc.) *ontzeggen*, hem weigeren, van de hand wijzen, bedanken. — Het mnl. *iemand* (dat.) *ontseggen*, bet. daarentegen *iemand den vrede opzeggen*, *hem den oorlog verklaren*; vandaar een *ontsegbrief*.

3) *Schorteldoek* of *schort*, voorschoot. Verg. eng. *shirt*.

KOMMERYN.

Zeer garen ¹⁾).

VOLCKAERT.

- 2105 Wat zienwe? Duinrijks merck, een knijn in duin, een
[knijn ²⁾].

Dit komt op waarheit uit: hier liegt geen valsche schijn:
't Verhael hangt hecht aen een: hier mangelt ³⁾ niet
[een schakel.

VRERICK.

- Nu kan ick Pan verstaen, en zie door zijn orakel *is heijp nuelt*.
Den klaren dagh ⁴⁾). Dit paer, uit Woudt- en Veegodts bloet,
2110 Ontslaet ons Leeuwendael van jaerlijksche offerboet ⁵⁾. *boet is ee offer boet*
Dees Maeght is 't hart van Pan, haer grootvaer, en behoeder. *haer*

LANTSKROON.

- Koom ⁶⁾ herwaert, dochter, koom, omhels uw tweede moeder,
Omhels nu Kommerijn, en ondersteutze in noot.
Z'ontvouwt ons uw geboorte, en berghde u in haer' schoot.
2115 Men hylicke ⁷⁾ Adelaert en Hageroos te gader.
Ick stel my heden in ⁸⁾, gelijk een Vredevader,
Op dat men haet en nijt, als in een graf, bedelf.
De Noortzy blijf voortaan een VRYHEIT ⁹⁾ op zich zelf, *myrlyckheit*
Zijn' Heemraet onderdaen. Dat Volckaert daer regeere
2120 Ten beste van het volck, en twist en onheil keere.
Malkandren nu omhelst, en tot een vredepan
Gezegt, en begroet, verwelkomt, hant aen hant:

1) Zie bij vs. 1816.

2) *Knijn*. Dezen vorm vinden wij ook elders bij Vondel. Vgl. vs. 457 en Vondel 2, 552, 703: de duyn van *Knijnen* woelt.

3) *Mangelen*, gemist worden, ontbreken, hd. *mangeln*. Nog bekend is de verouderde uitdr. *bij mangel van*. Vgl. De Jager, *Freq.* 1, 373.

4) Zie bl. 9, aant. 4.

5) Zie vs. 1689.

6) *Koom*. De thans nog wel gebruikelijke vorm van den imper.; historisch juist is *kom*, doch bij alle andere sterke ww. hebben wij dezen regelmatigigen vorm opgegeven; met dezen taaltoestand is dus *koom* in overeenstemming.

7) *Hylicken*, uithuwen.

8) *Zich instellen*, de rij openen, voorgaan. Het hd. *sich einstellen* heeft de nauw verwante bet. van *beginnen*. Vgl. ons: „de winter zet vroeg in.”

9) *Vryheit*. Zie bl. 9, aant. 6.

Dit paer geluck gewenscht, het bruiloftsliet gezongen,
 En met een rondendans eens in de boght gesprongen,
 2125 Ter eere van den Vrede, en onzen vader Pan,
 Die in verlegenheit zijn kinders redden kan,
 Hen zegent, na den vloeck, en op der vromen bede,
 Door lanttwist baent den wegh tot rust, en Pais, en
 [VREDE ¹].

REY VAN LEEUWENDALERS.

't Is bruiloft in de weide ²):
 2130 't Is bruiloft op het lant.
 Nu danst om deze beide,
 En huppelt hant aen hant,
 Om Hageroos en Adelaert,
 Door ongeveinsde min gepaert,
 2135 Door reine liefde en trouw vergaert ³).
 O zoete zachte bant.

De Zuidt- en Noortzy paren
 Zich in dit paer te hoop ⁴). *aenfelland*
 De tweedraght is vervaren:
 2140 Men leit een' vasten knoop.
 Men weet van lantkrackeel, noch nijt,

1) *Pais en vrede*. Vgl. vs. 742 en 1745.

2) Vgl. met deze regels, Vondel 2, 551 (*Geboorteklock*), 671:
 't Is bruiloft in de wey; 't is boter tot den boom
 De koe is klaverkiesch; de hemel druppelt room.

3) *Vergaren*, vereenigen, vooral door den band van het huwelijk.
Bredero, *Aend. Liet-boeck*, bl. 16:

Want eer u sinnen vielen,
 Besloot de Heer u beyden te *vergaren*.

Verg. Huyd. *Proeve*, 2, 185.

4) *Te hoop*. Zie bij vs. 1985. Hier zijn de woorden vrij wel over-
 tollig.

Van wederwaardigheit ¹⁾, noch spijt :
 Men zoent, omarmt, bemint en vrijt ,
 De Twist is op de loop.

2145 Wy zien de huisliën blijde ,
 En vrolijk , nu alree
 Vol hoops van wederzijde
 Krioelen onder 't vee.
 De Heemraet leit den Haet aen toom.
 2150 De koeien geven melck en room.
 Het is al boter tot den boôm ²⁾.
 Men zingt al PAIS en VRE.

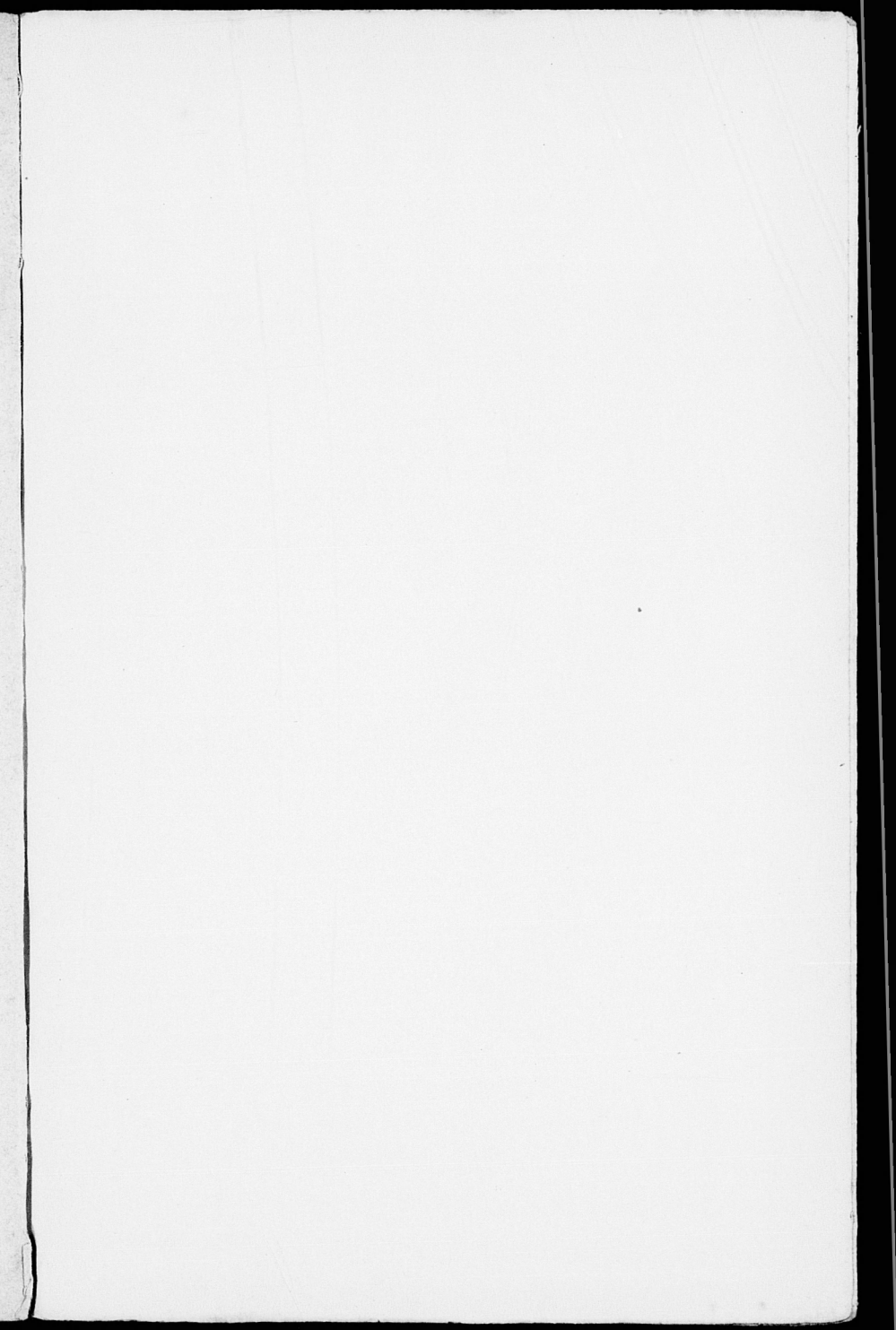
PAIS EN VRE.

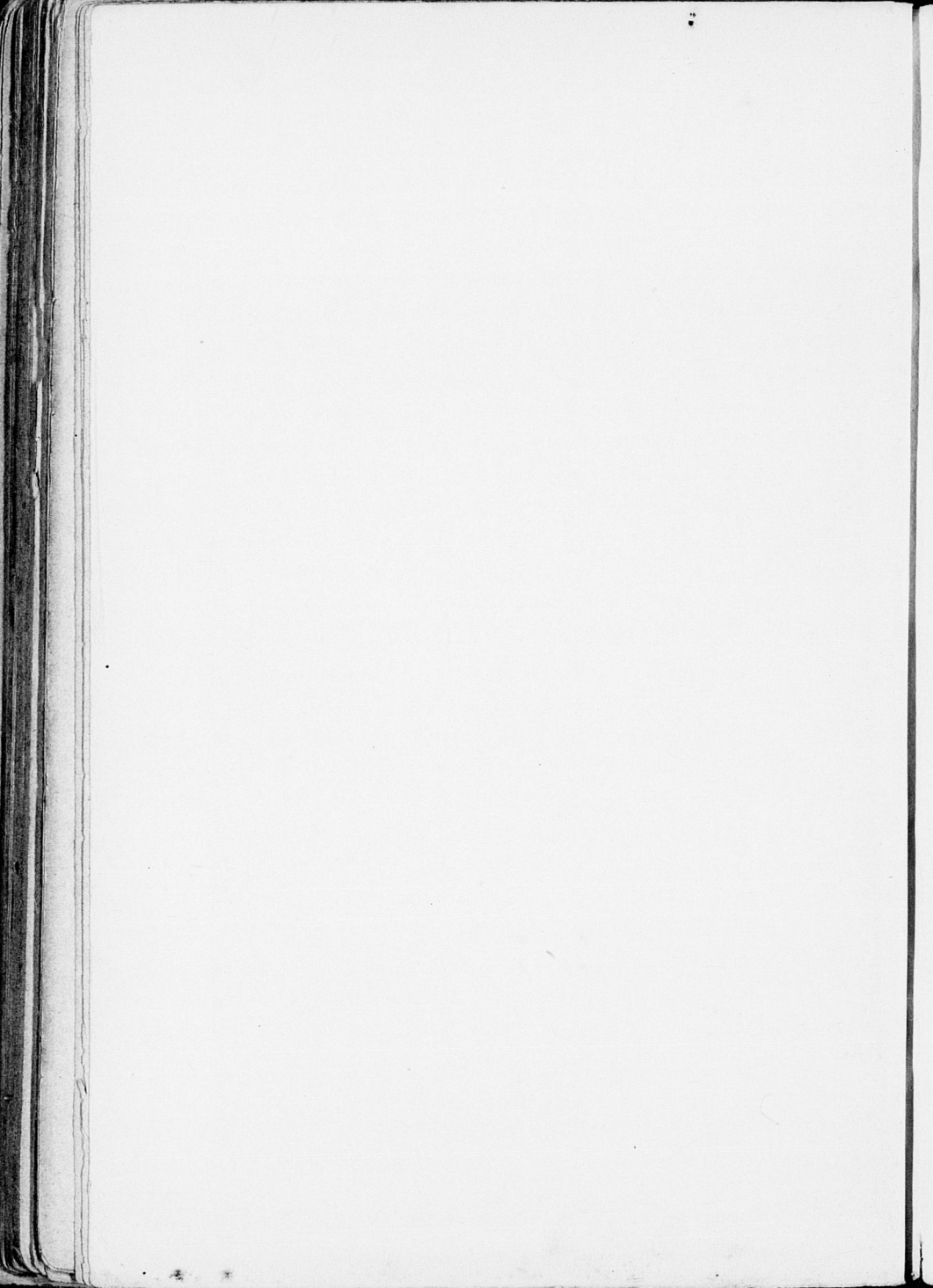
1) *Wederwaardigheit*, weerzin, afkeer, vijandelijke gezindheid.
 Zie vs. 1142.

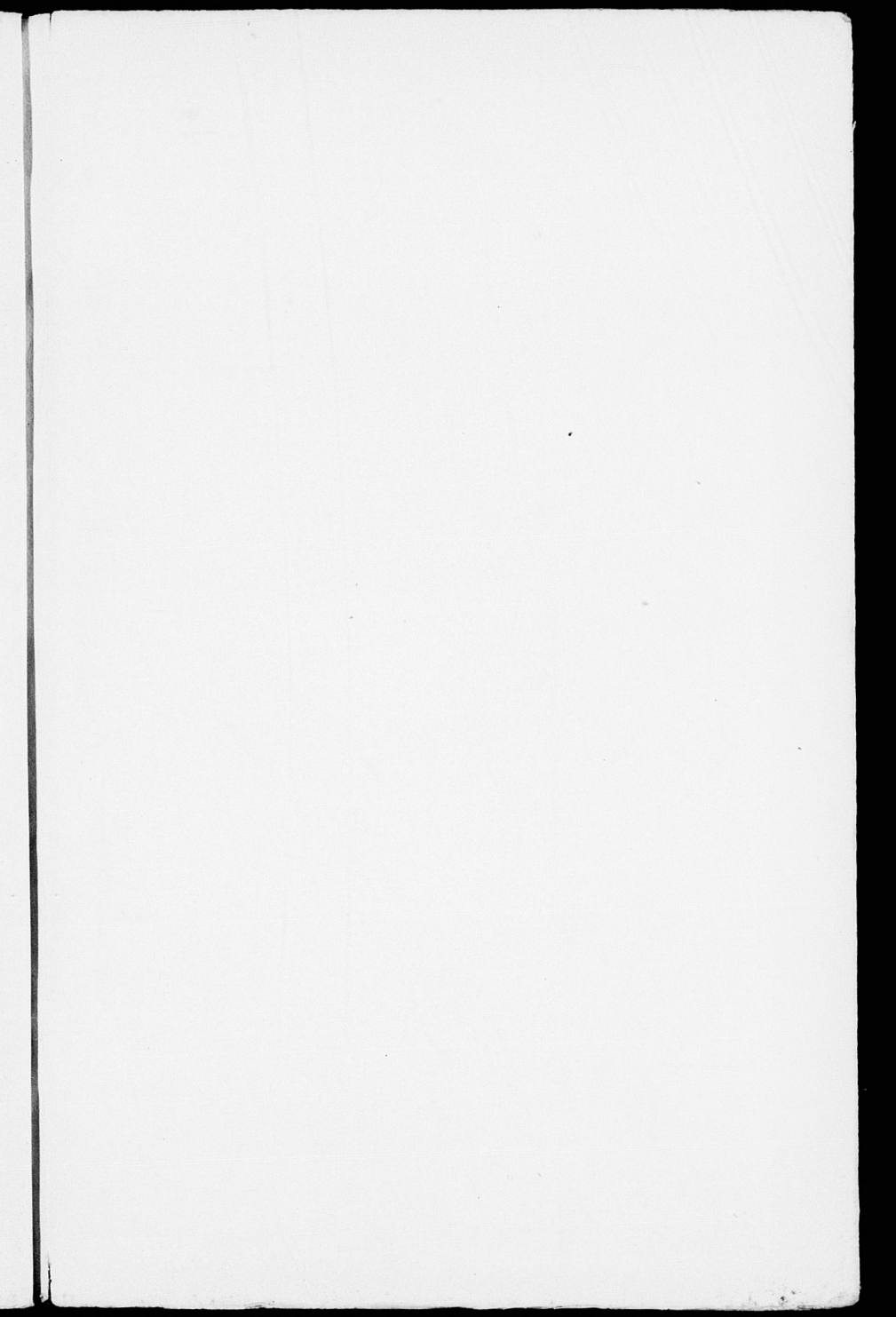
2) Onze voorouders ontleenden een menigte spreekwoorden aan een hunner eerste bronnen van bestaan, de zuivelbereiding. Vgl. Harrebomée, *Spreekwdb.* 1, 82 vlgg. Aan het denkbeeld *vettigheid* verbond men dat van *voorspoed*, *geluk*; dit spreekwoord wil zeggen: „Het is alles voorspoed en weelde, gelijk een vat gevuld met melk, die zoo vet is, dat er zelfs nog op den bodem van het vat boterdeelen gevonden worden”. De uitdrukking *botertje tot den boôm* is nog bekend.

Leeuwarden — Coöperatieve Handelsdrukkerij.

.d.2985

Van deze

NEDERLANDSCHE KLASSIEKEN,

UITGEGEVEN

EN MET AANTEKENINGEN VOORZIEN

DOOR

DR. EELCO VERWIJS

zijn verschenen:

Vondel's Leeuwendalers, Lantspel. Derde, herziene
druk, bezorgd door Prof. J. VERDAM 0,95

Episodes uit Hooft's Nederlandsche historiën.
Tweede druk, herzien door K. VAN DER ZIJDE - 0,90

Const. Huygens' Costelick mal en Voorhout.
Tweede, met het Cluyswerck vermeerderde,
druk, bezorgd door Prof. J. VERDAM. - 1,10

Van de „modeprent” door v. d. KELLEN, bij den
eersten druk gevoegd, zijn nog eenige exemplaren
verkrijgbaar à 20 cts.

Brandt's Leven van Vondel - 1,10

Vondel's Batavische gebroeders of onderdruckte
vryheit. - 0,85

Bredero's Spaansche Brabander - 1,00

Hooft's W: re-nar, uitgegeven door Prof. J. VERDAM 1,—

Middeleeuwsche Poëzie:

Dit is tspel vanden Heiligen Sacramente vander
Nyeuwervaert f 1,10

Als handleiding bij de beoefening onzer letterkunde:

Dr. Jan ten Brink, Schets eener geschiedenis der Ne-
derlandsche letterkunde, 1^e—3^e aflevering f 2,55

Van deze

NEDERLANDSCHE KLASSIEKEN,

UITGEGEVEN

EN MET AANTEEKENINGEN VOORZIEN

DOOR

DR. EELCO VERWIJS

zijn verschenen:

Vondel's Leeuwendalers, Lantspel. Derde, herziene druk, bezorgd door Prof. J. VERDAM 0,35

Episodes uit **Hooft's** Nederlandsche historiën.
Tweede druk, herzien door K. VAN DER ZIJDE - 0,90

Const. Huygens' Costelick mal en Voorhout.
Tweede, met het Cluyswerck vermeerderde, druk, bezorgd door Prof. J. VERDAM. - 1,10

Van de „modeprent” door v. d. KELLEN, bij den
eersten druk gevoegd, zijn nog eenige exemplaren
verkrijgbaar à 20 cts.

Brandt's Leven van Vondel - 1,10

Vondel's Batavische gebroeders of onderdruckte
vryheit. - 0,85

Bredero's Spaansche Brabander - 1,60

Hooft's Wre-nar, uitgegeven door Prof. J. VERDAM 1,—

Middeleeuwsche Poëzie :

Dit is tspel vanden Heiligen Sacraments vander
Nyeuwervaert f 1,10

Als handleiding bij de beoefening onzer letterkunde :

Dr. **Jan ten Brink**, Schets eener geschiedenis der Ne-
derlandsche letterkunde, 1^e—3^e aflevering f 2,55